

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Τρεῖς διαλέξεις ἐκφωνηθεῖσαι ἀγγλιστὶ
ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ὁξφόρδης

Μηνὶ Ἰουνίῳ 1897

ὑπο

ΠΛΑΤΩΝΟΣ Ε. ΔΡΑΚΟΥΛΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ
"ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ,"

ΚΡΙΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥΤΟΥ
ΕΚ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ

«Θησανρός γεγονότων . . . εις ἑκτακτον βαθμὸν ἀξιανάγνωστος καὶ ἐμπνέων». — *The Scotsman*.

«Φαεινὸς καὶ γοητεύων τρόπος ἐκφράσεως, σοφοὶ καὶ βαρυσήμαντοι λόγοι οὓς ἡ Ἑλλὰς καλῶς θὰ πράξῃ νὰ ἐνστερνισθῇ. *The Birmingham Daily Gazette*.

«Καλὴ ἀφήγησις τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας χρησιμωτάτη ὡς εἰσαγωγή εἰς τὴν σπουδὴν τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης». — *The Glasgow Herald*.

«Ζωηρὰ συνηγορία ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὡς ζώσης δυνάμεως . . . Ἀφ' ὑψηλοῦ ἐπισκόπησις τῆς φιλολογικῆς δράσεως ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι τῶν συγχρόνων λογογράφων» — *The Educational Times*.

«Μετὰ πολλῆς μεθοδου καὶ σαφηνείας». — *Journal des Débats*.

«Δὲν θὰ ἦτο εὐκόλον νὰ εὗρῃ τις φωτεινότεραν καὶ διδακτικωτέραν τοῦ θέματος ἐπισκόπησιν . . . Θαυμασίως περιεκτικὴ σκιαγραφία . . . καὶ γενικὴ ἄποψις τοῦ προσορισμοῦ τῶν νεωτέρων ἐλλήνων ἀξιοσύστατος διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν νηφαλιότητα αὐτῆς . . . Το βιβλίον τοῦτο ἀπαντᾷ εἰς πολλὰ ἐρωτήματα ἅτινα φυναικῶς θὰ ἔθετεν ὁ νοήμων ἐρευνητής. Εἶνε τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρον ἅτε δεικνὺν τὴν οὐσιαστικὴν συνέχειαν τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἀνελίξεως αὐτῆς διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ὀμήρου. Διαγράφει ἐπίσης τὴν ἐκσυνηδὴτον ἀνάπτυξιν τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς φιλολογικῆς γλώσσης ἣν παρήγαγεν ἡ νέα ἐθνικὴ αὐτοσυνείδησις καὶ ἡ τόσῃ νεωστὶ κατακτηθεῖσα ἐθνικὴ ἐλευθερία». — *The Nation*.

705

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Τρεῖς διαλέξεις ἐκφωνηθεῖσαι ἀγγλιστὶ
ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ὁξφόρδης

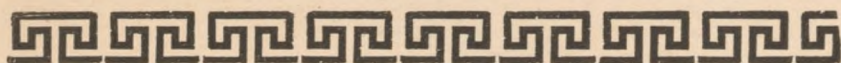
Μηνὶ Ἰουνίῳ 1897

ΥΠΟ

ΠΛΑΤΩΝΟΣ Ε. ΔΡΑΚΟΥΛΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ
"ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ,"

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Τρεῖς διαλέξεις ἐκφωνηθεῖσαι ἀγγλιστὶ
ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ὁξφόρδης

Μηνὶ Ἰουνίῳ 1897

Ἵπ' ὁ

ΠΛΑΤΩΝΟΣ Ε. ΔΡΑΚΟΥΛΗ

Α'.

ΠΤΩΣΙΣ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

(Περίοδος Βυζαντινὴ)

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΘΑΛΑΤΤΕ

Ἐνῷ ζωηρῶς αἰσθάνομαι τὴν τιμὴν ἣν λαμβάνω ὁμιλῶν ἐν-
ταῦθα, ὁφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι οὐχὶ ἄνευ ποιοῦ τινος ἐνδοιχμοῦ
παρέρχομαι ἐνώπιον τόσῳ διαπρεποῦς ἀκροατηρίου ἐντὸς τοῦ
περιθόλου τούτου. Οὐδὲ θὰ ἀνελάμβανον τὰς ὁμιλίας ταύτας ἐὰν
μὴ ἔκρινον ἐμαυτὸν δικαιούμενον νὰ παρεκκλίνω ἀπὸ τῶν μεθόδων
εἰς ἃς ἔχουσι συνεθισθῇ οἱ ἀκροώμενοι προσεμοίων θεμάτων ἐν
Ὁξφόρδῃ. Δὲν προτίθεμαι δηλαδὴ νὰ πραγματευθῶ τὸ θέμα μου
μετὰ τῆς βαθύτητος ἐκείνης ἣν ὀξόνειον ἀκροατήριον θὰ προσε-
δόκα ἀπὸ ὁμιλοῦντος περὶ γλώσσης καὶ φιλολογίας. Ἡ δὲ δικαιο-
λογία ἐπὶ τῇ τυχούτῃ παρεκκλίσει ἀπὸ τῶν εἰθισμένων καί τι ἐν

τούτω ὅτι ἔλλην ὢν, ἐλπίζω ἔνεκα τῶν ἀναμνήσεών μου καὶ τῶν ἐν-
τυπώσεων ὡς ζωηρὰς ἔτι διασώζω παιδιόθεν, ἐλπίζω νὰ κατα-
στήσω τὴν σειρὰν τῶν ὁμιλιῶν τούτων εὐχεστοτέραν ἐὰν ἀνα-
γράψω ἀπλῶς ὅ,τι ἐνθυμοῦμαι ἰδὼν καὶ ἀκούσας ἐν τοῖς σχολαίσις
καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς πατρίδος μου, παρὰ ἐὰν θελήσω νὰ ἐκ-
θέσω πορίσματα βαθείας ἐρεῦνης. Οἱ διδάσκαλοί μου καὶ οἱ
παιδαγωγοί μου, μ' ἐδίδαξαν ν' ἀτενίζω εἰς τὰς ἀρχαιοτάτας
πηγὰς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὡς εἰς θαυμάσιον φαινόμενον διη-
νεκοῦς ζωῆς καὶ ἀδιατμήτου ὑπάρξεως διὰ μέσου τῶν αἰώνων μέ-
χρι τῆς σήμερον. Καὶ αἱ ἐμὰ δὲ μελέται μὲ ἡγαγον εἰς τὸ αὐτὸ
συμπέρασμα τουτέστιν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα πασῶν τῶν ἐπο-
χῶν ἀποτελεῖ ἐνότητα. Νομίζω δὲ ὅτι ὅταν δείξω ὑμῖν τὴν φύ-
σιν τῆς ἐνεστώσης φάσεως αὐτῆς, θὰ ὁμολογήσητε ὅτι τὸ φαινό-
μενον εἶνε ἀντάξιον σπουδῆς ὅχι μόνον ἔνεκα τοῦ γλωσσολογικοῦ
αὐτοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ καὶ ἔνεκα τῆς φιλοσοφικῆς αὐτοῦ
σημασίας.

Τὸ θέμα τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας δὲν δύ-
ναται καλῶς νὰ ἐννοηθῇ ἐὰν μὴ παρακολουθήσῃ τις αὐτὸ ἀπὸ ἀρ-
χαίας ἐποχῆς, οὐχὶ μεταγενεστέρας τῆς μακεδονικῆς κατακτῆ-
σεως τῆς Ἑλλάδος. Ἡ μεγάλη πλειονότης τῶν ἐλλήνων ἀπὸ
τοῦ χρόνου ἐκείνου, ἢ τοῦλάχιστον ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κων-
σταντινουπόλεως, οὐδέποτε ἔπαυσαν πιστεύοντες ὅτι ἡ Ἑλλὰς
προώρισται νὰ καταστῇ ἐκ δευτέρου μέγα ἔθνος καὶ μεγάλη δύ-
ναμις ἐν ταῖς τύχαις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Δὲν γνωρίζομεν ἂν
ἔθνος τι ποτὲ κατέστη ἐκ δευτέρου μέγα οὔτε, ἐφ' ὅσον ἐννο-
οῦνται αἱ ἐνδότεραι λειτουργίαι τῶν νόμων τῆς φύσεως, διστάζομεν
νὰ λάβωμεν ὡς δεδομένον ὅτι τὸ γῆρας διαδέχεται τὴν νεότητα
καὶ ὁ θάνατος τὸ γῆρας. Ἡ θνητὴ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐξι-
κνεῖται εἰς τὴν ἀντίληψιν ἐκείνην ἣτις βλέπει τὴν νεότητα ἀτέ-
λευτον καὶ τὴν ζωὴν ἀθάνατον, οὐδὲ ἐπιχειρῶ νὰ ἐλκύσω τὴν
προσοχὴν σας εἰς τὴν ρηθεῖσαν ἐθνικὴν πίστιν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν.

Ἄλλὰ σκέπτομαι ὅτι θὰ ἐξυπηρετήσω τὸν παρόντα σκοπὸν μου εἰάν ἐξετάσω τὰς βάσεις ἐφ' ὧν ἡ πίστις αὕτη ἐρείδεται. Τοῦτο πράττων τις εἰκονίζει ὡς ἄριστα τὴν ἀνέλιξιν τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης καὶ τὴν παραγωγὴν τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας. Ἡ πίστις αὕτη τῶν ἐλλήνων ὑπῆρξε πρυτανέων παράγων ἐν τῇ γλωσσικῇ καὶ φιλολογικῇ ἱστορίᾳ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἐσχεν ὑπόστασιν ὡς ὁ κύριος πόθος τῆς φυλῆς ἐπὶ αἰῶνας καὶ δὲν δύναται ἐπομένως νὰ παροραθῇ προκειμένης συζητήσεως περὶ τῆς γενέσεως καὶ ἀνδρώσεως τῆς γλώσσης. Οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶνε ἡ σπουδαιότης τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος, καὶ οἰαδήποτε ἡ τύχη αὐτῆς ἐν τῇ ἐνεστώσει δοκιμασίᾳ της*, ἡ ἐκ δευτέρου ἐμφάνισις αὐτῆς ὡς ἀνεξαρτήτου ἔθνους ἴδιον ἔχοντος χαρακτῆρα καὶ δρᾶσιν φιλολογικὴν, οὐχὶ σπανίως τὴν σφραγίδα τοῦ ἀληθοῦς ἐλληνισμοῦ ἐλέγχουσιν, γλῶσσαν δὲ συνισταμένην εἰς τὴν ἀνάπτουζιν στοιχείων βαθέως ἐρριζωμένων ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀρχαιοτέρου ἐκείνου τύπου τῆς ἐλληνικῆς, ὃν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐστέγασε καὶ ἐγαλούχησε τὸ πανεπιστήμιον τοῦτο, εἶνε λίαν ἀξιοσημείωτον φαινόμενον, ἡ παραγωγὴ τοῦ ὁποίου δύναται ν' ἀναζητηθῇ εἰς τὴν ἐνσυνειδήτου προσπάθειαν τοῦ γένους ὅπως ἀναβιώσῃ. Ἐντεῦθεν δύναμαι νὰ εἶπω ὅτι ἡ νεοελληνικὴ φιλολογία εἶνε προῖον τῆς ἐνσυνειδήτου προσπάθειας τῶν νεωτέρων ἐλλήνων, ν' ἀνακτήσωσιν ἐλευθερίαν, καθ' ὃν λόγον ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ φιλολογία ἦτο προῖον τοῦ ταλάντου ὅπερ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον νὰ διατηρῶσι τὴν ἐλευθερίαν των, εἰ καὶ δὲν λησμονῶ ὅτι ἡ ἐλευθερία ἐκείνη περιωρίζετο εἰς τὴν μειονότητα τοῦ ἔθνους. Θὰ εἰκονίσω ὡς ἄριστα τὴν ἀνέλιξιν τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας ἀναφερόμενος εἰς τρεῖς κυρίας βάσεις ἐφ' ὧν οἱ Ἕλληνες ἐρείδουσι τὴν ἐθνικὴν φιλοδοξίαν των. Πρῶτον ἐμπνέονται ὑπὸ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ἐλληνικὸν στοιχεῖον, καθ' ὅλην τὴν ἱστορίαν

* Εἶχεν ἄρτι περατωθεῖ ὁ θεσσαλικὸς πόλεμος ὅτε ἐγένοντο αἱ διαλέξεις αὗται.

αὐτοῦ ἡρνήθη νὰ ἐκμηδενισθῇ ὑπὸ ἄλλων στοιχείων μεθ' ὧν ἤλ-
θεν εἰς ἐπικφὴν ἢ σύγκρουσιν, ἀλλὰ ἄλλοτε μὲν ἐξελλήνισεν, ἄλ-
λοτε δὲ ἀπώθησεν αὐτά. Ἐντεῦθεν ἡ διάσσωσις τῆς γλώσσης. Δεύ-
τερον συναισθάνονται ὅτι ὁ Χριστιανισμός, ὅστις ἐν τῇ γενέσει
του εἶχε λάβει ἰσχυρῶς ἐλληνικὴν χροιάν, ἐστέγασε τὴν φυλὴν
κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς, διεφύλαξε τὴν γλῶσσαν ἀπὸ ἀποσβέσεως,
διεκέντησε φιλολογικὰς δράσεις, καὶ συνειργάσθη μετὰ ἐθνικῶν
προσπαθειῶν. Τρίτον, ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἡ ἐθνικὴ ἀνάστασις
τῆς Ἑλλάδος συμπίπτει μετὰ τῆς ἀνατολῆς τοῦ νεωτέρου δημο-
κρατισμοῦ. Ἐντεῦθεν ἡ ἐλπίς νέου τινὸς ἐλληνισμοῦ. Ἡ ἔρευνα
τῶν σημείων τούτων ἐντὸς τῶν στενοτάτων ὁρίων τριῶν παραδό-
σεων καθιστᾷ ἐπ' ἀνάγκης ἵνα ἐκάστη παράδοσις ἀναφέρηται—εἰ
καὶ ἀκροθιγῶς—εἰς τὰς κοινωνικὰς καὶ γλωσσικὰς συνθήκας αἵ-
τινες ἔχουσιν ὡς κέντρον αὐτῶν· 1) τὴν πτῶσιν τῆς Ρώμης (περί-
οδος βυζαντινὴ), 2) τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (περίοδος
τουρκικὴ), 3) τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν (περίοδος νεοελληνικὴ).
Οὐχὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὀλίγοι μόνον περιηγηταὶ—ἐξαιρῶ ἐν-
νοεῖται τοὺς εἰδικῶς φιλολογοῦντας—εἶχον γνῶσιν τοῦ γεγονότος
ὅτι ὑπῆρχε νεωτέρα ἐλληνικὴ γλῶσσα. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ὀλίγοι εἶ-
χον ἰσφαλμένας ιδέας περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς. Ἐτι ὀλιγώ-
τεροι ἐγίνωσκον ὅτι ὑπῆρχε νεοελληνικὴ φιλολογία ἀξία προσοχῆς.
Ἀλλὰ προέκυψεν οὐ σμικρὸν ἀπὸ τινος ἐνδιαφέρον καὶ ἐγεννήθη
πόθος τοῦ ἐξακριβῶσαι ὁποῖα τις ἡ γλῶσσα τῶν συγχρόνων ἐλλή-
νων. Ὀλίγον τι ἐπισταμένη ἔρευνα ἀπαιτεῖται ὅπως ἀποδειχθῇ
ἢ κατ' οὐσίαν ταυτότης τῆς νεοελληνικῆς μετὰ τῆς ἀρχαίας. Ἡ
ἐνότης τῆς γλώσσης δὲν κατεστράφη ὑπὸ τῶν φωνητικῶν καὶ μορ-
φολογικῶν ἀλλοιώσεων αἵτινες ἐθίζαν μόνον τὴν ἐξωτερικὴν φάσιν
αὐτῆς. Αἱ ἀλλοιώσεις αὗται αἵτινες ἐν συνόλῳ ὑπῆρξαν λίαν βρα-
δεῖαι, ἐπόμεναι ταῖς φυλετικαῖς περιπετεῖαις, βασιζόμεναι ἐπὶ
τῶν αὐτῶν γλωσσικῶν κανόνων οἵτινες ἐδέσποζον τῆς προόδου τῆς
ἀρχαίας ἐλληνικῆς. Παράδειγματος χάριν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς

ἀντιπαθείας πρὸς τὰ τελικὰ σύμφωνα—ἀντιπαθείας ἥτις χαρκτηρίζει τὴν ἑλληνικὴν καθ' ἅπασαν τὴν ἱστορίαν της—παράγονται ἐν τῇ νεοελληνικῇ ἀποτελέσματα ἅτινα διαστέλλουσι τύπους νεωτέρους ἀπὸ ἀρχαίων, ἀλλὰ ἐκπροσωποῦσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν λειτουργίαν. Οὕτω σήμερον ἀποβάλλομεν συνήθως τελικὰ σύμφωνα ἅτινα οἱ ἀρχαῖοι ἐπέτρεπον λόγῳ ἐξαιρέσεως. Ἐὰν συμπαραβάλλωμεν τὴν ἀνέλιξιν τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης ἀπὸ τοῦ Σῶσερ μέχρι τοῦ Τέννyson πρὸς τὴν γραμμὴν τῶν ἀλλοιώσεων ἃς ὑπέστη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα θ' ἀναγκασθῶμεν νὰ χαράξωμεν πολὺ μακροτέραν γραμμὴν προκειμένου περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἵνα εὕρωμεν ἰσοδύναμον ποσὸν ἀλλοιώσεων. Θ' ἀναγκασθῶμεν ν' ἀνατρέξωμεν μέχρι τοῦ Ἀριστοτέλους ὅπως εὕρωμεν τὸ σημεῖον τῆς ἀναχωρήσεως γραμμῆς ἀντιστοίχων γλωσσικῶν ἀλλοιώσεων ἐν τῇ ἀγγλικῇ. Αἱ γλωσσικαὶ ἀλλοιώσεις παρομαρτοῦσι τῇ φυλετικῇ ἱστορίᾳ. Τὸ σύνολον τῶν δυνάμεων αἵτινες ἔδρασαν πρὸς τροποποίησιν τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης ἐντὸς τῶν τελευταίων αἰώνων ἰσοῦται μὲ τὸ σύνολον τῶν δυνάμεων αἵτινες ἔδρασαν πρὸς τροποποίησιν τῆς ἑλληνικῆς ἐντὸς τῶν τελευταίων εἴκοσιν ἢ εἰκοσιδύο αἰώνων. Ἐτι πλέον οὐδεμία προσπάθεια ἐγένετο ὅπως ἡ νεωτέρα ἀγγλικὴ γλῶσσα συμμορφωθῇ πρὸς τὴν παλαιότεραν ἀγγλικὴν, οὐδὲ ἡγέρθη ἐναντίωσις ποτὲ κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς ξένων λέξεων εἰς τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν. Ἀμφότεραι αἱ ἐνέργειαι αὗται εἰσὶ σπουδαῖοι παράγοντες ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεοελληνικῆς. Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰῶνος μ. Χ. πολλοὶ τῶν ἐλλήνων ἤρξαντο χαλεπαίνοντες πρὸς τὰς νεωτεριστικὰς τάσεις τῆς γλώσσης καὶ φροντίζοντες περὶ διασώσεως τῆς καθαρᾶς ἀττικῆς ὡς ὑπογραμμοῦ. Τὸ ἐντεῦθεν συμπεράσμα εἶνε ὅτι ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μέχρι σήμερον ὑπάρχει μία καὶ συνεχὴς ἑλληνικὴ, ἀκριβῶς ὡς ἀπὸ τοῦ Σῶσερ μέχρι σήμερον ὑπάρχει μία καὶ συνεχὴς ἀγγλική.

Ἡ οἰκονομία τῆς γλώσσης ἀπλοποιήθη, ἡ δὲ προφορὰ ὁπωσοῦν ἐτροποποιήθη καθ' ὅσον ἀπωλέσθη ὁ ἰδιαζων ἐκείνος τόνος ὅστις

ἐβασίζετο ἐπὶ μουσικῶν νόμων καὶ ὅστις πέπρωται νὰ διαμείνη, μυστήριον μέχρις οὗ πᾶσαι αἱ ἰδιορρυθμίαι καὶ πᾶσαι αἱ ἀπόψεις τῆς ἑλληνικῆς φωνῆς ἐντελῶς ἐννοηθῶσι. Δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐξακριβώσωμεν τὸν χρόνον καθ' ὃν αἱ φωνητικαὶ μεταβολαὶ συνέβησαν, ἀλλ' εἶνε ἀσφαλὲς νὰ εἴπῃ τις ὅτι ἤρξαντο ἀπὸ παναρχαιοτάτης ἐποχῆς, τοῦλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ τὰ μέρη ἐκεῖνα τῆς Ἑλλάδος ἐνθα ἡ πρόοδος ἦτο ταχυτέρα ἢ ἄλλαχοῦ τῆς χώρας. Πιθανὸν νὰ εἶνε χρήσιμον, δίκην μνημονικοῦ τεχνητεύματος πρὸς ἐνθύμησιν τῆς ὀρθογραφίας, νὰ προφέρῃ τις μίαν γλῶσσαν φωνητικῶς ὡς ἐπεκράτησε νὰ προφέρεται ἡ ἑλληνικὴ ἐν Ὁξφόρδῃ, καὶ ἴσως ἐπροφέρετο οὕτω περίπου ἐν προϊστορικοῖς χρόνοις ὅτε ἡ γλῶσσα ἦτο ἐν τῷ γίνεσθαι, ἀλλὰ θὰ ἦτο πολὺ διδακτικώτερον νὰ γνωρίζῃ τις διακτὶ ἡμεῖς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες δὲν προφέρομεν αὐτὴν φωνητικῶς. Ὁ τρόπος καθ' ὃν προφέρομεν αὐτὴν εἶνε ἡ φυσικὴ ἐξέλιξις ἑλληνικῶν γλωσσικῶν νόμων ἀρξαμένη πρὸ τῆς κλασικῆς ἐποχῆς καὶ εἶνε ἐξόχως διδακτικὴ, πρακτικὴ, καὶ τερπνὴ ἢ μελέτη πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐθνικῆς προφορᾶς τῆς γλώσσης οἷα ἐξελίχθη διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἡ σπουδὴ τῶν ἀρμονικῶν σχέσεων τῶν συνδυαζομένων γραμμάτων, ὑπῆρξε πάντοτε ζωτικὸν χαρακτηριστικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐπιστημονικοὶ κανόνες εὐφωνίας οἵτινες καθιερώθησαν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐπέβαλλον τὴν ἀνάγκην συναιρέσεων καὶ κράσεων καὶ λεπτύνσεων τῶν ἤχων, πρὸς κατανόησιν τῶν ὁποίων ἡ ἀπόκτησις τῆς καθ' ἡμᾶς προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς εἶνε πολυτιμωτάτη, θὰ ἔλεγον μάλιστα ἀπαραίτητος. Αἱ γλῶσσαι οὐδέποτε προφέρονται φωνητικῶς ἐπὶ μακρὸν συνεχῶς χρόνον καὶ θὰ ἦτο πᾶράλογον νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι οἱ ἄθηναῖοι ἐπρόφερον ὅπως οἱ ἀρχέγονοι Ἕλληνες, δηλαδὴ φωνητικῶς.

Ἐνῷ τὸ συνεχὲς τῆς γλώσσης εἶνε κατ' οὐσίαν ἀναμφισβήτητον δὲν δυνάμεθα νὰ καυχηθῶμεν ἐπὶ ὁμοίᾳ συνεχεῖ ἐξακολουθήσει τῆς φιλολογίας. Ἡ φιλολογία ὑπόκειται εἰς νόμους ἀλλοίους ἢ οἱ νόμοι εἰς οὓς ὑπόκειται ἡ γλῶσσα. Ἡ γλῶσσα ἐν σχέσει πρὸς τὴν

φιλολογίαν ἡδύνατο οὐχὶ ἀστόχως νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ὕλη ἐν σχέσει πρὸς τὴν δύναμιν. Ὅταν αἰσθήματα καὶ ἰδέαι ἐκφράζονται ὑπὸ ἀριθμοῦ τινος εἰδικῶς πεπροικισμένων ὑπὸ τῆς φύσεως προσώπων ἔθνους τινος τὸ ἐντεῦθεν ἀποτελεσμα εἶνε ὅπερ καλοῦμεν φιλολογίαν τοῦ ἔθνους ἐκείνου. Δὲν ἐπεκτείνεται ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὁρίων ἐφ' ὧν καὶ ἡ γλῶσσα. Προκειμένου τώρα περὶ τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων ἡ φιλολογία αὐτῶν ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὸ ἔδαφος ἐφ' οὗ ὑπὲρ πάν ἄλλο ἐφάνησαν πρωτότυποι, τὸ δὲ πνεῦμα ὅπερ ἐζωογονεῖ αὐτὴν ἔπαυσε μετὰ τὴν μακεδονικὴν ἐπικράτησιν. Ἡ ἐλληνικὴ φυλὴ ἀπώλεσε τὴν ἀρχαίαν δυναμικὴν της, ἀλλὰ δὲν ἀπώλεσε τὴν ἰδίαν αὐτῆς ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν, ἐὰν δυνάμεθα νὰ παραστήσωμεν τὴν οὐσίαν διὰ τῆς γλώσσης καὶ τὴν δυναμικὴν διὰ τῆς φιλολογίας. Ὅταν νέα τις ἠθικὴ δύναμις ἔμελλε νὰ ἐγκαινισθῇ διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸ παλαιὸν ἐλληνικὸν πνεῦμα ἐφάνη περατῶσαν τὸ προδρομικὸν ἔργον του, οὕτω δὲ ἀπολέσασα τὴν ἐλευθερίαν της ἡ Ἑλλάς ἀπώλεσε καὶ τὴν δύναμιν νὰ παράγῃ τὰ πρωτότυπα καὶ εἰδικῶς ὑπὸ τῆς φύσεως προικιζόμενα πρόσωπα ἅτινα δημιουργοῦσι τὴν φιλολογίαν.

Ἄλλ' οὔτε ἡ γλῶσσα, οὔτε τὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ τῆς φυλῆς ἀπωλέσθησαν ποτέ. Ὁ μέχρι πάθους ἔρως τῆς ἐλευθερίας, ἡ δίψα τῆς ἀνεξαρτησίας, ἡ λεπτόνοια καὶ ἡ πρὸς ἀνθρωπισμὸν ὀρεξις, ἕξοχόν τι αἶσθημα φιλοξενισμοῦ σπανίως ἀπαντῶμενον ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, καὶ εἶδος τι λογικῆς βασιζόμενον ἐπὶ τῆς διαισθήσεως μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τῶν συλλογιστικῶν κανόνων, ταῦτα διέμειναν πάντοτε τὰ μεγάλα χαρακτηριστικὰ τῆς φυλῆς εἰς ἃ καὶ ὀφείλεται ἡ ἐπιβίωσίς της ὡς ἐπίσης καὶ ἡ νεωτέρα φιλολογικὴ αὐτῆς βλάστησις. Ἀλλὰ τὸ ἀγαπᾶν τὴν ἐλευθερίαν εἶνε τι διάφορον τῆς τέχνης τοῦ διαφυλάσσειν αὐτήν· τοῦτο δὲ τὸ πρῶτιστον ἀπαιτούμενον ἀπέμαθεν ἡ Ἑλλάς ὅταν ἐλησμόνησε τὰς ἐμπνεύσεις μεγάλων διδασκάλων ὡς ὁ Πυθαγόρας.

Μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, κατὰ τὸν

δεύτερον αἰῶνα π. Χ. ὁ ἑλληνισμός ἐπεξετάθη διὰ τῶν μακεδονικῶν κατακτητήσεων ἐν Ἀσίᾳ, ἀλλ' ἤρξατο νὰ παρακμάζῃ, ἡ δὲ πρὸς τὰ κάτω τάσις του μετὰ τινων ἄλλων ἀμφιταλαντεύσεων διήρκησε μέχρι τοῦ ὀγδόου αἰῶνος ὅταν ὁ Ἑλληνισμός ἱριστικῶς ἔπεσε. Παράλληλος πρὸς τὴν παρακμὴν ταύτην ἔβχινεν ἡ ἀνατολὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Αἱ ἀρχαὶ τῆς ἑλληνικῆς παρακμῆς ὄχι μόνον συμπίπτουσιν, ἀλλὰ ταυτίζονται μετὰ τῶν πρώτων σπερμάτων τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας. Ἐνῶ ὁ Ἑλληνισμός ἐπὶ αἰῶνας ἐξακολουθεῖ νὰ ἐκπίπτῃ, ὁ Χριστιανισμός ἐξηκολούθει νὰ ἰσχυροποιῇται κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν γόητρον. Ὅταν ὁ Ἑλληνισμός ἔπεσεν ὁ Χριστιανισμός ἦτο ἤδη ἡ ἐθνικὴ θρησκεία τῆς ἀφανοῦς Ἑλλάδος. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς λαός, ὅστις οὐδὲν εἶχε πλέον ἐφ' ᾧ νὰ σεμνύνεται, παύσας, ὡς ἔθνος, νὰ αἰσθάνεται τὰς παραδόσεις του ἡδύνατο εὐλόγως νὰ συμνύνεται ἐπὶ Ἑκκλησίᾳ ἣτις ἦτο ἑλληνικὴ κατὰ τὴν γλῶσσαν, κατὰ τὰς ἀναμνήσεις καὶ κατὰ τὸ αἶσθημα. Ὁ πεπτωκὸς Ἑλληνισμός καὶ ὁ θριαμβεύων Χριστιανισμός ἤδη ἀνεγνώρισαν ἀλλήλους ὡς συγγενεῖς καὶ ὡς συστρατιώτας ἐν τῇ μακραίῳ προσπαθείᾳ πρὸς τὸ ἐπεξεργᾶσθαι ἐλατήριόν τι ἡθικῆς, ἡ δὲ Ἑλλάς ὑπὸ τὸ γόητρον τῆς Ἑκκλησίας ἤρξατο νὰ λαμβάνῃ θάρρος. Κατόπιν σταδίου τινος νάρκης προκυψάσης ἐκ τοῦ μακροῦ κοπιώδους ἀγῶνος, καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας νάρκης ἡ Ἑκκλησία ἐχρησίμευσεν ὡς στέγη καὶ ὡς ἀσπίς—ὁ Ἑλληνισμός βαθμηδὸν ἀνέλαβε συνειδήσιν ἑαυτοῦ, μέχρις οὗ περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, οὕτω ἐντόνως διεξεδείκνυσε τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ὑπαρξιν ὥστε πᾶς νοήμων παρατηρητῆς ἡδύνατο πεποιθότως νὰ προσέπῃ τὰ πρὸ ἐβδομηκονταετίας συμβάντα δι' ὧν ἡ ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία ἀντὶ κολοσσιαίων θυσίων ἀνεκτῆθη.

Ὁ ἱστορικὸς συνδυασμός τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶνε ἡ κλεῖς δι' ἧς δυνάμεθα νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ νόημα τῆς γλωσσικῆς καὶ φιλολογικῆς ἱστορίας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἀλλὰ δέον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ εἴπω ὅτι Ἑλληνισμὸν λέγων ἐννοῶ

τὰ σπέρματα τῆς ἀνθρωπιστικῆς φιλοσοφίας, καὶ τῆς ἐκφράσεως αὐτῆς οἷα παρέχεται ἡμῖν διὰ τῆς ἐλληνικῆς μαθήσεως, τῆς ἐλληνικῆς φύσεως καὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, θεωρουμένης ὡς ἐν ὅλῳ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς σήμερον. Ἡ Ῥώμη ἤρξατο παρακμάζουσα ἀφοῦ κατέκτησε τὴν Ἑλλάδα, καὶ περὶ τὸν τρίτον αἰῶνα ἐβάδιζε ἀκατασχέτως πρὸς τὴν πτώσιν της. Ἀμφότεραι ἐξηκολούθουν παρακμάζουσαι, ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς ἐκείνητο σωστικόν τι στοιχεῖον ἐν τῇ ἐνδόξῳ φιλολογίᾳ της ἧτις καίπερ ἤδη παρωχημένη ἦτο εἰσέτι προστατευτικὴ ἐπίδρασις. Ὁ Χριστιανισμὸς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ πρώτου αἰῶνος εἴλκυεν ἤδη συμπαθείας ἐν Ἑλλάδι καὶ ὑπισχνεῖτο νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἀποπτᾶσαν μεγαλοφυΐαν της, ἐνῷ ἡ Ῥώμη, τουτέστι τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ὡς ἐν συνόλῳ, δὲν ἠσπάσθη τὸν Χριστιανισμὸν εἰμὴ κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα, ὅτε ὁ Κωνσταντῖνος κατέστησεν αὐτὸν θρησκείαν τοῦ κράτους. Οἱ ἀρχέγονοι ἐρμηνευταὶ τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν, οἷος ὁ Ὠριγένης καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ἐν τῇ ἐκκλήσει αὐτῶν εἰς τὸ ἐλληνικὸν γένος ὅπως ἀσπασθῇ τὸ νέον πνεῦμα, ἐπιτυχῶς παρέστησαν τὸν χριστιανισμὸν ὡς εὐστόχον συμβολισμὸν τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας. Εἰς τὴν τοιαύτην παράστασιν τὴν τόσῳ πείθουσαν τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ἡ τόσῳ ἐνωρὶς γενομένη πρόοδος τῆς ἐξαπλώσεως τῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν ἀνά τὸν ἐλληνικὸν κόσμον. Ἡ ἀρχαία φιλοσοφία ἤδη ἤρχισε ν' ἀποβάλλῃ τὴν ἐπιρροήν της ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἀλλ' ὁ στωικισμὸς καὶ ὁ νεοπλατωνισμὸς διέθεσαν αὐτὸν οὕτως ὥστε ν' ἀκροαθῇ ἐκθύμως τῆς ἀπλῆς ἐκείνης διδασκαλίας ἣν ἀνεγνώριζεν ὡς τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἡχὴ τῶν μυθίων αὐτοῦ αἰσθημάτων καὶ ἀορίστων πόθων τοῦ παρελθόντος. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔμελλε νὰ καταστῇ ἡ ἐστία πασῶν τῶν παρωχημένων πνευματικῶν καὶ διανοητικῶν ἐπιδράσεων καὶ ν' ἀντανανκλάσῃ αὐτάς διὰ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ὡς ὄργανον. Οὕτω ὁ προσηλυτισμὸς τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους εἰς τὸν Χριστιανισμὸν κατέστη ἀπαραίτη-

τος διὰ τὴν κήρυξιν τῆς μεγάλης ἐπαγγελίας τοῦ μέλλοντος. Καὶ πάνυ εἰκότως διότι ἡ μελέτη τῶν εὐρυτέρων συμφερόντων τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τῆς νοήσεως, ὑπῆρξεν αἰέποτε ἡ οὐσία τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀντιθέτως πρὸς τὴν μέριμναν περὶ τῶν στενωτέρων συμφερόντων τῆς πολιτείας διὰ ὑπακοῆς, τοῦθ' ὅπερ εἶνε ἡ οὐσία τοῦ ἐβραϊκοῦ ἢ λατινικοῦ νοῦ—'Αγάπη ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Νόμον. Δέον νὰ ἐνθυμώμεθα ὅτι αἱ ἐν 'Ασίᾳ μακεδονικαὶ νίκαι εἶχον παραλύσει τὸν ὀργανισμόν τοῦ παλαιοῦ ἑλληνικοῦ βίου, ἀλλ' εἶχον ἀρχίσει νὰ οἰκοδομῶσιν εὐρύτερόν τινα ἑλληνικὸν κόσμον ἐμφορούμενον ποίᾳς τινος συνειδήσεως περὶ ἐθνικῆς ἐνότητος. Ἡ 'Ασία καὶ ἡ 'Αφρικὴ ἐξελληνίσθησαν, καὶ ὅτε ὁ ρωμαϊκὸς κατακτητὴς τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ κόσμου ἐνεφανίσθη ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἡ ἐθνικὴ αὐτὴ συνειδήσις κατέστη ὀριστικωτέρα ἕνεκα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τοῦ ἐγκαινισθέντος μεταξὺ τοῦ πνεύματος τῆς 'Ελλάδος καὶ τοῦ πνεύματος τῆς Ρώμης. Ἡ Ρώμη ἔκαμε χρῆσιν παντὸς μέσου, μὴ ἐξαιρουμένων μηδὲ σκληρῶν μεθόδων ἐξοντώσεως ὅπως συμπνίξῃ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, ἀλλ' εὔρε τὸ ἐγχείρημα αὐτῆς ἀκατόρθωτον. Ἐπειράθη νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν γλῶσσαν τῆς, ἀλλ' ἡ λατινικὴ οὐδέποτε ἀντικατέστησε τὴν γλῶσσαν τῆς 'Ελλάδος. Ἀπεναντίας ἡ ἑλληνικὴ κατέστη ἡ γλῶσσα τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας γενικῶς ἐννοουμένη ἐν Ρώμῃ, αἱ δὲ κυρίαι τῆς Ρώμης, ὡς ὁ 'Επίκτητος μᾶς πληροφορεῖ, ἡγάπων ἰδιαζόντως ν' ἀναγινώσκωσι τὴν Πόλιτείαν τοῦ Πλάτωνος. Ἡ λατινικὴ ἀφῆκε τὰ ἔχνη τῆς ἐν 'Ελλάδι, ἀλλὰ παντελῶς λησμονημένη ἦτο περὶ τὸν ἕκτον αἰῶνα, αἱ 'Αθῆναι δὲ τότε μόνον ἔπαυσαν κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος 'Ιουστινιανοῦ, ν' ἀποτελῶσιν ἔδραν ἀκμάζοντος πανεπιστημίου. Ἡ ἔμφυτος ζωτικότης τῆς γλώσσης, καὶ ἡ διατήρησις δημοτικῆς ἀνεξαρτησίας μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς 'Ελλάδος ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, ἦσαν ἀναμφιβόλως ἐκ τῶν κυριωτέρων αἰτίων τῆς ἐπιβιώσεως τῶν ἀρχαίων τύπων τῆς ἑλληνικῆς φωνῆς. Ἀλλ' ἐνῶ οὕτω διέσωσε τὸν οὐσιαστικόν

χαρακτῆρα τῆς, ἐνωρὶς ἤδη εἶχεν ἀπολέσει τὴν καθαρότητα καὶ
 τὴν γλαφυρότητα αὐτῆς. Ἡ ἔξοχος αἰσθητικὴ ἀντίληψις τῶν
 ἀθηναίων, οἵτινες παρήγαγον τὴν ἀττικὴν διάλεκτον δι' εὐτυ-
 χοῦς ἐκλεκτισμοῦ ἀπὸ τῶν ὑλικῶν τῶν διαφόρων παλαιῶν διαλέ-
 κτων τῆς Ἑλλάδος, ἐπεσκοτίσθη ἤδη. Τὸ γλωσσικὸν ὑλικὸν ὅπερ
 προέκυψεν ἐκ τῆς συνεπαφῆς τῶν ἐλλήνων μετ' ἀσιατικῶν καὶ
 ἄλλων τραχέων φυλῶν, δὲν εὗρεν ὀργανικὴν θέσιν ἐν τῇ φάσει
 ἐκείνῃ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἣτις καλεῖται κοινὴ διάλεκτος, ἐπὶ
 τοῦ οἰκοδομήματος τῆς ὁποίας ἡ νεοελληνικὴ γλῶσσα ἐρείδεται.
 Μεταβολαὶ ἐπηκολούθησαν, αἵτινες δὲν ἦσαν πλέον ὑπὸ τὸ κράτος
 τοῦ ἀρχαίου καλλιτεχνικοῦ πνεύματος. Ἡ οὐσία τοῦ γένους
 ὑπῆρχεν, ἀλλ' ἀπωλέσθη τὸ αὐθόρμητον τῆς ἐκφράσεως, καὶ ἐνῶ
 τὸ γένος ἐξηκολούθει νὰ λαλῇ τὴν ἐλληνικὴν ἑκτοτε, δὲν κατῴρ-
 θωσε νὰ παραγάγῃ φιλολογίαν δυναμένην νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸ
 θαῦμα ἐκεῖνο ὅπερ γινώσκομεν ὡς ἐλληνικὴν φιλολογίαν. Ἡ ἐλλήνι-
 στικὴ φιλολογία τῆς Ἀλεξανδρείας εἶνε μέγα μνημεῖον πολυμα-
 θείας, ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, φιλολογικῆς ἐργασίας, καὶ μεταφυ-
 σικῆς ἐξερευνήσεως ἀλλὰ ὁ προορισμὸς τῆς Ἀλεξανδρείας ἦτο νὰ
 παρὰσχη τόπον συναντήσεως τῶν πνευμάτων τῆς Αἰγύπτου, τῆς
 Ἰνδίας, τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ γλῶσσα δὲν
 ἠδύνατο νὰ μείνῃ κλασικὴ πλέον. Αἱ εὐπαίδευτοι τάξεις ἐμιμοῦντο
 τοὺς ἀττικοὺς συγγραφεῖς, ἀλλ' οὐδὲν πλέον τούτου ἠδύναντο νὰ
 πράξωσι. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Λουκιανὸς ὅστις ἔγραψε κατὰ τὸν δεῦτερον
 μ. Χ. αἰῶνα, καὶ ὅστις φαίνεται διατηρήσας τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα
 εἶνε ἡχῶ μόνον τοῦ κλασικισμοῦ. Ὁ Πολύβιος ὅστις ἔγραψε κατὰ
 τὸν δεῦτερον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα, δίδει ἡμῖν ἰδέαν τινὰ τῆς κατα-
 στάσεως τῆς γλώσσης ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις, διότι δὲν πειράται
 νὰ μιμηθῇ τὴν ἀττικὴν. Ἀλλ' ἔχομεν πολλῶ ἀρχαιότερον μνη-
 μεῖον τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ ἐν τῇ ἐλληνικῇ μεταφράσει τῆς Πα-
 λαιᾶς Διαθήκης ἣτις ἀρκετὰ εὐλόγως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς
 τὸ ἀρχαιότατον μνημεῖον τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης, χρονολογού-

μενον ἀπὸ αὐτῆς τῆς τρίτης ἑκατονταετηρίδος πρὸ Χριστοῦ. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν ταῖς περιπλανήσεσιν αὐτοῦ πρὸς ἀνατολάς, ἐφαίνετο ἀναζητῶν τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο πνεῦμα ὅπερ εἶχεν ἀποπτῆ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀορίστως πῶς αἰσθανόμενος τὴν ἀπουσίαν του. Ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία οὐδὲν πλέον εἶχε νὰ εἴπῃ εἰς τὸν Ἕλληνα, αἱ ἀνατολικαὶ δὲ θρησκείαι ἡρευνῶντο ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τῆς ἀρχαίας χαρακτηριστικῆς δίψης πρὸς γνῶσιν. Τὸ ἐνστικτον τῆς δίψης καλὴν προφανῶς ἔλαβε διεύθυνσιν, ἀλλὰ δὲν ἀπέφερε καρποὺς ἔσαεὶ μένοντας· ἢ, δυνατὸν εἶπειν, οἱ καρποὶ δὲν ὠρίμωσαν εἰσέτι.

Ἡ ἐνεστῶσα ἑλληνικὴ γλῶσσα καταλληλότερον ὀνομάζεται νεοελληνικὴ. Δὲν εἶνε ὅμως ἀνάπτυξις τῆς κλασικῆς, ἀλλὰ τῆς ἑλληνιστικῆς γλώσσης εἰς τὴν μετεφράσθη ἡ Παλαιὰ Διαθήκη καὶ εἰς τὴν ἐγράφη ἡ Νέα Διαθήκη. Ἡ γλῶσσα αὕτη ὠμιλεῖτο ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ὃν ἐδημιούργησεν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸ εἰκοσιδύο αἰώνων. Τὸ ἑλληνικὸν γλωσσικὸν πνεῦμα φαίνεται ἀντιδρώμενον ὑπὸ τῆς ἐβραϊκῆς ἀκριβείας ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ. Ἡ ἑλληνικὴ πλαστικότης μεῖον τῆς ἀττικῆς πρωτοτυπίας συνεζεύχθη τῇ ἐβραϊκῇ ἀκαμψίᾳ καὶ ἡ γλῶσσα ἠδυνήθη ν' ἀντιστῇ κατὰ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ βραδύτερον ἐπελθόντος λατινικοῦ στοιχείου καὶ ἐξηκολούθησε ζῶσα διὰ πάντων τῶν διαδοχικῶν ἑκατονταετηρίδων. Ἀπλὴ παραβολὴ μεταξὺ χωρίου ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ χωρίου ἐξ οἱασδήποτε προσφάτου συγγραφῆς, ἔσται διδακτικὴ καὶ παρυστατικὴ τῆς οὐσιώδους ταυτότητος τῶν δύο τούτων ὧσεων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Λάβωμεν τοὺς πρώτους ὀλίγους στίχους τοῦ πρώτου κεφαλαίου τῆς Γενέσεως.

Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦν ἄορατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου. Καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπέφερετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Γεννηθήτω φῶς· καὶ ἐγένετο φῶς.

Ἡ σύνθεσις ἐνταῦθα εἶνε λίαν ἀπλῆ. Τόσῳ ἀπλῇ καὶ ἀναλυτικῇ ὥστε νὰ ἀπορῶμεν διατὶ νὰ ὀνομάζεται ἀρχαία ἑλληνικὴ ἐνῶ

εἶνε τόσῳ ἐντελῶς νέα, ἀκριβῶς οἷαν ὁ τυχὼν ῥήτωρ ἢ καθηγητὴς ἢ πολιτικός ἐν Ἀθήναις θὰ μετεχειρίζετο ὡς τὸν φυσικὸν αὐτοῦ τρόπον τοῦ λαλεῖν. Ἐν ὅλαις ἐκείναις ταῖς γραμμαῖς ὥς ἐσημείωσα δὲν ὑπάρχει οὐδεμίᾳ ἑκφρασις ἢ λέξις ἣτις θὰ ἤχῃ παρὰ δόξῳ εἰς τὰ ὦτα καὶ αὐτῶν τῶν ἀπαιδευτῶν, προσηκόντως προφερομένη. Εἵποτε δ' ἐγὼ ἐπρόκειτο νὰ μεταφράσω τὸ ἐβραϊκὸν κείμενον χάριν τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ, ἡκιστα θὰ ἔκρινον ἐπάναγκες νὰ κάμω χρῆσιν διαφόρου φρασεολογίας. Τούτου ἕνεκα ἡμεῖς λέγομεν ὅτι ἡ καλουμένη νέα ἑλληνικὴ δὲν εἶνε νέα ἀφοῦ εἶνε ἀρχαία ὅσον καὶ ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὑπάρχουσι νεώτεραί τινες παρὰλλαγαὶ ὥς ὁ σύγχρονος Ἕλληνας ἴσως ἐν τισὶ περιστάσεσι θὰ προετίμα τῶν προειρημένων τύπων. Ἐπὶ παραδείγματι, αἱ δύο πρῶται λέξεις ἐν ἀρχῇ. Οἱ εὐπαιδευτοὶ Ἕλληνες κλίνουσιν εἰς τὴν χρῆσιν τῆς ἑκφράσεως ταύτης. Ὁ ἀπαιδευτὸς δὲν θὰ εὗρισκεν αὐτὴν ξενοφανῆ ἢ προσπεποιημένην, ἀλλὰ θὰ εἶχεν ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ προχειρότερον τὸν γενικῶς ἐπικρατοῦντα τύπον εἰς τὴν ἀρχήν, δηλαδὴ ἀντὶ νὰ κάμῃ χρῆσιν τῆς προθέσεως ἐν μετὰ δοτικῇς, θὰ ἔκαμνε χρῆσιν τῆς προθέσεως εἰς μετὰ αἰτιατικῆς. Ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι τὸ γλωσσικὸν ἑνστικτὸν εἶνε τὸ αὐτό. Ἡ πρόθεσις εἰς ἀπαιτεῖ αἰτιατικὴν καὶ λαμβάνει αἰτιατικὴν εἰς τὰ χεῖλη τοῦ λαοῦ. Ἡ χρῆσις τῆς εἰς ἀντὶ τῆς ἐν καθιστᾷ τὴν ἑκφρασιν ἥττον συγκεκριμένην, ἀλλ' ἢ προσθήκη τοῦ ἄρθρου ἀπ' ἑνστικτοῦ ἐπανορθώνει τὴν ἑλλειψιν. Ἡ τάσις εἰς τὴν προτίμησιν τῆς εἰς μετὰ αἰτιατικῆς ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἐν τόπῳ στάσεως, παρατηρεῖται ἤδη παρ' Εὐρυπίδῃ, καὶ μάλιστα παρὰ Σοφοκλεῖ, εἰ καὶ σπανιώτατα. Ἀλλ' εἶνε οὐκ ὀλίγον συχνὴ ἐν τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ. Ἡ κατόπιν ἐρχομένη λέξις ἐποίησε ἐπιδέχεται ὅμοια σχόλια. Φυσικωτέρα φαίνεται σήμερον ἡ χρῆσις τῆς λέξεως ἔκαμε ἀντὶ ἐποίησεν, εἰ καὶ ἡ τελευταία λέξις κάλλιστα ἐννοεῖται ὑπὸ πάντων. Ὅπερ εἶνε ἐνδιαφέρον ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ εἶνε τοῦτο ὅτι ἔκαμε εἶνε λέξις

ἔτι ἀρχαιοτέρα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, πιθανῶς δὲ ὁ Ὅμηρος θὰ ἔλεγε ἔκαμεν ὁμιλῶν περὶ δημιουργίας. Τὸ ὁμηρικὸν ἔκαμε συν-επάγεται τὴν ἔννοιαν τῆς καλλιτεχνικῆς ἐργασίας. Βραδύτερον ἡ λέξις περιῆλθεν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ καμᾶτου, εἴτα τοῦ πόνου, καὶ προσέλαβε μάλιστα καὶ τὴν σημασίαν τοῦ θανάτου. Ἡ πληθυν-τικὴ μετοχὴ δηλοῖ τὰ πνεύματα τῶν τεθνεώτων. Ἡ ἐνεστῶσα σημασία αὐτῆς ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ ἐποίησεν. Αἱ μεθεπόμεναι λέ-ξεις οὐδεμίαν ἔχουσι παραλλαγήν ἐκτὸς ὅτι τὸ τελικὸν ν τῆς αἰτιατικῆς ἀποβάλλεται ἐν τῇ οἰκειότητι τῆς ὁμιλίας· οὐρανὸ καὶ γῆ. Ἄλλως αἱ λέξεις εἰσὶ νέαι ὅσῳ καὶ ἀρχαῖαι, κλασικαὶ ὅσῳ καὶ ἑλληνικαί.

Ἡ γλῶσσα τῶν ἐβδομήκοντα, τουτέστι τῆς Παλαιᾶς Διαθή-κης, εἰ καὶ τόσῳ ἀρχαιοτέρα τῆς γλώσσης τῆς Νέας Διαθήκης, ἔχει μείζονα συγγένειαν πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν γλῶσσαν ἢ ὅσῃν ἔχει ἡ ἑλληνικὴ τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ Ἰωάννης ἄρχεται μὲ τὰς αὐτὰς δύο λέξεις μὲ τὰς ὁποίας καὶ ἡ Γένεσις, ἀλλ' ἡ νεωτερότης (ἵνα οὕτω ὀνομάσω τὸ πρᾶγμα) τῆς συνθέσεως διαρκεῖ ἐπὶ μακρότε-ρον ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῆς Γενέσεως ἢ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ Ἰωάν-νου. Γενικῶς εἰπεῖν ἡ Νέα Διαθήκη ὑπενθυμίζει τὴν ἀττικὴν ἑλ-ληνικὴν συγχρότερον ἢ ὅσον ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ἀλλὰ πλειότερον φῶς δύνεται νὰ χυθῇ ἐπὶ ἐκατέρας αὐτῶν διὰ τῆς γνώσεως τῆς νεοελληνικῆς παρὰ διὰ τῆς γνώσεως τῆς ἀττικῆς. Ἡ γλῶσσα τῶν γραφῶν εἶνε πράγματι ἡ γλῶσσα ἥτις ἤδη ἀπὸ τῶν χρό-νων τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἔπαυσεν οὔσα ἡ μητρικὴ γλῶσσα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ οὐδέποτε, ἐπομένως, ἔπαυσε ζῶσα. Ἄλλ' ἡ καθαρὰ ἀττικὴ ἀφοῦ ἐξέλιπεν ὡς καθολικὴ γλῶσσα, ἐκαλλιερ-γήθη ὑπ' ὀλίγων ὡς δικκριτικὸν γνώρισμα ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ἰδιώ-ματος τῶν ὁμάδων αἵτινες δὲν ἐξετίμων πλέον τὸ κάλλος τῆς κλασικῆς φράσεως. Περαιτέρα συνάφεια πρὸς ξένας φυλὰς βρα-δύτερον εἰσῆγαγε περαιτέρας μεταβολάς, ἡ δὲ διάδοσις τῶν χρι-στιανικῶν δοξασιῶν ἐπέβαλλε τὴν ἀνάγκην τῆς ἀλλοιώσεως τοῦ

νοήματος πολλῶν λέξεων συνωδᾷ πρὸς τὴν νέαν ἠθικὴν, ἀλλ' οὐδεμίᾳ συνέβη ποτὲ ἐξάρθρωσις τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς γλώσσης.

Τόσον ἄφθονοι εἰσὶν οἱ πόροι τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ὥστε ὅταν τις ἤγετο ὑπὸ τῆς θεμελιώδους ἐκείνης αἰτίας πάσης γλωσσικῆς μεταβολῆς τουτέστιν ὑπὸ τοῦ πόθου τοῦ ἐκφρασθῆναι ὅσον οἶον τε ἀκόπως, ὅταν τις λέγω ἤγετο νὰ ἀσπασθῇ ξενικὸν τινα τρόπον ἐκφράσεως, ἀντὶ ἡμιλησμονηθέντος ἤδη ἐλληνικοῦ ἰδιώματος δὲν περιήρχετο εἰς ἀμηχανίαν, ἀλλὰ εὗρισκε περιφραστικόν τι ἰσοδύναμον καλῆτερα ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν ξενικὴν ἔκφρασιν, οὕτω ὅταν τὸ ἀπαρέμφατον καθίστατο δυσμνημόνευτον, ὁ φραγκικὸς ἢ σλαβικὸς τρόπος τῆς χρήσεως τοῦ ἀπαρεμφάτου ἦτο προχειρότερος, ἀλλὰ τὸ ἐλληνικὸν ὑλικὸν ἦτο τόσῳ πλούσιον καὶ τόσῳ κατάλληλον εἰς τιαύτας χρείας, χάρις εἰς τὴν φυσικὴν πλαστικότητα, καθαρότητα καὶ ζωτικότητα τῆς γλώσσης, ὥστε ἀμέσως ἡ ἐλληνικὴ ὑποτακτικὴ τοῦ ῥήματος καὶ ὁ ἐλληνικὸς σύνδεσμος ἵνα τελεσφόρως ἐξυπηρετοῦν τὴν χρεῖαν τοῦ λαλοῦντος, τόσῳ τελεσφόρως ὥστε τὸ ἀπαρέμφατον ἐπὶ τέλους ἐγκατελείφθη. Τοῦτο ἴσως ἦτο τὸ πρῶτον σημεῖον νεωτερισμοῦ, συνέβη δὲ πολὺ ἀρχαιότερον τοῦ δεκάτου αἰῶνος. Ἡ ἀναλυτικὴ ὅμως αὕτη ἔκφρασις τοῦ ἀπαρεμφάτου ἀπαντᾷ πολλάκις ἐν τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ, ἰδίᾳ ἐν περιπτώσεσι πλαγίου λόγου. Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις τὸ πρῶτον γράμμα τοῦ συνδέσμου ἵνα ἀπεβλήθῃ. Ἐχομεν λοιπὸν ἐπὶ τρισχίλια ἔτη τὸ ἐξαιρετικὸν πλεονέκτημα ὅτι κεκτήμεθα ἀδιάκοπον σειρὰν κειμένων δεικνυόντων ἐν γραπτῇ παραδόσει ἕκαστον διαδοχικὸν στάδιον. Ἀλλ' ὁ σπουδαῖος κρίκος τῆς ἀλύσεως εἶνε ἡ μεσαιωνικὴ ἐλληνικὴ, ὁ χαρακτήρ τῆς ὁποίας ἡδύνατο νὰ παρασταθῇ δι' ὀλίγων περικοπῶν δίκην δειγμάτων. Ἐστω παράδειγμά τι ἐκ τοῦ Μόσχου, συγγραφῆς τῆς ἐβδόμης ἐκατονταετηρίδος.

Ἀδελφέ, φρόντιζε τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ἔχεις ἀποθανεῖν καὶ εἰς κόλασιν ἀπελθεῖν

Ἡ γλῶσσα αὕτη ἀπέχει τῆς νέας λόγῳ τῆς χρήσεως τοῦ ἀπαρ-

εμφάτου, ἀπὸ δὲ τῆς ἀρχαίας λόγῳ τῆς θεολογικῆς σημασίας τῆς λέξεως κόλασις. Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ρώμης, ὁ ἑλληνισμὸς καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα βαθμηδὸν ἀπεξεδύοντο τῶν ἀρχαίων στοιχείων των, ἐὰν δὲ προβῶμεν εἰς τὸν ἔννατον αἰῶνα θὰ εὕρωμεν ἐκφράσεις ὧν ἡ ἐπομένη ἀποτελεῖ παράδειγμα·

οὐδὲν ἰσχύεις ἵνα φάγῃς αὐτὸ

Ἡ πρώτη λέξις δὲν εἶνε τὸ κλασικὸν ἀριθμητικὸν ἐπίθετον, ἀλλ' εἶνε ὁ ἀρνητικὸς σύνδεσμος. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἀπαντᾷ παρ' Ὁμήρῳ καὶ παρ' Ἀριστοφάνει, πιθανώτατα ὡς φυσικὴ ἀνέλιξις ἀπὸ τῆς ἐπιρρηματικῆς χρήσεως τοῦ ἐπιθέτου. Τὸ μεσαιωνικὸν ὅμως τοῦτο οὐδὲν δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ ὁμηρικὸν οὐδὲν διαβιβασθὲν διὰ τῆς παραδόσεως, ἀλλ' ὡς ὅρος ἐκφράσεως ἐπανακτηθεὶς ὡς ἀπὸ γλωσσικοῦ ἐνστίκτου. Ἡ πρώτη αὐτοῦ συλλαβὴ ἀπεκόπη ἐν τῷ νεωτέρῳ λόγῳ καὶ λέγομεν δὲν τὸ ἀγγλιστὶ λεγόμενον not. Ἡ λέξις αὕτη εἰκονίζει τὴν μεταβατικὴν περίοδον τῆς γλώσσης τοῦ ἑννάτου αἰῶνος. Σημειώσεως ἄξιον εἶνε ἐν τῷ ἄνωθι χωρίῳ τὸ ἀπαρέμφατον ἀναλελυμένον διὰ τοῦ ἵνα μήπω ἀκρωτηριασθέντος. Ἐν τῇ ἐνδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι εὐρίσκομεν παρὰ Λέοντι τῷ Γραμματικῷ·

Ἐξελθὼν τις ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος δέδωκεν αὐτὸν κατὰ κεφαλῆς μετὰ ράβδου.

Δέδωκε—δηλαδή παρακείμενος μετ' ἀναδιπλασιασμοῦ—εἶνε σήμερον ἔωλος ἐνῷ ἡ αἰτιατικὴ μετὰ τοῦ ρήματος δίδω εἶνε αὐστηρῶς μεσαιωνικὴ σύνταξις. Τὸ δεῖγμα τοῦτο δεικνύει ὅτι τὸ καθαρὲϋον ἰδίωμα ὅπερ πάντοτε ἐγράφετο συμφώνως πρὸς τοὺς γραμματικοὺς κανόνας τῆς ἀττικῆς, ἄρχεται δανειζόμενον ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς τῆς ὁμιλουμένης παρὰ τοὺς γραμματικοὺς κανόνας. Ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος ἔχομεν ἐκφράσεις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον νεωτερίζουσας. Ἡ συνάφεια τῶν φράγγων μετὰ τῶν βυζαντινῶν ἐπιχύνει νέαν ἀτμόσφαιραν περὶ πάντα. Ἰδοὺ δεῖγμα γλώσσης ἀπὸ τὸν Προόδρομον ἢ Πτωχοπροόδρομον, πολυμαθὴ μο-

ναχὸν ὅστις ἐν σατυρικοῖς στίχοις ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν αὐτοκράτορα παραπονεῖται διὰ τὴν ἔνδειαν τῶν λογίων ἀνδρῶν ἐν γένει, καὶ διὰ τὴν ἑαυτοῦ ἔνδειαν ἰδίᾳ :

Ἀφοῦ δὲ τάχα γέγονα γραμματικὸς τεχνίτης ἐπιθυμῶ καὶ τὸ ψωμῖν... καὶ διὰ τὴν πείναν τὴν πολλὴν ὑβρίζω τὴν γραμματικὴν, κτλ.

Ψωμῖν δεικνύει τὴν μεσαιωνικὴν συνήθειαν τοῦ ἀποβάλλειν τὸ βραχὺ ο τῶν οὐδετέρων καταλήξεων, μετὰ τὸ ι. Τὸ τελικὸν ν ἀπεβλήθη βραδύτερον (ἐκτὸς μόνον ἐν τῇ διαλέκτῳ τῆς Κύπρου), καὶ οὕτω ἡ παροῦσα γλῶσσα ἔχει ὑποκοριστικὰ οὐδέτερα λήγοντα εἰς ι ἐκεῖ ἔνθα ἡ ἀρχαία ἔχει αὐτὰ λήγοντα εἰς ιον—παιδῖον, παιδίον, παιδί.

Εἰδόμεν πῶς ἡ γλῶσσα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τοῦ Πολυβίου καὶ τῆς Νέας Διαθήκης εἶνε ἡ ἄμεσος γενέτειρα τῆς νεοελληνικῆς. Δὲν ἐννοῶ νὰ εἶπω ὅτι ἡ ἐνεστῶσα γλῶσσα ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐὰν θελήσωμεν ν' ἀναζητήσωμεν τὰ ἔχνη τῆς ἱστορίας τῆς, θὰ ἀναγκασώμεθα νὰ προβῶμεν εἰς τὸ βαθύ παρελθόν ὅτε τὸ πρῶτον ἐνεφανίσθη ἡ γλῶσσα ἐν τῇ Ἰνδοευρωπαϊκῇ οἰκογενείᾳ. Ἀλλὰ τὸ ἰδίωμα τοῦ Πολυβίου καὶ τὸ τῶν Γραφῶν εἶνε τὸ σημεῖον τῆς καμπῆς τὸ καθορίσαν τὴν πορείαν ἣν ἔλαβεν ἡ γλῶσσα.

Ἡ Ἑλλὰς διῆλθε διὰ μεγάλης δίνης ἐπιδράσεων καὶ συνεργειῶν παντοίων, χαρακτῆρα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐχουσῶν δοκιμασίας καὶ συμφοράς. Τὰ αἷτια τὰ ἀγαθόντα εἰς τὴν πτώσιν τῆς Ρώμης βαθύτατα ἐπέδρασαν ἐπ' αὐτῆς, ὡς ἐπίσης ἐπέδρασαν ἐπ' αὐτῆς καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τοῦ γεγονότος ἐκείνου. Ἡ πρόοδος τοῦ Χριστιανισμοῦ συνυφάνθη μετὰ τῶν τυχῶν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ γλώσσης. Τὸ Εὐαγγέλιον ἐξήπλωσε τὴν γλῶσσαν ἀνὰ τὴν Οἰκουμένην, αἱ δὲ χριστιανικαὶ δοξασταὶ διεδόθησαν δι' αὐτῆς. Ὁ Χριστιανισμὸς πρὶν ἐξωτερικευθῆ, ἦτο ἡ ζωὴ αὕτη τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, καὶ ἡδύνατο νὰ ἄρῃ αὐτὸ ἅπαξ ἔτι εἰς τὸ πρόσθεν κλέος τοῦ παρέχων εἰς αὐτὸ νέον τι ἐλαττήριον δράσεως ἂν

ἀρχαία
ἱστορία
500

ὁ Κωνσταντῖνος δὲν κατεβίβριζε τὴν θρησκείαν μέχρι τῆς χθαμαλῆς βαθμίδος τοῦ ἀνθρωπίνου θρόνου. Ὁ φιλελεύθερος καὶ πνευματικὸς νοῦς τοῦ Ὁριγένους καὶ τοῦ Κλήμεντος ἔπαυσεν ὁδηγῶν τὴν νέαν ἠθικὴν δύναμιν, ὃ δὲ Χριστιανισμὸς ἐξεδήλωσε ἐπικράτησιν ἐβραϊσμοῦ ἐπισχοῦσαν τὸν Ἑλληνισμόν. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ αἱ δύο αὗται δυνάμεις συνητηθήσαν καὶ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὁ Χριστιανισμὸς· ἄλλ' ἐὰν οἱ Ἕλληνες ἤθελον ὀλίγον τι ποτισθῇ ἀπὸ τὸ συγγενὲς αὐτῶν πνεῦμα τῶν Βεδῶν ἐν τῇ συναφείᾳ των μὲ τὴν Ἀνατολήν, τὸ ἐβραϊκὸν συνθετικὸν μέρος τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν θὰ ὑπερτέρει τοῦ ἑλληνικοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος ὅστις ὑπὸ τοῦ ἐνστίκτου τοῦ πολιτευομένου ὠθούμενος, ἡσπάσθη τὴν θρησκείαν, ἐδημιούργησε τὴν πρώτην αἰτίαν ἣτις ἤγαγεν εἰς αἰῶνας θεολογικῶν συζητήσεων αἵτινες θὰ ἦσαν ἀκατανόητοι εἰς τοὺς ἀρχηγόνους διδασκάλους τῶν ζωτικῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀφοῦ αἱ συζητήσεις ἐκεῖναι κατέληξαν εἰς ιδέας ἀσυμβιβάστους πρὸς τὰς κοσμοπολιτικὰς, ἀνθρωπικὰς, καὶ συναδελφωτικὰς τάσεις τοῦ ἀρχικοῦ πνεύματος ὅπερ ἐδίδαξεν ὅτι οὐκ ἔστι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλληγ. Ἀλλ' οὔτε ἡ ἐπικράτησις τοῦ ἐβραϊσμοῦ οὔτε αἱ πολλαὶ καταστροφαὶ καὶ δειναὶ συμφοραὶ ἠδυνήθησαν ν' ἀποσβέσωσι τέλει τὴν ζωτικότητα τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἡ ρωμαϊκὴ καταδυνάστευσις δὲν κατῴρθησε νὰ τὴν κατὰστρέψῃ. Οἱ γότθοι, οἱ οὔνοι, οἱ ἄβάροι, οἱ ὀστρογότθοι, οἱ βάνδαλοι, οἱ σλάβοι, οἱ φράγκοι, μεθ' ὅλας τὰς δηώσεις των δὲν ἐξώντωσαν αὐτόν. Ἡ τουρκικὴ τυραννία δὲν συνέπνιξεν αὐτόν, καὶ ὑπάρχουσι μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης λαοί, ὡς φέρ' εἰπεῖν, οἱ λάκωνες, οἵτινες οὐδέποτε ὑπέκυψαν καὶ εἰς ξένην διοίκησιν, ἀλλ' ἀπεχώρησαν εἰς ἀπρόσβατα ὄρη καὶ ἔζησαν ἐν ἀνεξαρτησίᾳ, λίαν προσφιλεῖ καίπερ μὴ ἀνεγνωρισμένη.

Ἡ φιλολογικὴ δράσις οὐδέποτε διεκόπη ἐπὶ μακρὸν χρόνον, αἰετοτε δὲ αἱ σχολαὶ τῶν Ἀθηνῶν παρῆχον πεδῖον ἐνεργείας εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ζωηρᾶς ἐρεῦνης τὸ τόσῳ βαθέως ἐρριζωμένον ἐν τῇ ἑλ-

ληνικῇ φύσει. Ὅτε ὁ Ἰουστινιανὸς κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ἔκλεισε τὰ διδασκλήρια τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ἐρευνητικὸν ἐκεῖνο πνεῦμα εὗρε νέαν διέξοδον ἐν τῇ θεολογίᾳ, αἱ δὲ ἐπακολουθήσασαι συζητήσεις καὶ ἡ ἀπέραντος ἐκκλησιαστικῆ φιλολογίᾳ ἦν παρήγαγον αἱ ὁμιλίαι, οἱ βίοι τῶν ἁγίων, καὶ αἱ ἱεροτελεστίαι, ἔσχον ἐπὶ τῆς γλώσσης ἐπιρροὴν ἣν περιττὸν εἶνε νὰ καταδείξω. Ἄν μὴ ταῦτα τὰ γεγονότα ὑπῆρχον, ἡ σλαβικὴ ἐπιρροὴ θ' ἀπέβαινεν ἴσως ὀλεθρία εἰς τὴν γλῶσσαν, ἀλλ' οἱ σλάβοι ὅχι μόνον δὲν ἀπερρόφησαν τὸν ἑλληνισμόν, ἀλλ' ἐξελληνίσθησαν αὐτοὶ καὶ ἐξεχριστιανίσθησαν ὑπὸ τῶν ἐλλήνων τῶν ἐναπομεινάντων κατὰ τὸν ἔννατον αἰῶνα κατόπιν τοῦ τρομεροῦ δεκατισμοῦ ὃν ἐπήγαγον αἱ δηώσεις τῶν βερβάρων τῆς ἄρκτου καὶ ὁ λοιμός. Ἀκριβῶς ὅπως ἡ ὑπερτέρα πνευματικότης τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐθριαμβεύσεν, ἀπέναντι τοῦ ῥωμαϊκοῦ ὕλισμοῦ, οὕτω ἤδη ἑκατομμύρια σλάβων, ὧν μόνον μέλημα ἦτο ἡ καταστροφή, τόσῳ τέλει ἐζυμώθησαν ὑπὸ τῆς ὑπερέρας ἠθικῆς δυνάμεως τῶν ὀλίγων ἀπομεινάντων ἐλλήνων ὥστε κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα σλαβικαὶ συνοικήσεις ἐνιαχοῦ μόνον εὑρήντο ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἑλλάδι, ταχύτατα καὶ αὐταὶ μεταβαλλόμεναι εἰς ἑλληνας. Ὅτι ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι ὑπῆρχον πολυάριθμοι Ἕλληνες ἀποδείκνυται ὑπὸ τοῦ γεγονότος τοῦ ἀναγραφομένου ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις, ἀφοῦ ἡρμώθη τοῦ πληθυσμοῦ τῆς, ἐπληρώθη ἐλλήνων εἰσκομισθέντων ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, τοῦθ' ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἡ Πελοπόννησος δὲν κατφεῖτο ὅλη ὑπὸ σλάβων. Ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ τὰ εἰσβαλλόντα ἑκατομμύρια παρήγον ἀντίθετα ἀποτελέσματα. Ἐκεῖ ἀπερρόφων τοὺς ρωμαίους ἐνῷ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ ἀπερροφῶντο ὑπὸ τῶν ἐλλήνων. Τοῦτο ἐξηγεῖ διατί ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀπέθανεν ἢ μετεμορφώθη εἰς τὰς νεωτέρας γλώσσας τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης. Ἡ λατινικὴ ἀπερροφήθη ὑπὸ τῶν νέων ἐπιδράσεων, ἀλλ' ἡ ἑλληνικὴ τὸ μὲν ἀπερρόφησε τὰ ξένα στοιχεῖα τὸ δὲ ἀπώθησεν αὐτὰ μείνισα

πάντοτε ἑλληνικὴ καὶ ζῶσα ὅσον οἷοςδὴποτε ἀπαράβλαπτος ὀργανισμός. Ἐν τῇ προσεχεῖ ὁμιλίᾳ μου θὰ καταδείξω ὑμῖν ἀναζωογονητικὰς τινὰς ἐνεργείας καὶ φιλολογικὰς δράσεις διαρκεσάσας ἐπὶ πέντε αἰῶνας ἐξαπλουμένους πρὸ καὶ κατόπιν τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου μέχρι τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος. Θὰ δώσω ὑμῖν ἰδέαν τινὰ τῆς κλέφτικης, ἥτοι ἐθνικῆς ποιήσεως τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, καὶ θὰ παρακολουθήσωμεν τὸν Ἑλληνισμόν ἐν τῇ φυγῇ του ἀπὸ τῆς τουρκικῆς τυραννίας πρὸς δυσμὰς φέροντα μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν Ἰταλίαν τὰ κλασικὰ χειρόγραφα καὶ τὴν γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς, ἀκριβῶς ὅτε ταῦτα ἐχρειάζοντο ὅπως συμπληρώσωσι τὸ ἔργον τῆς ἀνθρωπικῆς ἀνανήψεως κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα. Ἐν μέσῳ τῶν ἀπεριγράπτων περιπετειῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, λίαν ἐκπληκτικὸν πρόκειται τὸ γεγονός ὅτι αἱ ὀλίγαι αὐτοῦ περιοδοὶ γαλήνης καὶ ἡρεμίας, ἔσχον πάντοτε τὴν δύναμιν νὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς τὴν ζωὴν τὴν αὐθις καὶ αὐθις ἐξαντληθεῖσαν, αὐθις καὶ αὐθις καταποντισθεῖσαν γλῶσσαν του, αἱ δὲ παρατηρήσεις ἅς πρόσφατος ἱστοριογράφος ἐποιήσατο περὶ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς εἶνε οὐχ ἥττον ἐφαρμόσιμοι ὡς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τουτέστιν ὅτι φαίνεται ὁμοιάζουσα πρὸς ἀειθαλὲς τις φυτὸν οὗ οἱ κάλυκες καταστρέφονται ὑπὸ τῶν καταιγίδων ἐκάστου περιτελλομένου χειμῶνος, ἀλλ' οὐ τὸ ἄδρὸν στέλεχος δεῖται μόνον ὀλίγων εὐκραῶν ὥρων ἡλιόφωτος ὅπως νέα καὶ ἐρασμιώτερα ἄνθη ἀναβλαστήσωσιν ἐξ αὐτοῦ. Πλὴν τῆς ζωτικότητος αὐτοῦ ἀδύνατον εἶνε νὰ μὴ ἀναγνωρίσῃ τις ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ, ἔμφυτόν τινὰ ἀνθρωπιστικὴν ἐπίδρασιν ἐφ' ὅσον προσηκόντως διοικεῖται, ἐὰν δὲ οἱ ἐν τῷ πολιτισμῷ παράγοντες ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι τείνουσι νὰ θεμελιώσωσιν ὑπέρτερα ἰδεώδη ἀνθρωπίνου βίου, εὕρωσι τὸν τρόπον νὰ διαφρουρήσωσι τὸν Ἑλληνισμόν, κατὰ πολὺ θὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν καθίερωσιν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἐπὶ καταργήσει τοῦ μακιαβελλισμοῦ, ἐν τῇ κυβερνήσει τῶν ἀνθρωπίνων συμφερόντων.

Β'.

ΠΤΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

(Περίοδος Τουρκική)

Ἐν τῇ τελευταίᾳ ὁμιλίᾳ μου ἐξήτασα κατὰ πόσον ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐπέδρασαν περιστάσεις συνδεόμεναι πρὸς τὰ αἷτια καὶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ κεντρικοῦ συμβάντος τῶν δέκα πρώτων αἰώνων, δηλονότι τῆς πτώσεως τῆς Ρώμης, ἥτοι περιόδου τῆς ἑλληνικῆς φιλολογικῆς ἱστορίας, ἣτις χάριν εὐκολίας δύναται νὰ ὀνομασθῇ βυζαντινὴ περίοδος.

Ἡ πτώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔσται τὸ κεντρικὸν συμβάν τῆς περιόδου ἣτις θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ σήμερον. Ταύτην δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τουρκικὴν περίοδον εἰ καὶ ἄρχεται πολὺ πρὸ τῆς τουρκικῆς κατακτῆσεως. Τὰ αἷτια καὶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ συμβάντος ἐκείνου ἐπενήργησαν ἰσχυρῶς ἐπὶ τῶν περαιτέρω τυχῶν τῆς γλώσσης καὶ ἐπὶ τῆς γενέσεως νέας τινὸς φιλολογίας.

Εἰ καὶ παρακμὴ ἦν ὁ γενικὸς χαρακτὴρ τῆς τε βυζαντινῆς καὶ τῆς τουρκικῆς περιόδου, ἀμφότεραι περιεῖχον τὰ σπέρματα νέας ζωῆς. Τὴν πρώτην περίοδον χαρακτηρίζει ἡ ἀνατολὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ὁ τελικὸς διαφορισμὸς τῆς αὐτοκρατορίας εἰς δύο Κράτη τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικόν. Τὴν δευτέραν περίοδον χαρακτηρίζει ὁ τελικὸς διαφορισμὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς δύο δόγματα, τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικόν, καὶ ἡ ἀνατολὴ τοῦ Ἑθνισμοῦ. Τὸ φιλολογικὸν ἔνστικτον εἶχε διαφρουρηθῇ ἐν ὑπνωττούσῃ κατὰστάσει χάρις εἰς τὴν ἐπιβίωσιν τῆς οὐσιαστικῆς ταυτότητος

τῆς γλώσσης, ἥδη δὲ ἰσχυροποιήθη ὑπὸ τῆς ἀφυπνίσσεως τῆς ἐθνικῆς αὐτοσυνειδήσεως, ἐνῶ ἐτέρωθεν ἡ γλῶσσα διεμορφώθη λαβοῦσα τὸν νεώτερον αὐτῆς χαρακτῆρα. Δυναμέθα νὰ ὀρίσωμεν τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα ὡς τὴν ἐποχὴν ἀφ' ἧς ἡ ἐθνικὴ αὐτοσυνειδήσις χρονολογεῖται. Ἦτο ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ἡ Κωνσταντινούπολις ἡλώθη ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, οἵτινες ἔδρασαν καταστρεπτικῶς τε καὶ ἀνικοδομητικῶς ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἡ τετάρτη σταυροφορία, ὡς καλεῖται ἡ εἰς τὸ ἀνατολικὸν Κράτος εἰσβολὴ τῶν Χριστιανῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, δικαίως ὠνομάσθη ληστρικὴ ἐκστρατεία. Ἡ Ἑλλάς ἐληλατήθη καὶ διηρέθη εἰς δουκάτα. Ἡ μάθησις, ἣτις εἶχεν ἀναζωογονηθῆ κατὰ τοὺς δύο προηγούμενους αἰῶνας, ἔλαβε θανάσιμον πλήγμα διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν βιβλιοθηκῶν, τῶν σχολείων καὶ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς τέχνης.

Ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς προγενεστέρως καταστάσεως τῆς φιλογίας ἔσται ἡδη λίαν χρήσιμον. Ἡ Κωνσταντινούπολις εἶχε καταστῆ πρωτεύουσα τοῦ ῥωμαϊκοῦ Κράτους τὸν τέταρτον αἰῶνα. Τὰ γράμματα ἐξηκολούθουν κλλιεργούμενα μέχρι τοῦ ἔκτου αἰῶνος ὅτε ἐκλείσθησαν αἱ ἀθηναῖκαὶ Σχολαὶ καὶ ἤνοιξαν αἱ θεολογικαὶ ἔριδες.

Ὁ ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος μέχρι τοῦ ἐνάτου χρόνος εἶνε ἡ σκοτεινοτάτη ὥρα τῆς ἐλληνικῆς μαθήσεως. Τοῦλάχιστον δὲν γνωρίζομέν τι περὶ τῶν αἰώνων ἐκείνων εἰμὴ ὅ,τι λέγουσιν ἡμῖν τὰ χρονικὰ τῶν βυζαντινῶν ἱστοριογράφων, οἵτινες εἰσὶν αἱ μόναι ἡμῶν αὐθενταὶ ὡς πρὸς τοὺς χρόνους ἐκείνους. Εὐθὺς μετὰ τὴν σκοτεινὴν ταύτην ὥραν ὁ ἕνατος αἰὼν εἰσάγει ἀμυδρόν τι φῶς νέας ἡμέρας. Ἡ μάθησις ἀναβιοῖ, πληροφορούμεθα δὲ ἀπὸ ἀραβικῶν πηγῶν ὅτι μέγας τις φιλόσοφος ὀνόματι Λέων ἔζη ἐν Κωνσταντινουπόλει. Φαίνεται ὅτι ὁ καλὶφης τῶν ἀράβων ἤκουσε περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ καὶ συνέλαβε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἔχῃ αὐτὸν ἐν Βαγδατίῳ. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἠρνήθη νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν αἰτησιν τοῦ καλὶφῆ, ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀβρόφρονα ἐπιστολὴν τοῦ ὅτι

ἡ Ἐπιστήμη καὶ ἡ Φιλοσοφία δὲν ἦσαν πρωρισμέναι διὰ τοὺς βαρβάρους. Αὐτὸ ἦτο τὸ γενικὸν λῆσθημα τῶν βυζαντινῶν καὶ δύναται ἴσως νὰ ἐξηγήσῃ διατί ἡ ἑλληνικὴ μαθησις δὲν μετεδόθη εἰς τὴν Δύσιν μέχρι τῆς τόσῳ νεωτέρας ἐποχῆς τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος. Τὰ γράμματα κατὰ τὸν ἑννατον αἰῶνα ἐπροστατεύοντο ὑπὸ ἰσχυρῶν προσώπων, ἀλλὰ τὸ λαμπρότατον ἔργον ἐν τῇ δράσει ταύτῃ ὀφείλεται εἰς τὰς προσπαθείας τοῦ περιωνύμου πατριάρχου Φωτίου. Ἦτο ἀνὴρ εὐρυτάτων διανοητικῶν δυνάμεων, αἱ περικοπαὶ δὲ αὐτοῦ ἀφῆκεν ἡμῖν διακοσίων ὀγδοήκοντα ἐκ τοῦ ὀλικοῦ ἀριθμοῦ τῶν συγγραφέων οὓς ἀνέγνωσεν, ἀποκαλύπτουσιν ἡμῖν τὴν ὑπαρξίν ὀγδοήκοντα συγγραφέων οἵτινες ἄλλως θὰ ἔμενον ἄγνωστοι. Μετὰ τὴν ἐργασίαν τοῦ Φωτίου ἐπηκολούθησεν ἡ βασιλεία τοῦ αὐτοκράτορος Πορφυρογεννήτου ἡτοι Κωνσταντίνου Ζ' ἀνδρὸς μεγάλης φιλολογικῆς ἱκανότητος ὅστις πολὺ συνέβαλεν εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γένους. Ἀλλ' οὔτε ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς αὐτοκρατορίας, οὔτε ὁ χαρακτήρ τῶν διαδεξαμένων αὐτὸν αὐτοκρατόρων, εὐνόουν τὴν παραγωγὴν φιλογικῶν ἔργων μέχρις οὗ κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα ὁ Ψ' ἑλλὸς ἐπλούτησε τὴν γενεάν του διὰ μεγάλου ἀριθμοῦ συγγραφέων ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τοῦ ἐπιστητοῦ, αἵτινες τάσσονται μετὰ τῶν ἀρίστων ἐν τῇ ὅλῃ φιλογίᾳ. Τὸ μέγιστον μέρος αὐτῶν, ὡς καὶ πολλῶν ἄλλων μεσαιωνικῶν ἔργων, εὔρηται εἰσέτι ἐν χειρογράφοις, κεκρυμμένον ἐν ταῖς μεγάλαις βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης.

Εἰ καὶ τὰ ἑλληνικὰ φιλογικὰ προϊόντα τοῦ μεσαιῶνος, ἐὰν κρίνωμεν αὐτὰ ἐκ τῆς ἐποχῆς καὶ ἣν παρήχθησαν, δέον νὰ θεωρηθῶσι καλὰ, ἡ κυρία ἀξία αὐτῶν ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι παρέχουσιν ἡμῖν τὰ μέσα νὰ μελετήσωμεν περίοδον περιλαμβάνουσαν πολλὰ ἐκ τῶν σπερμάτων ἃτινα ἐξελίχθησαν εἰς τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν τῶν νεωτέρων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν. Ἡ πρόοδος τῶν γραμμάτων στερεῶς ἔβαινεν ὅτε ἡ τετάρτη σταυροφορία ἠνάγκασε τοὺς καλλιεργοῦντας αὐτὰ νὰ ζητήσωσι καταφύγιον ἀλλαχοῦ ἔνθα θὰ

ἡδύναντο νὰ ὦσιν ἀσφαλεῖς κατὰ τῆς μανίας τῶν σταυροφόρων. Ἀλλ' ἑτέρον τι ἀποτελέσμα τῆς εἰσβολῆς ταύτης ἦν ὅτι κατέστρεψε πᾶσαν ἐλπίδα ἐπιτυχίας τοῦ μεγάλου πειράματος τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, δηλονότι τῆς καθιδρύσεως παγκοσμίου Ἐκκλησίας ὑπὸ ἓνα πνευματικὸν ἀρχηγὸν διότι ἐπεδείνωσαν τὰς ἤδη δεινὰς ἐχθρότητας μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ἡ ἀρχαία ἀντιπάθεια μεταξὺ λατινισμοῦ καὶ ἐλληνισμοῦ εἶχεν ἤδη ἐκδηλωθῇ. Ἡ ἀρχαία ἀμοιβαία περιφρόνησις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ἐνεφανίσθη καὶ αὖθις ἐν μορφῇ ἐκκλησιαστικοῦ μίσους μεταξὺ ὀρθοδοξίας καὶ καθολικισμοῦ, Ἀλλ' ἡ τετάρτη σταυροφορία κατέστησε τὴν ῥῆξιν ἀνεπανόρθωτον. Ἡ ἐθνικὴ ὑπόστασις τῶν ἐλλήνων ἔκτοτε ἐνωφθαλμίσθη ὑπὸ ἐκκλησιαστικῆς τινὸς συναισθήσεως οὕτως ὥστε τὸ πρεσβεῦειν τὰ δόγματα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας κατέληξε νὰ θεωρῇται ὡς στοιχεῖον ἐλληνικῆς ἐθνότητος οὐχ ἥττον σπουδαῖον ἢ αὐτὸ τὸ ἐλληνικὸν αἷμα, καὶ εὐστόχως ὁ καθηγητὴς Φρήμαν δίδει τὸν ὅρισμὸν τῆς νεοελληνικῆς ἐθνότητος ὡς συνισταμένης ἐκ τριῶν παραγόντων, ἥτοι φυλετικῆς συναισθήσεως, ἐκκλησιαστικῆς προτιμήσεως, καὶ ἐλληνικῆς γλώσσης.

Ἀλλ' ἡ φραγκικὴ εἰσβολὴ εἶχε τὴν εὐεργετικὴν αὐτῆς ὄψιν. Ἐδῶκε χροιάν εἰς τὴν ἰθαγενῇ ποιητικὴν τάσιν. Ἐνεφύσησεν εἰς αὐτὴν νεώτερόν τι πνεῦμα ρωμαντικῆς φύσεως, διεκέντησε δὲ τὴν στιχουργίαν. Ἡ νεωτέρα στιχουργία χρονολογεῖται ἀπὸ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Ἑλληνικαὶ μυθιστορίαι ἤρξαντο τότε γραφόμεναι ἐν στίχοις. Αἱ ἐν πεζῷ λόγῳ μυθιστορίαι, σημειωτέον, ἦσαν ἰδιόζυσαι τοῖς Ἕλλησιν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐπαφῆς αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς λαοὺς διὰ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐξηκολοοῦν γραφόμεναι μέχρι τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, ἀλλὰ μόνον ὀλίγαι αὐτῶν διεσώθησαν ἀκέραιαι, ἄξιαι δὲ μνείας μεταξὺ αὐτῶν εἶνε ἡ περιώνυμος μυθιστορία τοῦ Ἡλιοδώρου, ἐπισκόπου Τρικκάλων τῆς Θεσσαλίας, ζήσαντος κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα, καὶ δυναμένου νὰ θεωρηθῇ οἶονεὶ ὁ πατὴρ τῆς ρωμαντικῆς φιλο-

λογίας τῆς Εὐρώπης τῶν αἰώνων δεκάτου ἔκτου καὶ δεκάτου ἑβδόμου. Πολλὰ τῶν σκηνῶν αὐτῆς ἐχρησίμευσαν ὡς θέματα ζωγραφίας εἰς τὸν Ραφαήλ, ὃ δὲ Τάσσος ἐδανείσθη παρ' αὐτῆς πολλὰ διὰ τὸ ποίημά του Ἱερουσαλὴμ ἐλευθερωθεῖσα. Ὁ Γκουρίνης, ὁ Ρακίνας, καὶ ἄλλοι περιώνυμοι συγγραφεῖς ἐνεπνεύσθησαν ὑπὸ τῆς μυθιστορίας ἐκείνης, ἣς ὁ τίτλος εἶνε *Θεαγένης καὶ Χαρίκλεια*. Ἑμμετροὶ μυθιστορίαι ἤρξαντο γραφόμεναι μετὰ τὴν τετάρτην σταυροφορίαν, ὅτε ἡ ἑλληνικὴ μυθιστοριογραφία ἐνωφθαλμίσθη ὑπὸ τῶν φραγκικῶν ἱπποτικῶν ἰδεῶν, τὸ δὲ ἀρχαιότατον τῶν γνωστῶν προϊόντων τῆς ἐνώσεως ταύτης εἶνε αἱ ἑμμετροὶ μυθιστορίαι τοῦ μοναχοῦ Προδρόμου ὃν ἤδη ἀνέφερα Ἦτο ἴσως ὁ πρῶτος γράψας νεοελληνικὴν ποίησιν. Εἰ καὶ λίαν ἐλλόγιμος, ἔγραψεν ἐν τῷ δημῳδαί ἰδιώματι. Οἱ στίχοι του εἶνε κακοί, ἀλλ' ἐνίοτε ἡσιοδικόν τι πνεῦμα διαθέει τὸν τρόπον του, καίτοι ὁ Πρόδρομος δὲν ἐπειράθη νὰ συναγάγῃ τὰ ὑψηλὰ συμπεράσματα ἥπερ ὁ Ἡσίοδος διετύπωσεν ὡς πρὸς τὴν λύσιν καταστάσεως πραγμάτων ἣν ἐπεθύμει νὰ βελτιώσῃ. Ἡ δὲ καλαισθητικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο δύναται νὰ παρασταθῇ ἐὰν συγκρίνωμεν τὰς προτιμήσεις ἐκατέρου ὅσον ἀφορᾷ τὴν τροφήν. Ὁ Ἡσίοδος ἐθρῆνει ὅτι οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ δὲν ἐξετίμων τὴν ἀξίαν τῶν ὀπωρῶν ὡς τροφῆς, ὁ Πτωχοπρόδρομος ὦκτειρεν ἑαυτὸν διότι ὅσάκις ἤνοιγε τὴν σκευοθήκην του εὕρισκεν ἐν αὐτῇ δέσμους χαρτίων καὶ φιλολογικῶν δοκιμίων, ἀντὶ ἰχθύων καὶ ἀφθόνου οἴνου, τούτων δὲ ἡ ἀπουσία μεγάλως ἀπεγοήτευεν αὐτὸν ὡς λέγει.

Ψωμὶν κρασὶν πληθυντικὸν καὶ θυνομαγερίαν
Καὶ παλαμιδοκόμματα καὶ τσίρους καὶ σκουμπρία
Παρὰ ποῦ τῶρα ἀνοίγω το βλέπω τοὺς πάτους ὅλους
Καὶ βλέπω χαρτοσάκκουλα γεμάτα τὰ χαρτία
Ἰσταμαι τότε κατηφὴς καὶ ἀπομερμυμένος.

Ἐτέρα ἑμμετρος μυθιστορία τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος καλουμένη *Βέθανδρος καὶ Χρυσάντσα* εἶνε ἀξία μνείας ἂν μὴ διὰ

τι ἄλλο, διότι ἐκρίθη ὑπὸ πολλῶν ἀνωτέρα τοῦ Νιβελούγκελντ.

Ἀλλὰ τὸ καύχημα τῆς ἀνατελλούσης φιλολογίας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος εἶνε ἡ ἄγραφος ποίησις τῶν κλεφτῶν, ποίησις ἣτις συνέσεισε τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους βαθύτατα, καὶ συνετέλεσεν, εἴπερ τι καὶ ἄλλο αἴτιον, εἰς τὴν ἐξέγερσιν αὐτοῦ. Συνίσταται εἰς ἄσματα ἐξόχου ἀπλότητος αἰσθήματος καὶ εἶνε προῖον τοῦ αὐτορρήτου σφοδροῦ συναισθήματος ἀνθρώπων οἵτινες μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ἀποκρούσαντες πᾶσαν ὑπακοὴν εἰς τὸν κατακτητὴν ἔζησαν ἐν ἀπροσβάτοις ὄρεσιν, ἐκάστοτε ἐρχόμενοι εἰς τὰς πεδιάδας ὅπως συλῶσι τοὺς τουρκικοὺς πληθυσμοὺς καὶ δὴ φονεύοντες ὅσους ἂν ἠδύναντο ἐξ αὐτῶν. Ἐσεμνύνοντο ἐπὶ τῷ τίτλῳ αὐτῶν ὡς κλεφτῶν, διότι αἱ πράξεις αὐτῶν διευθύνοντο κατὰ τῶν τυράννων τῆς πατρίδος των, καὶ ἐὰν κρίνωμεν ἐξ ὧων ὁ Θουκυδίδης λέγει περὶ τῆς ἀρχεγόνου καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, ἡ παραγωγὴ τοιαύτης κλάσεως ἀνθρώπων ἔχει προϊστορικὸν παράλληλον γεγονός. Δι' αὐτοὺς τὸ φονεῦν τοῦρκον ἦτο πατριωτικὸν καθήκον· ἔτι ὀλιγώτερον ἠδύναντο νὰ θεωρήσωσιν ὡς κακὸν τὸ ἀφαιρέσαι τι ἀπ' ἐκείνου ὅστις ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτῶν τὰς ἐστίας των. Παράδοξον εἰπεῖν ἡ διαγωγὴ των, ὅσα ἂν ἦ ἐπιλήψιμος, κρίνομένη ὑπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς κανόνων ἠθικῆς, ἐξύψωσε τὸν ψυχικὸν αὐτῶν τόνον ἐξεγείρασά ἐν αὐτοῖς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀφοσιώσεως εἰς ἐν ἰδεῶδες. Φαίνεται ὡσεὶ ὑπερτάτῃ τις Σοφία εὕρισκει τὸν τρόπον νὰ ἐπεξεργάζεται ἀρετὴν ἐκ τῶν ἐλαττωμάτων αὐτῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἡ κατάθλιψις εἶχε παραβιάψει τὸν χαρκκτῆρα τοῦ κλέφτου, ἀλλ' ἡ ἐλληνικὴ φλέψ ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ οὐχ ἥττον. Ἐντεῦθεν ἡ φαντασία αὐτοῦ, ὁ λυρισμός του καὶ ἡ παθητικωτάτη ἡδονή ἦν εὕρισκεν ἐν τῇ ἡρημωμένῃ καλλονῇ τῆς γενετείρας αὐτοῦ σκηνογραφίας. Ταῦτα πάντα ἄδονται ὑπ' αὐτοῦ μετὰ μονονουχί ὁμηρικῆς εὐθυλογίας καὶ ἀπλότητος. Αὐτοσχεδιάζει ἐπὶ παντὸς γεγονότος τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Πάντα τὰ συμβάντα ἐκεῖνα ὅσα συνδέονται πρὸς τὰς

βαθυτάτας συγκινήσεις τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας—ὁ ἔρως καὶ αἱ
γαμήλιαί ἐορταί, αἱ κηδεῖαι, καὶ αἱ ὕσταται στιγμαὶ τοῦ θνή-
σκοντος, τὸ ἄλγος ἐπὶ ἀπουσίᾳ ἀγαπωμένου προσώπου—εὐρίσκου-
σιν ἀντίστοιχον ἔκφρασιν εἰς τὸ ἄσμα του. Ὁ ἀποχωρισμὸς ἰδίᾳ
εἶνε ἐκ τῶν γεγονότων ἅτινα βαθύτατα θίγουσιν αὐτόν. Ἐν τῇ
γλώσσῃ του ἡ ξενητιὰ συνδέεται πάντοτε δι' ἐπιθέτου δηλοῦντος
τὴν πικρίαν ἐν ᾗ ὁ Ἕλλην ἀνχλογίζεται τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ
ἀπέλθῃ τῆς γενετείρας γῆς καὶ ν' ἀποχωρισθῇ τῶν συγγενῶν καὶ
φίλων του. Ἀλλ' ἐξίσου ἡ κλέφτικη Μοῦσα συγκινεῖται ὑπὸ τῶν
ἡδονῶν τῆς νίκης καὶ τῆς ἐκδικήσεως, ὑπὸ τῆς καρτερίας ἣτις
ἀψήφεϊ βασανιστήρια, καὶ ὑπὸ τοῦ θάρρους ὅπερ ἀντιμετωπίζει
ἐχθρόν. Πάντα ταῦτα εἰσὶ θέματα παριστάμενα μετὰ λυρικῆς
σφοδρότητος ἐν τοῖς ἀφελέσιν, ἀλλὰ γοργοῖς ἐκείνοις στίχοις τοῦ
ἀδιαιλλάκτου ὁρσιβίου. Οἱ στίχοι εἶνε ἀνομοιοκατάληκτοι
τὸ δὲ μέτρον κατὰ τὸ πλεῖστον τονιζόμενον ἱαμβικὸν δεκαπεν-
τασύλλαβον τῆς τελευταίας συλλαβῆς μενούσης ἀτόνου. Τὸν στί-
χον χαρακτηρίζει τι τὸ ἀπότομον καὶ τρυχὺ ἐν τῇ ἀφη-
γήσει, καὶ δὴ ἔκφρασις περιεκτικὴ καὶ ἐννοίας ἔμπλεως. Τὰ ἄ-
σματα ταῦτα ἀποτελοῦσι κύκλον ὅλον ποιήσεως καί, ὡς εἶκος,
παριστῶσι μεγάλην ποικιλίαν θεμάτων. Προϊὸν ὄντες μεγάλου
ἀριθμοῦ ἀνδρῶν, ἐκφωνοῦσι πολλὰς καὶ παντοίας ἀντιλήψεις τῶν
τοῦ ἀνθρωπίνου βίου πραγμάτων ἀπὸ τῆς παιδροτάτης αἰσιο-
δοξίας μέχρι ζοφεροτάτης αἰσιοδοξίας. Ὀμηρικὴ τις φλέψ ἐν αὐ-
τοῖς εἶνε ἀλάθητος. Εἰσὶν ὅπωςδὴποτε ἐλάσσονα τινα χαρακτηρι-
στικά ἅτινα ἔχει ἀπὸ κοινοῦ ὁ τρόπος τοῦ Ὀμήρου καὶ ἡ ἰδιόζουσα
τῷ κλέφτῃ ἔκφρασις. Ἐπὶ παραδείγματι, τρεῖς ἢ τέσσαρες στί-
χοι πολλάκις ἀπαντῶσιν ἀκριβῶς οἱ αὐτοὶ εἰς διάφορα μέρη. Φρά-
σεώς τινος συνήθως προηγούνται δύο στίχοι ὧν ὁ πρῶτος εἶνε ἐρώ-
τημα, ὁ δὲ δεύτερος ἀρνητικὴ ἀπάντησις σὺν τῷ ἐρωτήματι ἐπα-
ναλαμβανομένῳ. Ἔτι πλέον ὑπάρχει καὶ ἡ ἐξῆς ὁμοιότης· τὰ
κλέφτικα ἄσματα ὅπως καὶ τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα ἀνχαριστῶσιν

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

ὁλόκληρον κόσμον μετὰ τῶν ἡθῶν αὐτῶν καὶ ἐθίμων, πόθων καὶ παθῶν. Πλοῦτος φαντασίας ἐν τοῖς ἄσμασι τούτοις καθιστᾷ αὐτὰ κατὰ πάντα ἀντάξια τοῦ ὀνόματος τῆς ἐλληνικῆς ποιήσεως. Αἱ μορφαὶ εἰσὶν ἄδρα καὶ μεσταὶ ζωῆς ὅπως παρ' Ὀμήρῳ. Ὁ Ὀλυμπος ἐπὶ παραδείγματι ἰσχυρότατα παρίσταται ὡς ἔμψυχον ὄν, καυχώμενον ἐπὶ τοῖς δένδροις του, ὧν ἕκαστον, λέγει παρέχει τῷ κλέφτῃ στέγην ὅπως τῶν βρύσεων του ἐκάστη εἶνε ἐλευθερίας βωμός. Ὡσαύτως τὰ δένδρα εἶνε πεπροκισμένα δι' ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων καὶ διὰ λαλιᾶς, ὅτε μὲν πραγματικῆς ὅτε δὲ συμβολικῆς. Οὕτω τριανταφυλλὴ τις μεταδίδει τὴν εἰδῆσιν τοῦ θανάτου ἐνός κλέφτου εἰς τὴν μητέρα του ἀφίνουσα τὰ φύλλα της νὰ μαραινῶσι. Καὶ πλοῖα εἰσὶν οὐχ ἥττον δεκτικὰ συγκινήσεων. Ὁ γογγυσμὸς αἰχμαλώτου καθιστᾷ τὸ πλοῖον τόσῳ περίφοβον ὥστε διακόπτεται ὁ πλοῦς του. Πτηνὰ τινὰ κέκτηνται τὴν δύναμιν τοῦ διδάσκειν προσήκουσαν διαγωγὴν· οὕτω εὐρίσκομεν πέρδικα καταμειφομένην νεάνιδος πορρεκτραπίσης. Ζῶα ἔχουσι συναίσθησιν τῆς παντεπόπτidos μεγαλειότητος τοῦ Ἥλιου καὶ εἶνε ὀριστικῶς συγκινητικὸν ν' ἀκούῃ τις ὅτι ἔλαφος ἀπειθυνομένη πρὸς τὸν Ἥλιον στιγματίζει τὴν σκληρότητα κυνηγοῦ φονεύσαντος τὸ τέκνον της καὶ τὸν σύζυγόν της, καὶ ὅτι ὁ Ἥλιος ἀποκρίνεται διὰ συμπαθῶν λέξεων θρηνῶν ἐπὶ τῷ ἄλγῃ καὶ ἐπὶ τῇ ἐρημίᾳ τῆς ἐλάφου· ἢ ὅτι, διὰ παρομοίαν τινὰ περίπτωσιν, μέγας ὀργίζεται κατὰ τῆς σελήνης καὶ κατὰ τῶν ἀστέρων. Ὑπάρχει δημῶδης τις πίστις ἐν τισὶ μέρεσι τῆς Ἑλλάδος ὅτι τὰ ἀνθρώπινα δεινοπαθήματα προκαλοῦνται ὑπὸ τοῦ πόνου τῶν καταδιωκομένων ζῶων ἅτινα ἐν τῇ ἀγωνίᾳ των καταρῶνται τὸν ἀνθρώπινον ἀλλ' ἀπάνθρωπον αὐτουργὸν τῶν δεινῶν των. Τὸ αἶσθημα τοῦτο συχνὰ ἀπηχεῖ εἰς τὰ κλέφτικα ἄσματα. Αἶφνης λύκος παραπονεῖται πρὸς ποιμένα καὶ λέγει ὅτι ἔπαθε καταδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν κυνῶν του, ὥσπερ ὑποσημαίνων ὅτι ὁ κύριος τῶν κυνῶν εἶνε ὑπεύθυνος ἐπὶ τῇ σκληρότητι αὐτῶν. Δυνάμεθα ἄρα γε νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέ-

ρες θεωροῦνται ὑπεύθυνοι ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων σκληρότητι, ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ κλέφτου;

Ἐτέραις τις δημώδης ἐντύπωσις ἀντανακλωμένη εἰς τὰ ἄσματα ταῦτα εἶνε ἡ ἰδέα τῆς ὑπάρξεως στοιχειῶν, λείψανον ἴσως τῶν ἀρχαίων θεωριῶν περὶ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου καὶ τῶν πλατωνικῶν ἰδεῶν. Πιστεύεται ὅτι στοιχεῖον τι ζωῆς ἢ πνευματικῆς δυνάμεως κεῖται κεκρυμμένον ἐν τῷ βάθει παντός φυσικοῦ ἀντικειμένου, ἐντεῦθεν δὲ ἄψυχα πράγματα παντός εἶδους παριστῶνται ὡς ζῶντα ἐν τῇ φύσει τοῦ λαοῦ. Εἶνε σχεδὸν παθητικὸν νὰ αἰσθάνεται τις κλασικὴν φλέβα αἰσθήσεως ἐν τῷ μέσῳ τόσον ἀντικλασικοῦ κοινωνικοῦ περιέχοντος, ἢ δὲ ἀντίθεσις αὕτη πιστῶς ἀντανακλᾶται εἰς τὰ μάλιστα μὲν κλασικῆς συλλήψεως ἥκιστα δὲ κλασικῆς ἐκφράσεως ἄσματα ταῦτα. Ἡ ποίησις αὕτη ὅλη συνετελέσθη ὑπὸ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν μὴ δυναμένων οὔτε νὰ γράψωσιν οὔτε νὰ ἀναγινώσκωσιν. Ὁ Ὀλυμπος καὶ ὁ Πίνδος κυρίως εἶνε ὁ τόπος τῆς γενέσεως αὐτῶν, καὶ δύναται τις νὰ φαντασθῇ ὅταν ἐπιδρασιν ἐπὶ τοῦ εὐπλάστου πνεύματος τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων εἶχον οἱ μεγαλωστὶ μεγάλοι ὄγκοι ὁρέων ὑψουμένων εἰς ἕξακιςχιλίους πόδας ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, μὲ μεγαλοπρεπῆ καὶ ἀνέφελον ἥλιον ἀνχτέλλοντα ὑπεράνω τῶν κορυφῶν των, καὶ μὲ ἀχανῆ ἐκ δρυῶν δάση ἐξαπλούμενα ἐπέκεινα αὐτῶν, τοῦ ὀφθαλμοῦ εἰσδύοντος, διὰ τῆς διαυγοῦς ἀτμοσφαιρας ἔτι περαιτέρω εἰς τὰς κυανὰς νήσους καὶ τὴν σαπφειρίνην θάλασσαν. Ὁ κλέφτης φαίνεται ζηλεῦν τὴν ἀειθαλῆ νεότητά των καλλωνῶν τῆς φύσεως ὅταν ὁρμᾶται νὰ ἐκφράσῃ πόσῳ θαυμάζει τὰ ὄρη καὶ τὰς πεδιάδας·

Ἦσυχαι ποῦνε τὰ βουνά, ἦσυχοι ποῦνε οἱ κάμποι

Δὲν καρτεροῦνε θάνατο, γεράμματα δὲν ἔχουν.

Οὐδεμία μετὰφρασις δύναται νὰ ἀποδόσῃ τὸ θέλγητρον τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον παγκάλως μετηνέχθη εἰς τὸ ἀγγλικὸν ὑπὸ τῆς μίς Μάκφερσον, πολλὰ τῶν ἀσμάτων ἐξόχως μετα-

φρασάσης. Ἐλαφος καὶ πρόξ συναντῶνται ἐπὶ τινος τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου, καὶ ἔντρομοι ἀναλογίζονται τὴν κατάκτησιν τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τῶν τούρκων, πρὸ τεσσάρων αἰώνων, τοῦ ἐλάφου ἰδίως ὄντος περιφόβου ἕνεκα τῶν κυνῶν των. Δὲν δύναμαι νὰ ἐλπίζω ὅτι ἀναγινώσκων τὸ πρωτότυπον θὰ μεταδόσω ὑμῖν τὴν ἀπερίγραπτον ἡδύτητα τοῦ ἀφελοῦς λεκτικοῦ των, ἀλλ' ὁ ρυθμὸς των εἰ καὶ ἀνομοιοκατάληκτος, πιστεύω, θὰ ἐκτιμηθῇ.

Πέρα κεῖ στὸν Ὀλυμπο
 Κεῖ στὰ κοντοέλατα
 Κάθουνταν γεράλαφος
 Κι' οὔλο κλαῖν τὰ μάτια του·
 Χύνουν δάκρυα κόκκινα
 Κόκκινα καὶ πράσινα
 Κι' οὔλο καταγάλαζα
 Ζάρκαδος ἐπέρναε
 Στέχει καὶ τὸν ρώταε·
 — «Τί ἔχεις μπρὲ γεράλαφε
 Κι' οὔλο κλαῖν τὰ μάτια σου,
 Χύνουν δάκρυα κόκκινα
 Κόκκινα καὶ πράσινα
 Κι' οὔλο καταγάλαζα;»
 — «Ἦρταν τοῦρκοι στὸ χωριὸ
 Ἔχουν καὶ λαγωνικά
 Ἐβδομήντα δυὸ σκυλιὰ»
 — «Γὼ τὰ παίρνω στὸ κοντὸ
 Καὶ τὰ βίχνω στὰ νησιὰ
 Στὰ νησιὰ τὰ πέλαγα».
 Ἰσαμε τὸ δειλινὸ
 Πιάσανε τὸ Ζάρκαδο
 Κῆσαμε τὸ θάμπωμα
 Πιάσαν τὸ Γεράλαφο.

Ἡ ἀφήγησις τῆς λύσεως, καθὼς καὶ ὁ διάλογος μεταξὺ τῶν δύο θυμάτων, ἐκτίθεται μετὰ συντομίας ἥτις εἶνε κατὰ πάντα ἀξία ἑλληνος δραματικοῦ.

Τὸ ἄλγος μητρὸς ἥς τὸ τέκνον ἀπήχθη ὑπὸ τῶν τούρκων ἐκφράζεται μετὰ μεγάλου πάθους εἰς τὸ ἐπόμενον ἄσμα. Ἡ Τουρκία ἐξεβίαζε φόρον ἑλληνοπαίδων, ἀσκοῦσα αὐτοὺς ὡς τούρκους στρατιώτας, τὸ ποίημα δὲ πιθανώτατα ἀναφέρεται εἰς τὸν νόμον ἐκείνον·

Ξενητεμένο μου πουλί καὶ παραπονεμένο
 Ἡ ξενητεῖά σε χαίρεται καὶ γὰρ ἔχω τὸν καὺμό σου.
 Νὰ στείλω γράμμα χάνεται δὲν βρίσκει τὸ παιδί μου·
 Νὰ στείλω μῆλο σήπεται, λουλουδί μαραγγιάζει·
 Νὰ στείλω καὶ τὸ δάκρυ μου ἔς ἓνα φιλὸ μαντήλι·
 Τὸ δάκρυ μου εἶνε καυτερό καὶ καίει ἔστὸ μαντήλι.
 Φεγγάρι μου λαμπρό, λαμπρὸ καὶ κυκλογυρισμένο
 Αὐτοῦ ψηλὰ ποῦ πρεβατεῖς καὶ χαμηλὰ μᾶς βλέπεις,
 Δὲν εἶδες ποῦ τὸ γιόκα μου τὸν πολυαγαπημένο ;
 Τίνος ματάκια βλέπουν τὸν καὶ τὰ δικὰ μου κλαῖνε ;
 Τίνος τὰ χεῖλη τοῦ μιλοῦν καὶ τὰ δικὰ μ' στενάζουν ;
 Τίνος καρδιά τὸν χαίρεται καὶ ἡ δική μου σκάζει ;
 Τίνος χεράκια τὸν κερνοῦν καὶ τὰ δικὰ μου τρέμουν ;
 Ἀνάθεμά σε ξενητεῖα γιὰ τὰ κακὰ ποῦ κάνεις
 Ξενήτεψες τὸν ἄντρα μου μ' ἔκαμες νὰ χηρέψω
 Ξενήτεψες καὶ τὸ πουλί μ' τώρα δώδεκα χρόνους.
 Ἀνάθεμά σε ξενητεῖα, ἀνάθεμα στοὺς τούρκους
 Ποῦ ῥήμωσαν τὸ σπῆτι μου καὶ μ' ἔντυσαν στὰ μαῦρα.

Ἀκόμη ἐν ἔξοχον δεῖγμα κλέφτικης ποιήσεως θὰ παράσχω ὑμῖν, εἶνε δὲ τοῦτο μήνυμα νεαροῦ μαχητοῦ ὅστις θανασίμως ἐν μάχῃ πληγωθεὶς, παρακαλεῖ τοὺς συντρόφους του νὰ ἀναγγείλωσιν εἰς τὴν μνηστὴν του καὶ εἰς τὴν μητέρα ὅτι ἐφονεύθη — ὄχι, δὲν πρέπει νὰ εἰπωσιν ὅτι ἐφονεύθη, ἀλλ' ὅτι ἐνυμφεύθη τὴν μέλαιναν Γῆν· ὅτι ἡ νέα μήτηρ αὐτοῦ εἶνε ἡ ψυχρὰ πλάξ, καὶ οἱ νέοι συγγενεῖς του ὁ χοῦς καὶ τὰ λιθάρια.

Νὰ πῆτε τῆς ἀγάπης μου τῆς ἀγαπητικῆς μου
 Νὰ μὴν ἀλλάξῃ τὴ λαμπρὴν γιὰτ' εἶνε λυπημένη
 Νὰ μὴ τὰ βάλλῃ τὰ φλωριά νὰ μὴ τὰ καμαρώσῃ,

Νὰ μὴ τὰ πλέξῃ τὰ μαλλιά, νὰ μὴ τὰ ρίξῃ πίσω.
 Κι' ὁ Βλάχος ἐσκοτώθηκε, κι' ὁ Γιάννης πάει σ' τὸ τόπο.
 Πῆραν τοῦ Βλάχου τ' ἄρματα τοῦ Γιάννη τὸ κεφάλι.
 Νὰ πῆτε τῆς μανούλας μου τῆς παραπονεμένης
 Ποτὲ νὰ μὴ μὲ καρτερῇ, νὰ μὴ μὲ παντεχαίνῃ
 Μὴν πῆτε πῶς σκοτώθηκα μὴν πῆτε πῶς ἐχάθην.
 Νὰ πῆτε πῶς παντρεύτηκα στὸν ἔρημο τὸν λόγγο,
 Πῆρα τὴν πέτρα πεθερὰ τὴ μαύρη γῆ γυναῖκα
 Κι' αὐτὰ τὰ λιανολίθαρα τὰ πῆρα συγγενάδια.
 Κλάψε με μάννα μ' κλάψε με τὴ νύχτα μὲ φεγγάρι
 Καὶ τὴν αὐγοῦλα μὲ δροσιὰ ὅσω νὰ πάρῃ μέρα
 Νὰ πᾶν τ' ἀηδόνια σταῖς φωλιαῖς κι' ἡ ὡμορφαις νὰ πλύνουν
 Νὰ πάῃ κ' ἡ ἀγάπη μου νὰ κάθεται νὰ κλαίῃ.

Εἶνε μέγιστος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀσμάτων τούτων, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα αὐτῶν εἰσὶν εἰσέτι ἄγραφα, εὐχῆς δ' ἔργον θὰ ᾔτο νὰ συλ-
 λεχθῶσιν ἀπὸ τῶν χειλέων τοῦ λαοῦ πρὶν ἢ παρέλθωσιν εἰς λή-
 θην. Ἡ πρώτη τῶν γενομένων συλλογῶν εἶνε ἡ τοῦ Φωριέλ μετὰ
 γαλλικῆς ἐν πεζῷ λόγῳ μεταφράσεως, σημειώσεων καὶ πολυτίμου
 προλόγου δημοσιευθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Δευτέρα
 συλλογὴ εἶνε ἡ τοῦ Πασῶ δημοσιευθεῖσα ἔτη τινα βραδύτερον. Ἐκ
 τῶν ὑπὸ ἐλλήνων γενομένων συλλογῶν αἱ μάλιστα ἀξιοσημείωτοι
 εἶνε ἡ τοῦ Ζαμπελίου καὶ ἡ τοῦ Ἀραβαντινοῦ.

Παρέτεινα τὸν λόγον ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ὅχι μόνον ἕνεκα
 τῆς ἐσωτερικῆς ἀξίας τῆς κλέφτικης ποιήσεως καὶ τοῦ σπουδαίου
 μέρους ὅπερ διεδραμάτισεν ἐν τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος,
 ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῆς ἐπιρροῆς ἣν ἔσχεν εἰς τὸ διαπλάσαι τὴν
 ποιητικὴν ἔκφρασιν τοῦ συγχρόνου αἰσθήματος αὐτῆς. Πάντες οἱ
 νεώτεροι ἡμῶν πειντὰ ἐποτίσθησαν ἀπὸ τὰ νάματα τῆς λυρικότη-
 τος ἣτις ἐπὶ αἰῶνας ἀπετέλεσε τὴν μόνην ἔμπνευσιν καὶ τὴν μό-
 νην τέρψιν τῆς φυλῆς. Ὁ σύμπας τόνος τῆς νεοελληνικῆς ποιή-
 σεως ἔχει τὴν σφραγῖδα τοῦ κλέφτικου πόθου ἐλευθέρας πατρίδος
 καὶ ἐλευθέρας ζωῆς. Δὲν δύναμαι νὰ περάνω τὴν συζήτησιν ταύ-

την χωρὶς νὰ προσαρτήσω ὧδε μετάφρασιν κλέφτικου ἄσματος εἰς ὁμηρικὸν λεκτικὸν καὶ μέτρον, γενομένην ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Φιλίππου Ἰωάννου. Δεικνύει τὴν ὁμηρικὴν συγγένειαν τῆς νεωτέρας Μούσης, τὴν πρὸ ὀλίγου μνημονευθεῖσαν.

Μῆτερ ἐμὴ τριφίλητ' ὠμόφροσιν οὐκέτι τούρκοις
 Δουλεύειν δύναμαι· τέτρυταί μοι κέαρ ἔνδον
 Τῇ ρα λαβὼν ἐν χερσὶν ἐμὸν πυρβόλον ὄπλον
 Ζωσάμενός τ' ἄρ' ληϊστῆς ἡγεμονεύσω
 Καὶ ὀρέων οἰκῆσω ἐν ἄγχεσιν ὑψικαρήνων
 Ἔνθα δρύεσσι θ' ὁμιλήσω καὶ θήρεσιν ὕλης,
 Καὶ χιόν' ἔξω χλαῖναν ἰδ' εὐδῆσω ἐπὶ πέτρης
 Ληϊστῶν δ' ἄρ' παισὶ μετέσσομαι ἥματα πάντα.
 Μαμμίδιον, μὴ κλαῖε· ἀπέρχομαι· εὖχεο, μῆτερ,
 Πλείστους δυσμενέων με κατακτάμεν' ὅξει χαλκῷ
 Ἐν δ' αὐτῇ ῥοδέην τε διάνθον θ' ἡδὺ πνέοντα
 Χείρεσι σῇσι φύτευτον ἰδ' ἐνδυκέως ἀτίταλλε
 Ἀμφοτέρ' ἀρδεύουσα φυτοτρόφῳ ὕδατι πηγῆς.
 Ὅφρ' οὖν θάλλει ταῦτα καὶ ἀνθοφορεῖ παρὰ δῶμα,
 Υἱὸς σός, μῆτερ, ζῶει καὶ μάρνεται ἐχθροῖς·
 Ἦν δέ ποτ' ἄμμι πικρὸν καὶ μόρσιμον ἦμαρ ἵκηται
 Ὅξυ δ' ἐκεῖνα μαρανθῇ ἰδ' ἄνθεα χεύη ἔραζε,
 Βλήμενον ἴσθι τοθ' υἷα, καὶ εἵμματα πένθιμα ἔσσαι.
 Δώδεκα βῆσαν ἔτη καὶ τρεῖς ἐπὶ δώδεκα μῆνες,
 Τόφρα δὲ θάλλε ῥοδῇ καὶ ἡδὺ ἔπνειε διάνθος·
 Εἰς αὖ ποτ' εἶαρος ὥρη, ὅτ' ὥρνυτο φωσφόρος ἡώς.
 Χθὼν δὲ πόλος τε γέλα, ὀρνίθων τ' ἔθνε' αἶειδεν.
 Ὑπερθ' ἄφνω στράψε καὶ ἔκτυπεν ἐν νεφέεσι
 Δεινόν, σὺν δὲ ἐκάλυψε πυκνὸς γνόφος αἶαν ἄπασιν
 Ἐστονάχησε ῥοδῇ καὶ δάκρυ ἔηκε διάνθος·
 Ἀμφω δ' ἐξεμαράνθη ἰδ' ἄνθεα χεῦεν ἔραζε
 Σὺν δ' ἄρα τοῖς μήτηρ δειλὴ χαμαὶ ἤριπεν ἄπνους.

Περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ὁμήρου ὡς σχετιζομένης πρὸς τὴν νεο-
 ἑλληνικὴν, καὶ εἰς δικαίωσιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ

γλῶσσα εἶνε ζῶσα, ἡ ἐπομένη συμπαραβολὴ μεταξὺ ἐνὸς χωρίου τῆς Ὀδυσσεΐας καὶ τῆς ἀκριβοῦς αὐτοῦ μεταφράσεως εἰς τὴν σημερινὴν γλῶσσαν οἷαν ὁμιλεῖ ὁ λαός, εἶνε λίαν ἐνδιαφέρουσα ἅτε δεικνύουσα δύο φάσεις τῆς γλώσσης ἀπεχούσας ἀλλήλων σχεδὸν τριάκοντα αἰῶνας. Ὡς βλέπετε ἡ μετάφρασις * οὐδεμίαν κἂν λέξιν περιέχει ἣν ὁ Ὅμηρος δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ ἢ εὐχερῶς μαντεύσῃ.

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν Κερκύρα

(Ὀδ. Ζ' 118—127)

Ἐζόμενος δ' ὥρμαινε κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν·	Κ' ἐκάθιζε, καὶ ἄκουε, κ' ἐλόγιαζε 'στὸ νοῦ του·
«Ὡ μοι ἐγώ, τέων αὐτε βροτῶν ἐς γαῖαν ἰκάνω;	«Ἀλλοῖμονον! ποῦ εὐρίσκομαι 'σὲ τί ἀνθρώπων μέρη;
Ἦ ῥ' οἷγ' ὕβρισταί τε καὶ ἄγριοι, οὐδὲ δίκαιοι,	Μὴν εἶναι ἄγριοι, σκληροί, χωρὶς δικαιοσύνη,
Ἦ ἐ φιλόξεinoι, καὶ σφιν νόος ἐστὶ θεοῦδής,	Ἦ δίκαιοι, φιλόξεinoι καὶ τὸν Θεὸν φοβοῦνται;
Ὡς τέ με κουράων ἀμφήλυθε θῆλυς αὐτή,	Ὡσάν ν' ἀντήχησε φωνὴ μυχροῦ μου γυναικίσια
Νυμφάων, αἱ ἔχουσ' ὀρέων αἰπεινὰ κάρηνα	Μὴ Νύμφαις εἶναι, τὰ ψηλὰ ποῦ ὀρίζουν καρφοβοῦντα
Καὶ πηγὰς ποταμῶν καὶ πίσεα ποιήεντα·	Καὶ ταῖς πηγαῖς τῶν ποταμῶν, τὰ δροσερὰ λαγκάδια·
Ἦ νῦ που ἀνθρώπων εἰμὶ σχεδὸν αὐδηέντων;	Ἦ μήπως ζοῦν ἐδῶ θνητοὶ κι' ἀν- θρώπινα λαλοῦνε;
Ἄλλ' ἄγ', ἐγὼν αὐτὸς πειρήσομαι ἡδὲ ἰδωμαι.»	Ἐμπρός, ἃς πάγω νὰ τοὺς ὤω νὰ μάθω καὶ ποῦ εἶμαι.»

Θὰ ἐπιστρέψω τώρα εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι κατάστασιν τῶν γραμμάτων κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα, πρὶν προβῶ εἰς τὴν μνειάν τῶν ποιητικῶν προϊόντων τῆς Κρήτης. Τὰ γράμματα εἶχον ἐντελῶς παραμεληθῇ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινου-

* Ὑπὸ τοῦ κ. Βικέλα εἰς τὸ μέτρον τῶν κλέφτικων ἀσμάτων.

πόλεως ὑπὸ τῶν σταυροφόρων. Μόνον δὲ ὅταν οὗτοι, ἐξήκοντα ἔτη ὕστερον ἐξώσθησαν, νέα τις φιλολογικὴ ἀναγέννησις συνετελέσθη. Ὁ οἶκος τῶν παλαιολόγων ὁ ἀνακτῆσας τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου, κατέβαλε μεγάλας προσπάθειας ὅπως προαγάγῃ τὴν παιδείαν· ἔδρυσε σχολεῖα, συνέλεξε βιβλιοθήκας, καὶ εἰς τὰς ἐκπαιδευτικὰς ἐκείνας ἐνεργείας ὀφείλεται ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἐμβριθῶν λογίων οἵτινες ἐπέπρωτο βραδύτερον νὰ ἀφυπνίσωσι τὴν φιλολογικὴν καλαισθησίαν καὶ τὸν ζῆλον τῆς πραγματικῆς σπουδῆς, ἀντὶ τῆς χαρακτηρισάσης τοὺς προγενεστέρους αἰῶνας μαρτύριον τοῦ συγγράφειν.

Ἀλλὰ μικρὸν ὕστερον ἤρξαντο αἱ θρησκευτικαὶ φιλονικίαι καὶ αἱ θεολογικαὶ ἐχθρότητες, διαρκέσασαι μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ἔφριξαν ἀντιληφθέντες τὸ γεγονός ὅτι περιῆλθον ἐντὸς τῆς ἀκτῆνος τοῦ τούρκου κατακτητοῦ. Ἐπειράθησαν τότε νὰ κατορθώσωσιν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ἦτο λίαν ἀργά. Περιπαθεῖς ἐποιοῦντο ἐκκλησίαι εἰς τοὺς πολιτικούς καὶ μονάρχας τῆς Εὐρώπης ζητοῦντες προστασίαν. Αἱ ἐκκλησίαι αὗται ἐγένοντο ὅλαι ἐπὶ ματαίῳ, ἀλλ' ἀποτελοῦσιν ἴσως τὴν καλλίστην ἐλληνικὴν φιλολογίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Αὕτη αὕτη ἡ ἀπόγνωσις ἡ ἐπακολουθήσασα τὴν κατάκτησιν ἐγέννησε νέαν ἐλπίδα. Ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ ἐξηγέρθη, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀνεζωπυρήθη τὸ φιλολογικὸν ἐκεῖνο ἔνστικτον ὅπερ ἐκίνησεν εὐαριθμούς τινὰς νὰ εὗρωσιν ἐνδιαφέρον εἰς τοὺς πρὸ πολυλοῦ λησμονηθέντας ἐν τοῖς μοναστηρίοις ἀρχαίους συγγραφεῖς. Πόσον ἡ σύμπτωσις αὕτη ἦτο ἔργον θείας προνοίας δείκνυται ἐκ τούτου ὅτι οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι σπουδασταί, ἀναζητοῦντες καταφύγιον, ἐδημιούργησαν τόπον ἀσφαλείας διὰ τὸν ἀπειλούμενον ἐλληνισμόν ἐν Ἰταλίᾳ, ἔνθα νέον πνεῦμα εἶχεν ἐγκαινισθῇ ὑπὸ τοῦ Δάντου καὶ τοῦ Πετράρχου. Μέχρι τοῦ χρόνου καθ' ὃν ὁ Πετράρχης ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἐλληνικῆς, ἡ γλῶσσα ἦτο πολὺ ὀλίγον γνωστὴ ἐν Εὐρώπῃ, τούλάχιστον οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἔσκει

ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς εὐρωπαϊκῆς φιλολογίας. Ὁ Βοκκάκιος ἔμαθεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Λέοντος Πιλατίου ὅστις ἐγένετο ὁ πρῶτος καθηγητὴς τῆς ἐλληνικῆς ἐν Φλωρεντίᾳ. Κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἐνῶ ἐγίνοντο αἱ περὶ ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν διαπραγματεύσεις, ὁ Χρυσολωρᾶς, ὅστις εἶχε χρηματίσει Ἕλληνα πρέσβυν παρὰ τῷ βασιλεῖ Ριχάρδῳ Β' τῆς Ἀγγλίας, ἐγένετο ὁ δεύτερος καθηγητὴς τῆς ἐλληνικῆς ἐν Φλωρεντίᾳ, καὶ ἔσχε λαμπρὸν στάδιον, ἀριθμῶν μεταξὺ τῶν μαθητῶν του τινὰς τῶν ἐνδοξοτέρων λογίων τῆς ἐποχῆς. Οὗτοι ἦσαν δύο ἐκ τῶν πρώτων ἐλλήνων τῶν λειανάντων τὴν ὁδὸν ἣν ἠκολούθησεν μακρὰ σειρὰ λογίων φευγόντων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ κομιζόντων εἰς τὴν Ἰταλίαν τὰ χειρόγραφα τῶν κλασικῶν. Εἰς ἀξιοσημείωτος Ἕλληνα ἱεράρχης, ὅστις τὸ καθολικὸν δόγμα ἀσπασθεὶς ἐγένετο καρδινάλιος, ἀπέβη τελεσφορώτατος περὶ τὴν ἵδρυσιν κέντρου τοῦ ἐλληνισμοῦ ἐν Ρώμῃ. Ὁ ἐπιφανὴς οὗτος κληρικὸς ἦν ὁ Βησσαρίων, οὗ αἱ ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας ὁμιλίαι εἰσὶ σπουδαῖαι ἅτε ἐνδεικνῦσαι τὴν γλωσσικὴν ἐξέλιξιν.

Αἱ ἐλληνικαὶ σπουδαὶ ἤδη ἔλαβον τὴν πρὸς Βορρᾶν ἄγουσιν, εἰ καὶ Ἰταλὸς τις ὀνόματι Βιτάλης λέγεται ὅτι εἶχε διδάξει τὴν ἐλληνικὴν ἐν Ὁξφόρδῃ τῷ 1475. Ο μαθητὴς αὐτοῦ Γκρόσυν ἐδίδαξεν ἐνταῦθα βραδύτερον καὶ ἠρίθμει μεταξὺ τῶν μαθητῶν του τὸν Ἑρασμὸν, συμπληρώσαντα κατόπιν τὰς ἐν τῇ ἐλληνικῇ γνώσεσι του ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χαλκοκονδύλη. Ὁ Ἑρασμος ἐννοεῖται ἐπρόφερε τὴν ἐλληνικὴν μέχρι τέλους τοῦ βίου του ὅπως πάντες οἱ ἄλλοι καὶ ὅπως ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες προφέρομεν αὐτὴν σήμερον. Μόνον δὲ ὅτε ὁ Σμῖθ καὶ ὁ Τσῆκ, μετὰ τὴν ἐξ Εὐρώπης ἐξαφάνισιν ἐλλήνων καθηγητῶν, ἐπενόησαν σύστημά τι προφορᾶς προδήλως ὡς μνημονικὴν βοήθειαν πρὸς ὀρθογραφίαν, ὁ Ἑρασμος ἀνέγραψε τὸν κανόνα αὐτοῦ περὶ φωνητικῆς προφορᾶς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψει τοῦ δυσμνημονεύτου τῆς ἐλληνικῆς ὀρθογρα-

φίας. ὁ κανὼν τοῦ Ἑράσμου ἐγένετο εὐπρόσδεκτος, καὶ ἐντεῦθεν κατέστη διάσημος.

Ἑτέρα ἀκρόπολις τοῦ ἑλληνισμοῦ, πλὴν τῆς Φλωρεντίας, κατέστη ἡ νῆσος Κρήτη μετὰ τὴν μεγάλην ἐν Κωνσταντινουπόλει καταστροφὴν. Σχεδὸν ἡ πᾶσα δρᾶσις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῇ Δύσει διεξήχθη ὑπὸ κρητῶν ἰδρυόντων τυπογραφεῖα καὶ ἐκδιδόντων ἑλληνας συγγραφεῖς. Ἡ πρώτη ὤθησις πρὸς συγγραφὴν νεοελληνικῆς ποιήσεως ἐγενήθη ἐν Κρήτῃ, ἡ νῆσος δὲ εἶνε ἀξιοσημείωτος ἐπὶ τῇ παραγωγῇ πολλῶν ποιημάτων μεθ' ὧν ἡ νεοελληνικὴ φιλολογία, δυνάμεθα εἰπεῖν, ἄρχεται. Ἡ νῆσος εἶχεν ὑποταχθῇ κατόπιν μακρᾶς καὶ αἵματηρᾶς ἀντιστάσεως εἰς τοὺς ἐνετούς, ἡ ἰταλικὴ δὲ Μοῦσα εἶνε κατάδηλος ἐν τῇ κρητικῇ ποιήσει, ἐνῶ ἡ κλέφτικη Μοῦτα φαίνεται διαμείνασα ἀλλοτρίᾳ ταύτῃ. Δύο ποιήματα ἀρκεῖ ν' ἀναφέρω ὧδε· ἐν εἶνε ἐπικὸν καὶ καλεῖται Ἑρωτόκριτος, μακρὸν ποίημα, οὐχὶ μεγάλης ἀξίας, ἀλλ' ἄξιον μνείας ἕνεκα τῆς μεγάλης δημοτικότητος ἣν ἐκτήσατο, ἐπίσης καὶ διὰ τὰς γλωσσικὰς ἰδιοτυπίας τοῦ καὶ διὰ τὴν μεταβατικὴν ἐποχὴν ἣν ἀποτελεῖ ἐν τῇ ἀιαπτύξει τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως, ὅτε πρῶτον αὐτὸ εἰσαγαγὼν τὴν ὁμοιοκαταληξίαν. Συνετέθη κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα ὑπὸ Βικεντίου Κορνάρου, κρητὸς ἀπὸ ἐνετῶν ἔλκοντος τὸ γένος καὶ πιθανώτατα συγγενοῦς τοῦ Τάσσου. Τὸ ὕφος τοῦ εἶνε μακρηγόρον, ἀλλ' ὑπάρχουσι τῇδε κακεῖσε χωρία ποιητικῆς ἐξάρσεως. Τὸ θέμα τοῦ στηρίζεται ἐπὶ φαντασιώδους ἱστορίας βασιλέως τινὸς τῶν Ἀθηνῶν ὀνομαζομένου Ἡρακλέους οὗ ἡ θυγάτηρ Ἀρετοῦσα εἶνε ὑπερφυῶς ὥραία,

Μ' ὄλαις ταῖς χάραις κι' ἀρεταῖς ἦτανε στολισμένη
Εὐγενικὴ καὶ τακτικὴ, πολλὰ χαριτωμένη.

Ὁ πρωθυπουργὸς τοῦ Ἡρακλέους ἔχει υἱὸν ὀνόματι Ἑρωτόκριτον—ἐνάρετον, ἀνδρεῖον, ὥραϊον ἱππότην—τὸν ἥρωα τοῦ ποιήματος. Ὁ υἱὸς τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως περι-

παθῶς ἐρωτεύονται ἀλλήλων, ἀλλ' εἰς πάντων τὰ ὄμματα φαίνεται ὁ γάμος αὐτῶν ἀδύνατος μεθ' ὅλην τὴν δόξαν ἣν ὁ Ἐρωτόκριτος ἤρατο ἐν τινι τουρναμέντῳ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ ὅλων τῶν βασιλέων καὶ ἡγεμόνων τῆς Ἑλλάδος διακριθεὶς τόσον ὥστε νὰ στεφθῇ ὑπὸ αὐτῆς τῆς χειρὸς τῆς πριγκηπίσσης. Αἱ ὑπὸ τὸν ἐξώστην τῶν ἀνακτόρων σερενάδαι του, εἰ καὶ πολὺ συνεκύκων τὴν καρδίαν τῆς βασιλόπαιδος, πολὺ ἀπειχον τοῦ νὰ μαλάξωσι τὴν καρδίαν τοῦ βασιλέως ἀποφασίσαντος ἀδυσωπῆτως ὅτι δέον νὰ ἐξασκηθῇ πίσις ἐπὶ τῶν ἐραστῶν ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως λησμονήσωσιν ἀλλήλους. Ρίπτει ὅθεν τὴν Ἀρετοῦσαν ἐντὸς ὑπογείου, ἀφοῦ ἀπέκοψε τὴν ξανθὴν κόμην της, καὶ στέλλει τὸν Ἐρωτόκριτον εἰς ἐξορίαν. Ὁ κόσμος, κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Χοροῦ ἐν τοῖς ἀρχαίοις δράμασιν, οἰκτεῖρει τὴν τύχην τοῦ ζεύγους, ἀλλ' ὁ ποιητῆς ἀφηγεῖται οὐχὶ ἄνευ θελγῆτρος, πῶς ὁ ἀληθὴς ἔρως ἀποβαίνει ἀείποτε ἰσχυρότερος πάντων τῶν προσκομμάτων ἅτινα δημιουργοῦσιν αἱ ἀνθρώπιναι προλήψεις. Ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως ἐπὶ τέλους καθίσταται εὐτυχὴς νύμφη τοῦ εὐτυχοῦς ἱππότου. Τὸ ἔργον εἶνε περίεργον κρᾶμα ἑλληνικῆς καὶ ἰταλικῆς καλαισθησίας· ἀρέσκων τις συνδυασμὸς τῆς ζέσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔρωτος καὶ τοῦ ρωμαντισμοῦ τῆς ἰταλικῆς ἀφροσύσεως. Δὲν εἶνε ἄμοιρον ἰδιαζουσῶν καλλονῶν, ἀλλ' ἀπαιτεῖται ὑπομονὴ ὅπως τις διεξέλθῃ αὐτὸ ὅλον ἵνα τὰς ἀνέυρῃ. Τὰ ἐρωτικὰ ἐπεισόδια περιγράφονται μετὰ γοητευτικῆς θερμῆς καὶ παιρῖκῆς ἀπλότητος. Ὁ ποιητῆς φαίνεται προσπελάσας εἰς ὅλως πρωτότυπὸν τινα ἐξεικόνισιν τῆς δυνάμεως τοῦ ἔρωτος, ἴσως δὲ εἰς τοῦτο τὸ γεγονός δέον νὰ ἀποδοθῇ ἡ δημοτικότης τοῦ ποιήματος.

Τὸ ἕτερον ἀξιωμακρόνευτον ποιητικὸν προῖον τῆς Κρήτης εἶνε τραγῳδία καλουμένη *Ἐροφίλη*, καὶ γραφεῖσα ὑπὸ Χορτάκη κατὰ τὸν δέκατον ἑβδόμον αἰῶνα. Ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ συλλήψει εἶνε ἀκριβέστερον τοῦ *Ἐρωτοκρίτου* ἀλλ' ἡ διαρρύθμισις καὶ ἡ καλαισθησία του ὑστεροῦσιν αὐτοῦ, εἰ καὶ περιέχει χωρία τινα χα-

ρακτηριζόμενα ὑπὸ ἀληθῶς δαντεμεφεροῦς φλεβός. Ἔχει τι λίαν φανερόν ὁ μονόλογος τοῦ προσωποποιουμένου θανάτου περιγράφοντος ἑαυτὸν καὶ τὰς ιδιότητας αὐτοῦ. Ἐν τῇ νεοελληνικῇ ποιήσει καὶ μυθολογίᾳ ὁ θάνατος προσωποποιεῖται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Χάρωνος, ὄνομα ὅπερ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐλληνικῇ μυθολογίᾳ ἀνῆκεν εἰς τὸν πορθμέα οὐτινος ἔργον ἦν νὰ μεταφέρῃ τὰ πνεύματα τῶν ἀποθνήσκόντων εἰς τὰ βασίλεια τοῦ Πλούτωνος.

Τὴν Κρήτην ὑπὸ τοὺς ἐνετοὺς πληρέστατα περιγράφει τὸ νεώτερον ποίημα *Κρητῆς* γραφὲν πρό τινων ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Ἀντωνιάδου. Ἐν αὐτῇ εὐρίσκει τις καὶ πολλὰ ἐπεισόδια ἀναφερόμενα εἰς ἡθῆ καὶ ἔθιμα.

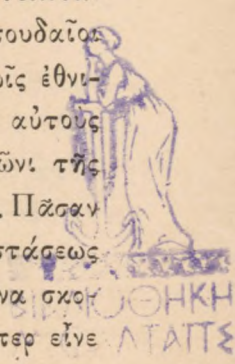
Εἶδομεν ὅτι ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος νέα ἐποχὴ ἄρχεται ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς Ἑλλάδος. Ὁ αἰὼν ἐκεῖνος ἦτο ὁ μάλιστα ἀξιοσημεῖωτος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου. Τὸ μεσαιωνικὸν σύστημα εἶχεν ἀποσυντεθῆ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν σταυροφόρων, σχοῦσης ἐπ' αὐτοῦ ἀποτελεσμα ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀποτελεσμα ὅπερ ἡ μακεδονικὴ ἐκστρατεία ἔσχεν ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου ἀττικοῦ συστήματος. Ὁ φεουδαλισμὸς καὶ ὁ ἐκκλησιαστικισμὸς ἤρξαντο νὰ ὑποχωροῦν ἐνώπιον τοῦ θεσμοῦ τῆς κοινोβουλευτικῆς ἀντιπροσωπείας, τοῦθ' ὅπερ εἶνε τὸ αὐτὸ ὡς ἐὰν ἐλέγομεν ὅτι ὁ λατινισμὸς ἤρξατο νὰ ὑποχωρῇ ἐνώπιον τοῦ ἐλληνισμοῦ. Ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα ἕτερόν τι χαρακτηριστικὸν διακρίνον τὴν Ἀνατολὴν ἀπὸ τὴν Δύσιν. Ἐν τῇ Δύσει ἡ Ἐκκλησία διέμενε ἀμέτοχος ἐθνικοῦ χρωματισμοῦ. Τὸ πνεῦμα τοῦ ἐθνισμοῦ ἐγεννήθη τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα, πανταχοῦ δὲ ὁ ἐκκλησιαστικὸς τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι ἐφαίνετο ἐκλείπων ἐνώπιον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐθνισμοῦ. Ἐν Ἑλλάδι ὁ ἐθνισμὸς εἶχεν ἐπεῖγον ἔργον νὰ συντελέσῃ, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ συνταύτισις αὐτοῦ μετὰ τῆς ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας ἦτο ὑπερτάτης σπουδαιότητος. Ἐπὶ στιγμὴν ἦτο μάλιστα καὶ ἔλλογον νὰ προσδοκῇ τις τὴν εἰς ἓν ἔθνος συγχώνευσιν πασῶν τῶν ἰλλυρικῶν φυλῶν τῶν ἀσπασθεισῶν τὴν

ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν—ιδεῶδες ματαιωθὲν ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἀβελτερίας. Ὑπάρχουσιν οἱ φρονούντες ὅτι ἡ Ρωσσία εἶνε προωρισμένη νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἰδεῶδες τοῦτο. Ἀλλ' ὑφ' ἐτέρων τὸ γεγονός ὅτι ἔλαβεν ὑπαρξίν ἑλληνικὴ Ἐκκλησία τηλικαύτης ἐπιρροῆς λαμβάνεται ὡς οἰωνός ὅτι ἡ Ἑλλάς ἔχει ἀποστολὴν νὰ ἐκπληρώσῃ ὡς ἰδίᾳ ἐθνικότης. Ἴσως ἀμφότεραι αἱ σκέψεις εἶνε ὀρθαί. Ἐὰν τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον μάθῃ νὰ περισυναγάγῃ, οἰκονομήσῃ καὶ προστατεύσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωτικότητα, ἐνόςφῃ εἶνε κχιρός, δύναται ἅπαξ ἔτι νὰ ἐξελληνίσῃ τοὺς σλάβους. Ἀλλά, ἵνα ἐπιστρέψω εἰς τὴν διαφορὰν μεταξύ δυτικῆς καὶ ἀνατολικῆς ἐθνισμοῦ· ὁ μὲν εἶχεν ἐν τῇ γενέσει τοῦ τὴν ὑποστήριξιν νέων θεσμῶν οἱ ἐν Ἑλλάδι οὐκέτι ὑφίσταντο. Ὁ συνταγματισμός—τουτέστιν ἡ μεταξύ τῶν μοναρχῶν καὶ τῶν λαῶν συμμαχία,—τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα, ἡ γένεσις τῶν πανεπιστημίων, ταῦτα πάντα εἶνε δυνάμεις ἐμφανισθεῖσαι εὐθὺς μετὰ τὴν μεσαιωνικὴν κατάρρευσιν, ἥσαν δὲ ἐπαρκεῖς διὰ τὸ ἔργον ὅπερ ἔδει νὰ συντελεσθῇ, διὰ τὴν προπαρασκευὴν δηλονότι τῆς ἀνθρωπιστικῆς ἐκείνης ἀνανήψεως, ἣτις καλύπτει τὴν ἀπὸ τοῦ Δάντου μέχρι τοῦ Χιούμ περίοδον. Προσόμειον ἔργον ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἔδει νὰ ἐπιτελεσθῇ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας—τοῦ μόνου ἐν τῇ Ἀνατολῇ θεσμοῦ τοῦ περιβαλλομένου δι' αὐθεντίας. Ἐκκλησία καὶ ἔθνος ἐπελήφθησαν τοῦ ἔργου τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος. Οἱ μὲν κλέφται ἐμπνέοντες ἡρώϊσμόν καὶ αὐτοπεποιθήσιν, οἱ δὲ ἔμποροι χορηγοῦντες τὰς περιουσίας των, ἐπίτηδες κτηθείσας, χάριν ἐκπαιδεύσεως, προικίσσεως σχολείων, δημοσιεύσεως βιβλίων—αἱ δύο αὗται δυνάμεις ὑπῆρξαν οὕτως εἰπεῖν οἱ ὑπασπισταὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία τῶν πρώτων αἰώνων τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος ἀντενάκλα κυρίως τὸ αἶσθημα ὑφ' οὗ τὸ ἔθνος ἐκινεῖτο ὅπως διατηρήσῃ τὰ ἐθνικὰ χαρακτηριστικά του. Ἐγγραφον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ νὰ ἐκτιμῶσι τὰς καλλονὰς τῆς, ἄλλ'

ἡ ἐκτίμησις ἦλθε διὰ τῆς ἐργασίας συνωδᾷ τῇ γαλλικῇ παροιμίᾳ ὅτι l' appétit vient en mangeant. Ἐν τῇ ἐπιδιώξει τοῦ ἐθνικοῦ σκοποῦ των ὁ Χριστιανισμὸς ὑπῆρξε μέγας ἀρωγός, ὡς ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ὑπῆρξεν ἀρωγὸς αὐτῷ. Διότι τὸ εὐαγγέλιον ἐγράφη ἐλληνιστί, οἱ Ἀπόστολοι ἐγράψαν καὶ ἐκήρυξαν ἐλληνιστί, οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὁμίλουν ἐλληνιστί, καὶ ἐδίδασκον τὸν λαὸν πῶς νὰ ὑπομένῃ καὶ νὰ ἐλπίζει. Ἦτο θρησκευτικὴ ἡ ἐλπίς κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ μετετρέπη εἰς ἐθνικὴν ἐλπίδα ὅταν ἡσθάνθησαν οἱ Ἕλληνες ὅτι ὡς ἔθνος ἐπὶ τέλους ἐπέζησαν· τὸν τεῦθεν ἡ πᾶσα αὐτῶν ἐνέργεια ἐστράφη πρὸς τὴν προσπάθειαν τοῦ ἀποτελέσαι ἀνεξάρτητον ἔθνος. Ἡ γλῶσσα καὶ ἡ θρησκεία ἦσαν σπουδαῖα παράγοντες ἐν τῷ ἐγχειρήματι. Ἡ γλῶσσα ἐνέπνευσεν αὐτοῖς ἐθνικὴν συνείδησιν, ἡ δὲ χριστιανικὴ διδασκαλία κατέστησε αὐτοὺς ἱκανοὺς νὰ φέρωσι καρτερικῶς μέγιστα μαρτύρια ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ἐλευθερίας ὅστις ἤδη προσετέθη εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως. Πᾶσαν τὴν μεθεπομένην φιλολογίαν μέχρι τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως ἐμπνέει ὁ πόθος ἐκεῖνος. Εἶνε ὅλη φιλολογία προτιθεμένη ἕνα σκοπόν. Ἐὰν δὲν εἶνε μεγάλη φιλολογία, τοῦλάχιστον — ὅπερ εἶνε πολὺ — διεκδικεῖ τὴν ἀλήθειαν ὅτι «ὁ πραγματικὸς σκοπὸς τῆς φιλολογίας εἶνε νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν ἄνθρωπον ὅπως καλλιέργῃ καὶ ἰσχυροποιῇ τὴν θέλῃσιν καὶ τὴν φαντασίαν». Ἐξεγείρει καὶ ἐκπαιδεύει ἡ ἐλληνικὴ αὕτη φιλολογία, καὶ καθόσον ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἐπιτυγχάνει, λυρικὴ τις χορδὴ κρούεται δίκην ἐπεισοδίου. Ἡ χορδὴ αὕτη εἶχεν ἤδη ἐξελιχθῇ διὰ τῆς κλέφτικης ποιήσεως, ὡς εἶδομεν, θὰ ἴδωμεν δὲ ἐν τῇ προσεχεῖ ὁμιλίᾳ ὅτι ἀπέβη ἡ γενέτειρα τῆς συγχρόνου ἐλληνικῆς ποιήσεως.

Ἡ φιλοσοφία ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ καταστροφῆς πρὸ εἴκοσιν αἰώνων. Ὁ Χριστιανισμὸς ἔσωσεν αὐτὴν πρὸ δέκκα αἰώνων. Ἐλπίζωμεν ὅτι ἡ ὁμοφωνία τῆς Εὐρώπης ὡσεὶ πρόδρομος νέου τινὸς συστήματος κοινωνικῆς σοφίας, θὰ σώσῃ αὐτὴν ἤδη ἀπὸ

τοῦ κινδύνου τοῦ ἐπικρεμαμένου ἐπ' αὐτῆς *. Λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν ἐκδουλεύσεων ἃς παρέσχε τῇ ἀνθρωπότητι ὁ ἐλληνισμός, καὶ τῆς ἀποστολῆς ἣν ἔχει ἔτι καὶ νῦν νὰ ἐκπληρώσῃ, δὲν δύναται ἀλλ' ἢ νὰ εἶνε λίαν εὐχάριστος διὰ πάντα ἄνθρωπον εὐρείας διανοίας ἢ σκέψις ὅτι ἡ πεπολιτισμένη καὶ φιλελευθέρᾳ Εὐρώπῃ εἵποτε ἔπραττεν ἐν τῇ παρούσῃ ἐποχῇ * ὅ,τι ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ θρησκεία ἔπραξαν ἐν τῷ παρελθόντι θὰ συνειργάζετο μετὰ τῆς ὑπερτάτης Σοφίας καὶ Ἀγάπης ἣτις ἰθύνει τὰ πάντα ὑπὲρ τῶν ἀρίστων ἐκβάσεων.

* Αἱ ὁμιλίας αὗται ἐξεφωνήθησαν μικρὸν μετὰ τὴν ἔκβασιν τοῦ Θεσσαλικοῦ πολέμου, δημοσιευθεῖσαι δὲ εὐθὺς ὕστερον ἀνεγνώσθησαν ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων πολιτευτῶν, δημοσιογράφων καὶ μοναρχῶν τῆς Εὐρώπης.

Γ'.

ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

(Περίοδος νεοελληνική)

Ἐν τῇ δευτέρᾳ ὁμιλίᾳ μου ἐξήγησα πῶς τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος συνεταυτίσθη μετὰ τῆς ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας, καὶ πῶς, διὰ τῶν ἡγωνένων προσπαθειῶν του πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας, νεοελληνική τις φιλολογία προέκυψεν. Οἱ ἔμποροι καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐπρονόησαν περὶ παιδείας, ἐνῶ ἡ ἐθνικὴ ποίησις τῶν ὁρεινῶν ἢ καλουμένη κλέφτικη ποίησις, ἐνέπνεε ὑψηλόφρονα τόλμην.

Ἀπομένει νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἐνεστῶσαν, ἥτοι νεοελληνικὴν περίοδον ἣτις στρέφεται περὶ τὴν τελικὴν πάλην πρὸς πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν εἰ καὶ ἀδύνατον εἶνε νὰ πράξω τι πλεῖον ἢ νὰ ρίψω βλέμμα ἐπ' αὐτῆς, ἕνεκα τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ πεζογράφων καὶ ποιητῶν· καὶ πρέπει μόνον νὰ ἀναφέρω ὀλίγους ἐκ τῶν κεκτημένων ἀξίαν.

Φυσικὸν ἦτο αἱ προσπάθειαι τῶν ἐλλήνων νὰ κατακτήσωσι τὴν συμπάθειαν πάντων τῶν προοδευτικῶν πνευμάτων τοῦ κόσμου ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ἰδέαι ἐλευθερίας, ἰσότητος καὶ ἐθνισμοῦ οὕτω στενῶς ἐριζοβόλουν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων. Τὸ αἶσθημα τῆς Εὐρώπης περὶ Ἑλλάδος συνοψίζει ἐν μιᾷ φράσει ὁ Μίλτων ὅστις εὔρητο ἐν ἀλληλογραφίᾳ πρὸς ἀθηναῖον τινα καλούμενον Φηλαράν. Ὁ ποιητὴς γράφει ἐλληνιστί, αἱ δὲ ἐπόμενα λέξεις

αὐτοῦ ἔκ τινος τῶν ἐπιστολῶν του κατέστησαν τὸ ἐμπνέον σύμβολον τοῦ φιλελληνικοῦ κινήματος·

«Οὐδὲν ἀνδρικώτερον οὐδὲν εὐγενέστερον ἢ ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους τοὺς Ἕλληνας ποιεῖσθαι».

Ἡ εἰκὼν ἣν παρουσιάζουσιν αἱ ἑλληνικαὶ δράσεις κατὰ τὸν μεταξὺ τοῦ δεκάτου ἔκτου καὶ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος χρόνον δεικνύει τὰ ἐπόμενα προέξοντα χαρακτηριστικά: Σθεναρὸν καὶ καλῶς ὀργανισμένον πανεπιστήμιον ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ πατριαρχείου δίδει τὸ παράδειγμα τῆς ἰδρύσεως σχολῶν ἐν διαφόροις μέρεσι τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἀτέλευτος σειρὰ δημοσιευμάτων παντὸς θέματος, καὶ ἰδίᾳ ἐκδόσεις κλασικῶν συγγραφέων ἀποβλέπουσαι εἰς τὰς ἰδέας αὐτῶν, οὐχὶ περιοριζόμεναι εἰς τὴν γραμματικὴν ὡς πρότερον, γεννᾷ τὴν ὀρεξίν τοῦ ἀναγινώσκειν· καὶ πιθανώτατα εἰς ταύτην τὴν αἰτίαν ὀφείλεται τὸ γεγονός ὅτι οἱ νεώτεροι Ἕλληνες μετὰ τοὺς ἀγγλοσάξωνας, εἰσὶν οἱ ἀθηραγίστατοι περὶ τὸ ἀναγινώσκειν. Κλάσις λογίων καὶ θερμουργῶν τὸ φρόνημα ἀνθρώπων, οἵτινες ἀπὸ διερμηνέων τοῦ σουλτάνου, κατέστησαν ὁσποδάριοι ἤτοι ἡγεμόνες τῶν δυναβείων κτήσεων τῆς Πύλης, κατορθώσαντες οὕτω κατὰ τὴν γραφικὴν ἔκφρασιν τοῦ Ραγκαβῆ, νὰ κατεργάζωνται ἑαυτοῖς σκῆπτρον ἐκ τῶν ἰδίων ἑαυτῶν ἀλύσεων, ἰδρύει λύκεια καὶ ἀκαδημίας ἐν αἷς οἱ ἄριστοι τῶν ἑλλήνων ἐδίδαξαν. Ἐπίσης ἰδρύουσι βιβλιοθήκας, μεταφράζουσι, ξένα ἔργα καὶ ὁμιλοῦσι πάντοτε τὴν ὡς οἶόν τε καθαρωτάτην ἑλληνικὴν. Οὗτοι εἰσὶν οἱ φαναριῶται, οὕτω κληθέντες ἐκ τοῦ Φαναρίου ἀριστοκρατικοῦ τότε προαστείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἑδρας τοῦ πατριαρχείου μετὰ τὴν κατάκτησιν. Κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον σχεδὸν πᾶσα ἑλληνικὴ πόλις ἠδύνατο νὰ καυχηθῇ ἐπὶ τελεσφόρῳ τινι σχολείῳ· οἱ ἄνδρες δὲ οὓς τὰ σχολεῖα ταῦτα παρήγαγον ἐξήσκησαν μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἔθνους. Ἐνέπνευσαν εἰς αὐτὸ τὴν

ἀρχὴν τῆς αὐτοβοηθείας ἣτις ἀντικατέστησε τὴν πάλαι βυζαντινὴν κλίσιν εἰς τὸ *laisser-faire*. Διὰ τοῦ ζήλου των, τῆς πρωτοβουλίας των καὶ τῆς πεποιθήσεως αὐτῶν κατώρθωσαν νὰ μεταμορφώσωσιν ἐντὸς δύο γεννεῶν τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τῆς φυλῆς των. Ζωογόνον ρεῦμα ἰδεαλισμοῦ διέθεε τὸν ἐλληνικὸν κόσμον διὰ τῶν ἐνεργειῶν των. Χρυσολωρᾶς, Γεώργιος Γεμιστός, Γεώργιος Κορτέσιος, Λάσκαρις, Μουσσοῦρος, Ἐπαρχος, εἰσὶ τινὰ τῶν ὀνομάτων τῶν διακρινομένων ἐν μέσῳ τῶν σκαπανέων τῆς ἐλληνικῆς ἐξεγέρσεως. Δὲν ἦσαν ἀπλοὶ πατριῶται. Ἦσαν κοινωνικοὶ μεταρρυθμισταὶ καὶ ἠθικοὶ ἀνγκτες. Προάγοντες τὴν μάθησιν καὶ τὴν παιδεῖαν ἀφεώρων εἰς τὰ ἠθικὰ ἐκεῖνα ἰδεώδη ἅτινα ἐπιτυγχάνονται μόνον διὰ τῆς μαθήσεως καὶ τῆς παιδείας. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ὁ Ἐπαρχος, ἐξετάζων τὰ αἴτια τῆς ἐκπτώσεως τοῦ γένους ἀνευρίσκει ὅτι ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ ἦν «ἡ ὀλιγωρία καὶ ἀπώλεια τῶν ὑγιῶν ὀρμεμφύτων τῆς ψυχῆς ἐνεκα ὀκνηρίας καὶ ἀδιαφορίας». Δὲν ἔχω καιρὸν νὰ σκιαγραφήσω τινὰς τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἀλλὰ τὰ ὀνόματα τοῦ πλατωνιστοῦ Γεωργίου Γεμιστοῦ, καὶ τοῦ ἀριστοτελικοῦ Γεωργίου Κορτεσίου εἰσὶν ἀντάξια μνείας.

Ὁ Γεμιστός, ὁ προσλαβὼν τὸ συνωνυμικὸν Πλήθων ἦν ὄντως πλήρης ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ «πρὸς ἀναμόρφωσιν τεῦ κόσμου πάθους». Ὁ Πλήθων ἦν σπαρτιάτης τὴν πατρίδα, ἐσπούδασε δὲ ἐμβριθῶς τὰ διδάγματα τοῦ Ζωροάστρου. Συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ καταστήσῃ τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν κανόνα πολιτικοῦ βίου ὑπὸ τὸ κύρος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας. Μέχρι τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἡ διανοητικὴ δράσις τοῦ γένους ἦτο ἐστραμμένη πρὸς τὸν κλασικισμόν, ἐνῶ ἐτέρωθεν τὸ περὶ τὴν θεολογίαν ἐνδιαφέρον ἤρχιζε βραδέως νὰ φθίνη. Τὸ βιβλίον τοῦ Πλήθωνος περὶ τῶν διαφορῶν μεταξὺ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους μετέθεσε τὸ κέντρον τοῦ ἐνδιαφέροντος στρέψαν αὐτὸ πρὸς καθαρῶς ἠθικὰ καὶ κοινωνιολογικὰ θέματα. Ἡ διδασκαλία του ἐσαγήνευσε τὸν Κόσμον τῶν Μεδίκων ὅστις καὶ ἔδρυσ-

σεν ἐν Φλωρεντία πλατωνικὴν ἀκαδημίαν. Θεωρεῖται ὑπὸ τινῶν ὡς ὁ μέγιστος τῶν ἀνδρῶν τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος. Ἡ ἐπιρροή του, ὅπως ποτ' ἂν ᾔ, ἦτο τόσῳ μεγαλὴ ὥστε κατὰ τινὰς αὐθεντίας, ἂν μὴ οἱ τούρκοι ἐκυρίευσον τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἂν μὴ ἀπέθνησκεν εὐθὺς ὕστερον, ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησίᾳ πιθανὸν νὰ ἐξηφανίζετο. Ἐννοεῖται ὅτι αἱ ιδέαι του, καὶ ἰδίᾳ ἡ σχολὴ τῶν μεμυημένων ἣν ἱδρυσεν κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ἐλευσινίων, προὐκάλεσαν τὴν ἐχθρότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ δὲ ἀντίπαλος αὐτοῦ Γεώργιος Κορτέσιος, ἡ, ὡς ἦτο γνωστότερος ὑπὸ τὸ ἱερατικὸν ὄνομα ὅπερ ἔδωκεν ἑαυτῷ, Γεννάδιος Σχολάριος, γενόμενος ὁ πρῶτος μετὰ τὴν κατάκτησιν πατριάρχης, ἔκαυσε τὰ ἔργα τοῦ Πλήθωνος ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἐσκόπουν τὴν παλινόρθωσιν τοῦ παγανισμοῦ. Ἐν σχέσει πρὸς τὴν μεγάλην ἐπιρροὴν αὐτοῦ ἐλέχθη ὅτι ἡδύνατο νὰ σώσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τῶν τούρκων, ἀλλ' ὅτι ἐπρετίμησε νὰ σώσῃ τὴν ὀρθοδόξίαν ἀπὸ τοῦ καθολικισμοῦ. Ὁ Σχολάριος ἦτο ἐξίσου θανάσιμος ἐχθρὸς τοῦ καθολικισμοῦ ὅσῳ καὶ τοῦ παγανισμοῦ, ἐρρωμένως δὲ ἀντέστη κατὰ πασῶν τῶν γενομένων προσπαθειῶν πρὸς ἑνώσιν τῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ δημοκρατικὴ ἰδιοσυγκρασία τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς ἦν ἡ προσδεξαμένη τὸν χριστιανισμόν ὡς ἐγγύησιν ἰσότητος μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ἀνθρώπου, ἡ αὐτὴ δὲ ἰδιοσυγκρασία ἦν αὐθις ἡ ἀντιστάσα κατὰ ἐκπτώσεως τοῦ χριστιανισμοῦ τοιαύτης ὥστε νὰ καταστῇ σύστημα καταπιεστικῆς ἀπολυταρχίας.

Μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, αἱ φιλολογικαὶ δράσεις ἐν τε τῇ Δύσει καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐχώρησαν καταλήξασαι εἰς τὴν ἀνακλήρουξιν ἐκείνην τῆς νέας τάξεως τῶν πραγμάτων ἣν καλοῦμεν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν. Οἱ ἀρχαιοτέραι Ἕλληνες οὐς ἀνέφερα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀντιστοιχοῦντες πρὸς τοὺς ἄγγλους φιλοσόφους οἵτινες παρσκευάσαν ἐν τῇ Δύσει τὴν κοινωνικὴν ἐκείνην μεταβολήν, ἐνῶ μεταγενέστεραι Ἕλληνες οἵοι ὁ Ρήγας καὶ ὁ Κοραΐς, δύνανται νὰ παραβληθῶσι

πρὸς γάλλους οἱοι ὁ Ρουσὼ καὶ ὁ Διδερῶ. Ὁ Ρήγας ἴσως δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸν Δαντὼν· ἀλλὰ δὲν ἔζησεν ἵνα δείξῃ ὁλόκληρον τὸν χαρακτῆρα του ὡς ἡγέτου τῆς ἐπαναστάσεως ἣν παρεσκεύασεν. Ἡ ἔκβασις αὐτῆς ἠδύνατο νὰ εἴνε ἄλλοία ἐὰν μὴ ὁ Δαντὼν ἐθυσιάζετο. Ἀλλ' εἰ καὶ δύναται τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι αἱ δύο σφαῖραι ἐνεργείας ἦσαν ἀνεξάρτητοι ἀλλήλων, οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφιστήσῃ ὅτι αἱ δυτικαὶ δράσεις ἐμερίασαν τὰς ἐνεργείας τῶν ἐλλήνων. Ἡ εὐρυνσις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ ἦτο *fons et origo* ἀμφοτέρων τῶν κινημάτων. Τὸ γεγονός ὅτι οἱ δύο δημιουργοὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, Ρήγας καὶ Κοραῆς, ἦσαν λόγιοι ἅμα καὶ δημοκράται εἶνε λίαν χαρακτηριστικὸν καὶ σημαῖνον. Ὁ Ρήγας ἦν ὁ Τυρταῖος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἐγεννήθη ἐν Βελεστίνῳ τῆς Θεσσαλίας περὶ τὸ ἔτος 1753. Τὰ ἔσματα αὐτοῦ ἔσχον τρομερὰν ἐπιρροήν, ὁ λαὸς δὲ ἐνθυμεῖται καὶ ψάλλει αὐτὰ ἀκόμῃ καὶ σήμερον. Θὰ πρῆγον μακρὸν κατάλογον ὀνομάτων εἴποτε ὑπεχρεοῦμην νὰ ἀναφέρω τοὺς ἄνδρας ὧν ἡ ἀκατάπαυστος διδασκαλία κατὰ τὸ διάστημα τῶν τεσσάρων αἰώνων δουλείας κατέληξεν εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῶν δύο τούτων τεκτόνων τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος. Οὐχὶ πάντες ἔγραψαν, ἀλλὰ πάντες ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς πνευματικῆς προόδου διὰ τε παργγέλματος καὶ παραδείγματος, ἐνῷ τὰ ἔργα—ὅχι πάντα δημοσιευθέντα—ἱεραρχῶν οἱοι ὁ Μηνιάτης ἐκ Κεφαλληνίας, ὁ Μελέτιος ἐξ Ἀθηνῶν, ὁ Βούλγαρις καὶ ὁ Θεοτόκης ἐκ Κερκύρας, εἰσὶ μνημεῖα ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς δράσεως καὶ θερμῆς. Ὡς ἡ κυρία "Εδμονδς ἐν τῇ ὑπ' αὐτῆς γραφείῃ «Βιογραφία τοῦ Ρήγα» λέγει ὁμιλοῦσα περὶ τῶν ἐκπαιδευτῶν του «ἐν αὐτοῖς συνεδυάζετο ἔρως γραμμάτων μετὰ ἔρωτος πρὸς τὴν πατρίδα των, ἐνοῦντες δὲ τοὺς δύο τούτους πόθους ἐν πάσαις ταῖς διδασκαίς των, διετήρησαν ζώσας τὰς ἐθνικὰς ἐλπίδας. Οἱ βίαι τῶν ἀνδρῶν τούτων εἴποτε ἐγράφοντο θὰ ἦσαν ἡ μυχία ἐνδοτέρα ἱστορία τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τοὺς

χρόνους τῆς δουλείας ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν τυχαῖαι παρατηρήσεις ζήνων ἐπισκεπτῶν ἦγον εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἦτο ζήτημα μόνον χρόνου ἢ συγχώνευσις αὐτῶν εἰς τὴν φυλὴν τοῦ κατακτητοῦ καὶ ἡ ἐξαφάνισις πάσης ἐθνικῆς ἰδιοσυστασίας».

Ὁ Ρήγας ἔστατο ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς ἀντιδικίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ εἶχεν ὅλας τὰς παραδόσεις τῶν ἐθνικῶν διδασκάλων ζωσας ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ, ἀλλ' ἠλαύνετο οὐχ ἡττον καὶ ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐν τούτοις ἡ ἀτομικότης τοῦ ἦτο τύπου ἐνδοτέρου καὶ αὐτοφώτου. Εἶχε τὴν χαρακτηρίζουσαν τὸν προφήτην ἀπόλυτον πίστιν εἰς τὴν θείαν βουλὴν ἧς τὰ ψηφίσματα οὐδέποτε ματαιοῦνται, καὶ τὸν χαρακτηριστικὸν ζῆλον τοῦ μεταρρυθμιστοῦ, τοῦ δρῶντος ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὰ ψηφίσματα ταῦτα. Τὰς ἐξῆς λέξεις ἀποτείνει ποτε πρὸς τὸν Βένη Περθανόγλου ὃν μεγαθύμως ἀφῆκεν ἐλεύθερον «Μὴ φοβοῦ φίλε μου, οὔτε τὰς ἀπειλάς, οὔτε τοὺς στρατοὺς οἰουδήποτε τυράννου. Θὰ ἔχῃς τὴν ἀρωγὴν τοῦ Θεοῦ ἐκείνου ὅστις καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀκούει τοὺς στόνους μυριάδων ἀνθρώπων, βλέπει τὰ δάκρυα των, καὶ δὲν διανοεῖται νὰ ἀφήσῃ ἀσωφρονίστους τοὺς κακοποιούς. Ἄμα τις ἐμπνέεται οὕτως ὥστε νὰ ἀνθίσταται κατὰ πάσης τυραννίας καὶ ἐλαύνεται ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ ἐλευθερώσῃ οἰαδήποτε πλάσματα τοῦ Θεοῦ—νὰ τὰ ἀπαλλάττῃ ἀπὸ τὴν δυνάμειν τῶν ἀσεβῶν τυράννων—ἰδοὺ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ. Λοιπὸν τίς ἡ ἀνάγκη φόβου;» Οὐδὲν ἄπορον ὅτι ὁ Ρήγας ἐξήσκησε τόσον τριμερὰν ἐπιρροήν. Ἦτο ὁ πρῶτος ἐθνικὸς ποιητὴς καὶ ὁ πρῶτος ἐθνικὸς μάρτυς. Σθένης μᾶλλον ἢ κάλλος χαρακτηρίζει τὰ περὶ ἐλευθερίας ᾄσματα αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπέβησαν ἐπαρκῆ εἰς τὴν ἀποστολὴν των. Ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1814, κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1821 τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν ἦτο πλήρες. Ὁ Ρήγας ἐπρόκειτο νὰ διεξαγάγῃ τὸ μέγα σχέδιον τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος ὅτε ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας καὶ ἐφυλακίσθη ἐν Τεργέστῃ. Ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις παρέδωκεν αὐτὸν εἰς

τοὺς τούρκους οἵτινες ἐθανάτωσαν αὐτὸν ἐν ἔτει 1798. Ὁ Σελ-
λεῦ, ὅστις δύναιται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ πατὴρ τοῦ φιλελληνικοῦ κι-
νήματος, πιθανώτατα δὲ ἦν ὁ ἐμπνεύσας τῷ Βύρωνι τὴν εἰς τὸ ἐλ-
ληνικὸν ἰδεῶδες ἀφοσίωσίν του, ἦν τότε ἐξαετῆς καὶ εἶχεν ὁλοὲν
ἀπαυδῆσαι βλέπων

«τοὺς ἰσχυροὺς καὶ ἐγωιστὰς νὰ τυραννοῦν, νὰ τυραννοῦν
χωρὶς τις νὰ τοὺς μέμψεται χωρὶς νὰ τοὺς ἐλέγχῃ» (1).

Φαίνεται οἷονεὶ ἀποσταλεῖς, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἑλλήνος
πρωτομάρτυρος ὅπως μεριμνήσῃ ἵνα τὸ ἔργον τὸ παραγγελλθὲν ὑπὸ
τοῦ Μίλτωνος καὶ ἀρχισθὲν ὑπὸ τοῦ Ρήγα διεκπεραιωθῇ. Αἱ τε-
λευταῖαι ὅθεν λέξεις τοῦ Ἑλλήνος πατριώτου ἦσαν προφητικαί·
«ἀρκετὸν σπὸρον ἔσπειρα· ἡ ἡμέρα τῶν καρπῶν δὲν ἀπέχει». Ὁ
θάνατός του κατέστησε τοὺς Ἕλληνας ἔτι μᾶλλον ἀποφασιστικοὺς
καὶ εὐέλpidας. Ἡ δραστηριότης των πρὸς ἀπόκτησιν καὶ ἐξά-
πλωσιν γνώσεων ἐδιπλασιάσθη. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἤδη ἠρευν-
ῶντο χάριν ἰδεῶν καὶ πολιτικῶν ἀρχῶν, ὡς μέχρι τότε ἐμελε-
τῶντο χάριν τῆς γλώσσης.

Ἐτέραις τῶν κλάσις ἐκπαιδευτῶν δέον νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὧν
σκοπὸς ἦτο νὰ ἐνθαρρύνωσι τοὺς συμπατριώτας των εἰς τὸ νὰ
σκέπτονται νὰ σκέπτονται ὅχι μόνον ὡς ἄτομα, ἀλλὰ καὶ ὡς
συνλήβδην ἐνότης. Γραμματικαὶ γνώσεις δὲν ἤρκουν ἤδη· εὐρύτε-
ραι ἐνεκαινίσθησαν ἰδέαι. Ἐντεῦθεν τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἐκ στορ-
γῆς πρὸς αὐτοὺς καὶ πρὸς τιμὴν αὐτῶν ἀποκαλεῖ τοὺς ἄνδρας
τούτους Μεγάλους Διδασκάλους τοῦ γένους. Μεταξὺ τῶν μάλιστα
διαπρεψάντων ἦσαν ὁ Βαρθαλάχος, ὁ Πρώιος, ὁ Δούκας, ὁ Φω-
τιάδης, ὁ Φιλιππίδης, ὁ Κωνσταντῆς, ὁ Ψαλλίδας, ὁ Γεννάδιος.
Ἐδίδασκον ἐν διαφόροις λυκείοις τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Λαρίσης,
τῶν Τρικάλων, τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Ἀδριανουπόλεως, τοῦ

1) Revolt of Islam Ἰσχυρὸν Α' 4. Ἰδὲ καὶ μελέτην μου περὶ Σέλλεῦ
ἐν τῷ «Παρνασσῷ» Μαΐου καὶ Ἰουνίου 1892.

Τυρνάβου, τῶν Ἀμπελακίων, τῆς Κερκύρας, τῆς Σμύρνης κλ. Ἦσαν ἀξιοσημείωτοι ἄνθρωποι, ἕκαστος δὲ αὐτῶν ἀξίζει χωριστὴν μελέτην ἣν ἐλπίζω νὰ δώσω ἐν μελλούσῃ εὐκαιρίᾳ. Ἦσαν πεπροικισμένοι διὰ χαρισμάτων οἱ ἄνδρες οὗτοι, οἱ δὲ μόχθοι τῶν περὶ τὸ διδάσκειν, γράφειν, μεταφράζειν, ἐνεφύσησαν νέαν ζωὴν ἐν Ἑλλάδι. Ἦσαν πνεύματα εἰσδεκτικὰ καὶ αἱ ιδέαι καὶ τὰ ιδεώδη ἅτινα τότε ἐκράτουν ἀνὰ τὴν Εὐρώπην—ἡ ἐλπὶς παγκοσμίου ἀδελφότητος ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος—δὲν ἠδύναντο ἀλλ' ἢ νὰ εὕρωσι χορδὴν ἀνταποκρίσεως ἐν αὐτοῖς καὶ δι' αὐτῶν ἐν τῇ καρδίᾳ φυλῆς ἥτις λόγῳ ἰδισυγκρασίας καὶ λόγῳ τῆς ἰσχύος τῶν περιπετειῶν τῆς ἡγάπα τὴν ἐλευθερίαν τόσῳ περιπαθῶς.

Ἄλλ' ὁ μέγιστος τῶν μεγάλων τούτων ὁδηγῶν ἦτο ὁ Κοραΐς. Ἰστατοὶ μόνος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ὡς ἠθικὸς διδασκαλός. Τὸ περὶ τὴν γλῶσσαν ἔργον τοῦ δὲν ἦτο ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ. Πρώτιστα ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἠθικὴν ἀνύψωσιν τῆς φυλῆς, ἐσκέφη δὲ ὅτι καθαρὰ ἑλληνικὴ γλῶσσα μετὰ πολιτικῆς αὐτονομίας ἦτο τῶν ὧν οὐκ ἄνευ πρὸς ἐπιδίωξιν τοῦ σκοποῦ τούτου. Δικαίως ὅθεν ὁ Ρήγας καὶ ὁ Κοραΐς τυγχάνουσι τῆς ὑψίστης τιμῆς ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει. Ἀμφότεροι ἐκοσμοῦντο ὑπὸ παντελοῦς ἀφιλαυτίας καὶ χριστεμφεροῦς ἀποδοχῆς πάσης δοκιμασίας ἐν τῷ ἀγῶνι ὃν ἀπόφασιν ἔσχον νὰ ὑπηρετήσωσιν. Αἱ προσπάθειαι αὐτῶν δὲν ἠδύναντο νὰ τύχωσι πλήρους καρποφορήσεως, διότι ἡ συγκέντρωσις τῶν ἐθνικῶν δράσεων τίσῃ προεξόχως διευθύνθη πρὸς τὸν καθαρῶς ἐθνικὸν ἀγῶνα, ὥστε ὁ ἠθικὸς καὶ κοινωνικὸς ὑπὸ τινα ἔποψιν ἐπεσκοτίσθη. Ἡ κυρία ἀνάγκη τῆς Ἑλλάδος τότε ἦτο νὰ καταστῇ αὐτόνομος, ὡς ὁ Μίλτων ἐπόθει, ἐν εὐθέτῳ δὲ χρόνῳ νὰ εὕρῃ ἡσυχίαν ὅπως ἐνωτισθῇ τοῦ ἠθικοῦ μηνύματος τῶν φωτιστῶν αὐτῆς. Καὶ τοῦτο εἶνε ἀκριβῶς ὅπερ κατὰ μέγα μέρος ὑπολείπεται νὰ λάβῃ χώραν. Ἰσως μετὰ τὴν παροῦσαν συμφορὰν τῆς ἡ Ἑλλὰς εἰσέλθῃ εἰς τὴν νέαν αὐτῆς ὁδόν. Θὰ ἐπανεέλθω εἰς τοῦτο τὸ θέμα ἐν τῷ συμπεράσματί μου, χωρὼν ἤδη εἰς παρατηρήσεις

τινάς περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Κοραῆ ὅσον ἀφορᾷ τὴν γλῶσσαν καὶ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων ἅπερ τὸ ἔργον του ἔσχεν ἐπὶ τῆς ἐνεστώσης φιλολογικῆς ἐκφράσεως τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ τῷ 1748. Ὁ πατήρ του ἦτο ἔμπορος ἐν Χίῳ, ἀλλ' ὁ πάππος του Ἀντώνιος Κοραῆς ἦν λόγιος καὶ ποιητὴς ἐγνωσμένος. Ὁ Ἀδαμάντιος ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα ὑπὸ τοῦ ἱερέως Ἱεροθέου Δενδρινοῦ, ἐξ Ἰθακῆς, διευθυντοῦ τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς. Μετέβη κατόπιν εἰς Ἀμστελῶδαμον ὅπως ἀκολουθήσῃ ἐμπορικὸν στάδιον, ἀλλ' εὐρίσκομεν αὐτὸν ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα ἐννέα ἐτῶν ἐγγεγραμμένον εἰς τὸ ἐν Μοντπελιέ Πανεπιστήμιον. Ἐγένετο διδάκτωρ τῆς ἱατρικῆς καὶ ἐγκατέστη ἐν Παρισίοις. Εἶχεν ἤδη καταστῆ διάσημος διὰ τῶν φιλολογικῶν, ἠθικῶν καὶ φιλοσοφικῶν διατριβῶν του ὅς συνήθως προέτασσε ὡς προλόγους τῶν ὑπ' αὐτοῦ γινομένων ἐκδόσεων τῶν κλασικῶν συγγραφέων. Λέγεται ὅτι ὑπὸ ἔποψιν ἐπιστημονικῆς φιλολογίας οὐδαμοῦ, εἰμὴ ἐν Γερμανίᾳ, ἠδύνατο νὰ εὐρεθῶσιν ἐμβριθέστεροι τοῦ Κοραῆ ἄνδρες τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ. Ἐπεδόθη εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀνικοδομήσεως τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, μεταχειριζόμενος τοὺς κλασικοὺς τύπους ὡς ἀρχιτέκτων καὶ τὴν νεωτέραν φράσιν ὡς λιθοτόμος. Τὴν μεταρρύθμισίν του ἐστήριξεν οὐχὶ ἐπὶ ἀφηρημένης τινὸς ἀρχῆς, ἀλλ' ἐπὶ πρακτικοῦ γεγονότος γλωσσικῆς ἐπιστήμης συντελέσας ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ὅ,τι συνήθης ἐπιμελεῖα περὶ τὸ ὁμιλεῖν ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἡ σχολὴ του ἐπετέλεσε τὴν μεταρρύθμισιν ὀδηγουμένη ὑπὸ τῆς γνώσεως ὅτι ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα κέκτηται πλουτοῦν τύπων τοῖς πᾶσι κατανοητῶν καὶ μεστῶν ζωῆς ἐντεῦθεν δὲ κατὰλλήλων ὅπως ἀντικαταστήσωσι τοὺς βίᾳ εἰσαχθέντας ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων τῶν ἀνακαλούντων ἡμέρας ἀμαθείας καὶ ἐκπτώσεως. Ἐτέρωθεν ἡ χαρχητηριστικὴ τῆς γλώσσης νεωτερότης ἐν τῇ ἀναλυτικῇ τῆς συντάξεως φύσει ἐφυλάχθη διότι αὕτη δὲν εἶνε ἀποτέλεσμα διαφθορᾶς, ἀλλὰ φυσικὴ ἀνάπτυξις τῶν ἐν πάσῃ

γλώσση ἐμφύτων τάσεων. Διακρίσις τοῦ τί εἶνε διαφθορά ἀπὸ τοῦ τί εἶνε ἀνέλιξις ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ ἡ ὁδηγήσασα εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς γλώσσης μέχρι τοιοῦτου σημείου ὥστε ἡ μορφή της κατέστη κλασικωτέρα καὶ γλαφυροτέρα τῆς τοῦ Εὐαγγελίου, εἰ καὶ ἦττον κλασικὴ τῆς τοῦ Πλουτάρχου.

Τὸ χάρισμα τοῦτο τοῦ διακρίνειν εἶνε ἀκριβῶς ὅπερ στεροῦνται οἱ παρ' ἡμῖν φιλόλογοι ἐκεῖνοι οὔτινες, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει ἐξιδανικευτικὴ τις ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς δημώδους γλώσσης οἷα ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Δάντου ἐπὶ τῆς ἰταλικῆς, ἀπαιτοῦν νὰ ἀναγνωρίσωμεν τύπους τινὰς καὶ ἐκφράσεις μηδὲν ἄλλο δικαίωμα ἐχούσας ἐπὶ τὴν προσοχὴν μας εἰμὴ ὅτι ἐβλάστησαν ἐπὶ τῶν χειλέων ἀνθρώπων μηδέποτε σχόντων τὴν εὐκαιρίαν νὰ μάθωσι πῶς πρέπει νὰ ὁμιλῶσι τὴν γλῶσσαν των. Ἀκριβῶς ὡς ἡ νεωτέρα τέχνη ἐξαρθρᾶται ἐν πολλοῖς ἐκ τῶν κλασικῶν προτύπων ὡς πρὸς τὴν ἐγτέλειάν της οὕτω ἡ νεοελληνικὴ γλῶσσα ἐξαρθρᾶται ἐκ τῆς ἀττικῆς διαλέκτου ὡς πρὸς τὴν κοθαρότητά της. Ὁ κ. Ψυχάρης ὅστις ἡγεῖται τῆς σχολῆς τῶν φιλολόγων τούτων λέγει : «Διατί νὰ προσέχωμεν εἰς τὴν ἀττικὴν ποσῶς. Ὅ,τι δὴποτε ἐκφράζομεν εἶνε ἐξίσου καλὸν ὅσον καὶ ἡ ἀττικὴ». Κατὰ τὸν αὐτὸν συλλογισμόν τοῦρκος τις διοικητὴς τῶν Ἀθηνῶν ἀκούσας ὅτι ξένος ἀρχαιολόγος ἀνεζήτηι ἀρχαιότητος ἀνεφώνησε : «Τί ἀνόητοι αὐτοὶ οἱ φράγκοι : Εἰπέτε του ὅτι πᾶς λίθος ὃν εὕρισκει καθ' ὃδὸν εἶνε ἀρχαιότης». Ἡ ἀμεταρρύθμιστος γλῶσσα ἣτις προκύπτει ἐξ ἐλλείψεως προσηκούσης ἐκπαιδεύσεως εἶνε ἐν χρήσει πάντοτε, ἀλλ' ἡ ἀκτὶς αὐτῆς μειοῦται κατ' ἔτος καὶ τείνει νὰ ἐκλείψῃ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς καλῆς λογογραφίας, τῶν ἐν τοῖς σχολείοις καὶ τῷ Πανεπιστημίῳ παραδόσεων, τῶν δημοσίων συζητήσεων, τῶν ὁμιλιῶν καὶ οὐχ ἥκιστα τῆς ἀναγνώσεως ξένων βιβλίων καὶ μυθιστορημάτων ἅτινα πάντοτε μεταφράζονται εἰς τὸ μεταρρυθμισθὲν ἰδίωμα. Ὁ δημῶδης τύπος μὲ τοὺς ἀκρωτηριασμούς του, τὰς γραμματικὰς παρα-

θάσεις του καὶ τὰς ξένας λέξεις τὰς ἀντικαθιστώσας ὕλικὸν ὑφίσταμενον ἐν πλήρει ἀκμῇ ἐν τῇ γλωσσικῇ κληρονομίᾳ τῆς Ἑλλάδος, εὐρηται ἐν τῇ κλέφτικῃ ποιήσει ἔνθα ἀναφαίνεται περικυλλέστατος—καὶ δὴ τόσῳ θελκτικὸς ὥστε νὰ λυλῇται τις ἐνίοτε ὅτι κατίσχυσε αὐτοῦ ὁ φιλολογικὸς τύπος. Ἄλλ' οὗτος τόσῳ στερρῶς ἐρριζώθη ὥστε κατέστη ἡ κοινὴ τοῦ ἔθνους γλῶσσα, εἰ καὶ πλείστοι ποιητὰι προτιμῶσι τὸν ἀμεταρρύθμιστον τύπον τῶν κλέφτικων ἀσμάτων. Τοῦτου ἐπίσης γίνεται καλλίστη χρῆσις ἐν τῇ *Χαλιμᾷ* ἣτις μετεφράσθη καὶ ἐδημοσιεύθη πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἐν Βενετίᾳ.

Ὁ διαχωρισμὸς τῆς νεοελληνικῆς εἰς φιλολογικὸν τύπον καὶ εἰς δημῳδὴν, δὲν χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ Κοραΐ. Ἦρξατο ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος καὶ ἀποδίδεται εἰς δύο εἰδικὰς αἰτίαις. Ἀφ' ἐνὸς ἡ μακρὰ καὶ βαθεῖα ἀμάθεια τῆς μεγάλης ὁμάδος τοῦ λαοῦ ἀπεξένωσεν αὐτὸν ἀπὸ πάσης συναισθήσεως τοῦ ἀνεγνωρισμένου καλλιπεπείας κριτηρίου περὶ τὸ λαλεῖν Ἀφ' ἑτέρου αἱ προσπάθειαι ὀλίγων ἀπρίξ ἐχομένων τῆς φιλολογικῆς παραδόσεως καὶ ποθεύντων νὰ φυλαξῶσι τοὺς ἀρχαίους τύπους, ἐκώλυν ἐκάστου τὸ ἀρχαῖον λεκτικὸν ἀπὸ τοῦ νὰ περιέλθῃ εἰς λήθην. Ἡ πρὸς ἀρχαῖσμόν διάθεσις αὕτη χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν ἀττικιστῶν τῆς πτολεμαϊκῆς ἐποχῆς, πειρωμένων ν' ἀνυψῶσι τὸ λεκτικόν των εἰς τὴν περιωπὴν τῆς καθαρᾶς ἀττικῆς, καὶ προσέτι ἐφευρόντων τοὺς τόνους δίκην ὁδηγῶν τῆς προφορᾶς. Ἐπειτα ἡ συντηρητικὴ ἐπιρροὴ τῆς Ἑκκλησίας διετήρησε τοὺς ἀρχαίους τύπους ζῶντας, ἐν ταῖς ἀκολουθείαις αὐτῆς. Αἱ δύο αὗται αἰτίαι θεωροῦνται ὡς ἡ πρωτίστη πηγὴ τοῦ διαχωρισμοῦ ἀλλὰ δὲν δύναται τις νὰ παρίδῃ καὶ βαθυτέραν τινὰ πηγὴν γλωσσικοῦ διαφορισμοῦ ἐν τῇ ὑπάρξει λαϊκοῦ τινος αἰσθήματος καθ' ὅλον τὸν μεσαιῶνα ἀντιτιθεμένου καὶ δὴ ἀνταγωνιζομένου πρὸς ἕτερόν τι αἶσθημα ἀπολυτοφροσύνης. Διεξήγετο ἄγών τις περὶ ὑπάρξεως μεταξὺ πατροπαραδότου θεολογίας καὶ δίψης πρὸς νεωτέραν μάθησιν ἀφ' ἐνός, καὶ πατροπα-

ραδότητος μαθήσεως καὶ νέας θεολογίας ἀφ' ἑτέρου. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δὲν ἠδύνατο εὐκόλως νὰ πεισθῇ νὰ λησμονήσῃ τὴν ἑλληνικὴν ἀποψιν τοῦ θρησκευτικοῦ ἐνστίκτου· ἀντέταξε δὲ αὐτὴν πρὸς τὴν ἑβραϊκὴν σύλληψιν ὅσον ἠδύνατο μέχρι τοῦ ἐννάτου αἰῶνος. Λαϊκὴ τις γλῶσσα προδήλως ἐξελίσσετο βαθμηδόν, νέον δέ τι φιλολογικὸν πνεῦμα καὶ νέα καλλιτεχνικὴ ἀντίληψις ἠδύνατο νὰ ἐπακολουθήσῃ, ὡς τὰ κλέφτικα ἄσματα μαρτυροῦσιν· ἀλλ' οἱ ἀπτικισταὶ καὶ οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος θεολόγοι παρεκώλυσαν τὴν αὐξάνειν τοῦ καθαρῶς λαϊκοῦ αἰσθήματος. Οὕτω συνέβη ὥστε ὁ φιλολογικὸς τύπος τῆς ἐκφράσεως νὰ ὑπερισχύσῃ. ὁ δὲ Κοραΐς ὁρθῶς ἐπραξεν ἀναγνωρίσας καὶ παγιώσας τὸ τετελεσμένον γεγονός.

Ὁ Κοραΐς ἔζη ἐν Παρισίοις καθ' ὅλα τὰ ἔτη τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, καὶ προφανῶς ἐνεφορήθη τοῦ ἰδεώδους αὐτῆς. Ἐθεώρει αὐτὴν ὡς συμβάν ἐμπνευσθὲν ὑπὸ τοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ ἐπίστευεν εἰς τὸ λυσιτελεῖν αὐτῆς. Ἡ ἀντίδρασις ἣτις ἐπηκολούθησεν ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ναπολέοντος δὲν ἐπτόησεν αὐτὸν—δὲν τὸν ἀνεχαίτισεν ἀναζητοῦντα τὰς ἐγγυήσεις τοῦ τελικοῦ θριάμβου τοῦ ἰδεώδους ἐκείνου διὰ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ὡς ἀποτελούσης τὸ φυσικὸν ἔδαφος τοῦ ἑλληνισμοῦ—δηλαδή τοῦ ἑλληνικοῦ τόπου τοῦ σκέπτεσθαι—ἀρκεῖ ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ νὰ ὠδηγεῖτο προσηκόντως. Ἀφιέρωσε τὰς δυνάμεις του εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἰδέους τούτου ἀλλὰ—καὶ τοῦτο δεικνύει τὴν αἰσιοδοξίαν του—δὲν ἦτο ὑπὲρ ταχείας ἐκρήξεως τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς τὰς προσπάθειάς του ὀφείλεται ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔτυχον ἰκανῆς διανοητικῆς ἐπιρρώσεως ὥστε ν' ἀντιτάξωσιν ἀντίστασιν πρὸς τὰς κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης, αἵτινες ἐφρόνουν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν κίνημα ἐταυτίζετο πρὸς τὴν μεγάλην ἐκρηξίν τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους. Ἡ Ρωσσία εἶχεν ἐνθαρρύνει τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐπαναστατήσῃ, ἀλλὰ, κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῇ, τὴν ἐγκατέλιπε κατὰ τὴν κρισιμωτάτην στιγμήν, πᾶσαι δὲ αἱ ἄλλαι κυβερνήσεις ἐφαίνοντο ἀπόφασιν ἔχουσαι ν' ἀφήσωσι τὴν Τουρκίαν

νὰ συμπνίξῃ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν ἐν τῷ συμφέροντι τῆς μοναρχικῆς ιδέας.

Ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶχεν ἡγέτας κατὰ τὸν ἐπταετῆ ἀγῶνα τῆς. Αἱ κινητήριαι δυνάμεις αὐτῆς ἦσαν φιλολογικαὶ καὶ δημοκρατικαί. Νεαροὶ λόγιοι ἐν διαφόροις πόλεσι τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου ἐσχηματίζοντο εἰς ὁμίλους ἡθοποιῶν, δίδοντες θεατρικὰς παραστάσεις νεοελληνικῶν δραμάτων, κατὰ τὸ πλεῖστον μεταφράσεων. Τὰ μάλιστα ἀξιοσημείωτα τῶν θεάτρων τούτων ἦσαν ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ ἐν Ὀδησσῷ, ἀλλὰ τὸ τῆς Ὀδησσοῦ εἶνε μᾶλλον ἐνδιαφέρον διότι ἔδωκε τὸ σύνθημα τοῦ ἀγῶνος. Ὁ θίασος τῶν νεαρῶν ἡθοποιῶν οἵτινες ἔδιδον ἐκεῖ παραστάσεις, μετετράπη εἰς στρατιωτικὸν σῶμα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐξ Ἰθάκης Σπυρίδωνος Δρακούλη καὶ τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ἀπετέλεσε δὲ μέρος τοῦ περιωνύμου ἱεροῦ λόχου τῶν τετρακοσίων. Ἡ δρᾶς αὕτη τῶν εἰς στρατιώτας ὀργανωθέντων φιλολόγων, ἔδωκε τὴν πρώτην μάχην ἐν Δραγατσάνῳ τῆς Ρωμανίας τῷ 1821, ἀλλ' ἡττήθη ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ στρατηγοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. Πλὴν δὲ τούτου καὶ τινων ἄλλων φυγόντων, πάντες οἱ ἄλλοι ἔπεσον ἡρωϊκῶς μαχόμενοι, προσενεγκόντες οὕτω ἑαυτοὺς ὥς τὸ πρῶτον ὀλοκαύτωμα τῆς ἐλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Εἰς τιμὴν τῶν δύο ἡγετῶν, Δρακούλη καὶ Σούτσου, ἀνηγέρθη εἰς Ἀθήνας μνημεῖον ὅπερ ἐπισκέπτονται καὶ στεφανοῦσι χιλιάδες πατριωτικῶν ἐλλήνων καθ' ἑκάστην ἐπέτειον τῆς ἀνάρξεως τοῦ περὶ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος. Τὰ χρονικά τοῦ ἀγῶνος διαρκέσαντος ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1828 εἶνε μεστὰ ἀγώνων καὶ ἡρωϊσμοῦ, ἀλλ' ἡ ἐλληνικὴ ἐλευθερία ἐπὶ τέλους ἀνεκτήθη διὰ τῆς ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίας, καθ' ἣν οἱ ἠνωμένοι στόλοι τῆς Εὐρώπης, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ναυάρχου Κόδριγκτον, κατέστρεψαν τὸν τουρκικὸν στόλον. Ἡ δρᾶσις τοῦ Κόδριγκτον ποικιλοτρόπως ἐξηγεῖται. Περιγράφεται ὡς τυχαία· ἀποδίδεται εἰς παρεννόησιν τῶν ἐξ Ἀγγλίας ὀδηγῶν· καὶ δὴ εἰς ὀριστικὴν ἀπέφθειαν, τὴν τιμωρίαν τῆς ὀποίας.

ἡ κοινὴ γνώμη τῆς Ἀγγλίας δὲν θὰ ἡνείχετο. Ὅπως καὶ ἂν ἔχωσι τὰ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἐν εἵνε βέβαιον ὅτι ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ «δυσφορήτου γεγονότος» ἐπηκολούθησεν ἡ ἐξασφάλις τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως τῆς Ἑλλάδος. Αἱ κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης σχεδὸν κατελήφθησαν ἐξαπίνης, καίπερ δὲ ἀναγνωρίσασαι ἐλευθέραν Ἑλλάδα, ἀπεφάσισαν ἵνα ἡ Ἑλλὰς αὕτη μείνῃ ὅσον τὸ δυνατόν ἀσθενής.

Φυσικῶς εἶπετο τὸ φιλολογικὸν ἔνστικτον νὰ λάβῃ νέαν ὥθησιν κατόπιν τόσῳ σημαντικοῦ ἐθνικοῦ θριάμβου, ὑπάρχει δὲ ἄφθονος δημιουργικὴ δύναμις ἐν τῇ φιλολογίᾳ τῇ παραχθείσῃ κατὰ τὴν τελευταίαν ἐξηκονταετίαν παρὰ πᾶσαν τὴν κατάπτωσιν καὶ τὴν χρονίαν ἀνησυχίαν. Ἡ γλῶσσα οὔαν μετερρύθμισεν αὐτὴν ὁ Κοραΐς εὗρεν αὐθαρεὶ πεδίων χρησιμότητος ἐν τῷ περιοδικῷ τύπῳ, ἐν ταῖς διδασκαλικαῖς βιβλίαις, ἐν ταῖς βουλευτικαῖς ἀγορεύσεσι, καὶ ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῆς δημοσίου ὑπηρεσίας.

Ὑδαμοῦ εὔρηται γλαφυρότερον ἐκτιθεμένη ἢ εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ραγκαβῆ, ὅστις ἔγραψε παμμέγιστον ἀριθμὸν ἔργων περὶ ἐπιστήμης, περὶ κλασικῆς τέχνης, μαθηματικῆς, πολιτικῆς οἰκονομίας κλπ. Ἀληθῶς ἡδύνατο νὰ κληθῇ ἄτλας τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας. Τὰ ποιητικὰ αὐτοῦ ἔργα εἰσὶ λυρικά, δραματικὰ καὶ ἐπικά, ἀλλὰ φαίνεται εὐδοκιμώτατος ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει. Τὰ θρησκευτικὰ αὐτοῦ ποιήματα εἰσὶ πλήρη παγκαλοῦ λατρευτικοῦ πνεύματος, τὰ δὲ πατριωτικὰ ἄσματα αὐτοῦ εἰσὶν ἐξόχως ἐνθουσιαστικά. Ἐγραψε πλεῖστα ὠραῖα μικρὰ εἰδύλλια ἀξιοσημειώτου ἀπλότητος περὶ τὴν ἔκφρασιν καὶ τὴν καλαιοθησίαν καὶ φαίνεται εὐρὺν νέον εἶδος ἐπικῆς ποιήσεως. Ἀποκαλεῖ τὰ ποιημάτια αὐτοῦ ἐμμέτρους διηγήσεις καὶ θεωρεῖ αὐτά, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐποποιάν, ὅπως τὰ μικρὰ διηγήματα δέον νὰ θεωρῶνται ἐν σχέσει πρὸς τὸ μυθιστόρημα. Ἡ νεοελληνικὴ στιχοιουργία ὀφείλει αὐτῷ τὴν ἐπιτυχὴ εἰσαγωγὴν τῶν ἐξαμέτρων ἐπὶ τῇ βάσει μόνου τοῦ τόνου, ὅπως δεικνύει ἡ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη μετά-

φρασις τοῦ πρώτου βιβλίου τῆς Ὀδυσσεΐδος εἰς νεοελληνικὸν δακτυλικὸν μέτρον. Τὰ δραματικὰ ἔργα του εἶνε πολυάριθμα, πάντα δὲ βραδύονται ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ζωῆς. Πρῶτος αὐτὸς ἐν τῇ νεοελληνικῇ ποιήσει κάμνει χρῆσιν τοῦ τριμέτρου τῶν ἀρχαίων δραματικῶν ἀντὶ τοῦ ἀλεξάνδρινοῦ τετραμέτρου ὅπερ ἤκμαζε πρότερον. Τοῦτο ἦτο εὐεργέτημα διὰ τὴν δραματικὴν στιχουργίαν διότι διὰ τῆς χρήσεως τοῦ τριμέτρου δύναται τις νὰ ἀποφύγῃ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν. Θαυμασία ἀγνοπρέπεια ὕφους χαρακτηρίζει ὅλα τὰ προϊόντα τοῦ καλάμου του. Ἡ αὐτοβιογραφία του δημοσιευθεῖσα μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, πρὸ διετίας, ἐν Ἀθήναις, εἶνε ἴσως τὸ κάλλιστον παράδειγμα καθαρᾶς γλαφυρᾶς νεοελληνικῆς γλώσσης. Ἐν αὐτῇ παρέχει πολλὰς ἐνδιαφερούσας ἀφηγήσεις τῶν θαυμασιῶν πραγμάτων ἃτινα εἶδεν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ (ἐν Ἀγγλίᾳ), τὸ δὲ ἀφηγηματικὸν του ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὸ ὕφος τοῦ Ἡροδότου.

Ὁ υἱὸς του Κλέων Ραγκαβῆς εἶνε σχεδὸν ἐπίσης καὶ ὁ πατήρ του γόνιμος ἀλλὰ τὸ ὕφος του πάσχει πῶς ἐκ τοῦ μεγάλου ζήλου αὐτοῦ περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἀρχαϊκῶν τύπων. Πολλὰ τῶν ἔργων του θὰ τάσσωνται πάντοτε μετὰ τῶν κρατίστων προϊόντων τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας. Εἶνε λίαν πρωτότυπος ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει, καὶ πολλάκις ὑπερβαίνει τὸν πατέρα του ἐν τῷ κλάδῳ τούτῳ. Ἐγραψε πολλὰ δράματα βασιζόμενα ἐπὶ ἱστορικῶν θεμάτων, ὁ τρόπος του δέ, γενικῶς εἰπεῖν, εἶνε τρόπος ἀνθρώπου βαθέως αἰσθανθέντος καὶ βαθέως σκεφθέντος τὰ εὐρύτερα ἀνθρώπινα συμφέροντα.

Δύο δράματα γραφέντα ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ φιλοσόφου καὶ ποιητοῦ Ἀνδρέου Ρηγοπούλου, καλούμενα «Ἰωάννης Μίλτων» καὶ «Νέρων ἐν Κορίνθῳ», ἔργα οὐ σμικρᾶς ἀξίας, εἰ καὶ διδακτικῆς μᾶλλον φύσεως, ὁφείλονται εἰς τὸν πολιτικὸν σάλον ὅστις ἤγαγεν εἰς τὴν ἔξωσιν τοῦ πρώτου βασιλέως τῆς Ἑλλάδος τῷ 1862. Γραφέντα ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως μεταδόσωσιν ἰδέας εὐπροσδέκτους εἰς τοὺς συγχρόνους Ἕλληνας, δὲν ἐκτήσαντο τὴν δημοτικότητα περὶ

ἥς ἄλλως θὰ ἦσαν βέβαια. Ὁ Ρηγόπουλος ἦτο ὁ πρωτοτυπότατος τῶν νεωτέρων ἐλλήνων, ἀλλὰ ὀλίγον ἐνέστη ὑπὸ τῆς πεζοφρονος γενεᾶς ἣτις διεδέχθη τὴν ἐπαναστατικὴν γενεάν τοῦ 1862.

Ἦ ἀνὴρ ἐκτῆσατο τὸν θαυμασμὸν καὶ ἀπέλαυε τὴν φιλίαν τοῦ Κόβδεν, τοῦ Βράϊτ, τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, τοῦ Ματσίνη, καὶ ἄλλων ἐξόχων ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς, ἔνθα περιηγήθη ὁμιλῶν δημοσίᾳ ἀπὸ τοῦ 1850 μέχρι τοῦ 1854. Τὰ πεζὰ ἔργα του παριστῶσι τὴν καθαυτὴ γλῶσσαν οἷα τανῦν εἶνε πανταχοῦ ἐν χρήσει διακρινόμενα διὰ τὸ ἀπρομελέτητον καὶ καθαρὸν λεκτικὸν των.

Ἡ νεωτέρα Ἑλλάς δύναται νὰ κυχηθῇ ἐπὶ μεγάλῳ ἀριθμῷ ποιητῶν, καίτοι δὲ ἡ κριτικὴ δὲν ἀπεφάνθη ἐάν τις ἐξ αὐτῶν δέον θὰ θεωρηθῇ μέγας, εἰσὶ τινες οἱ ὅποιοι κρινόμενοι ἐκ τῆς ἐπιδράσεως ἣν ἔσχον ἐπὶ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, καὶ ἐκ τοῦ καλοῦ ὅπερ παρήγαγον, εἰσὶν ἀντάξιοι τοῦ εἰρημένου ἐπιθέτου. Ἡ νεοελληνικὴ γλῶσσα τόσῳ ὀλίγον ἐδιδάχθη ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ὥστε οἱ ξένοι κριτικοὶ δὲν δύνανται νὰ εἶνε ἀρμόδιοι ν' ἀποφανθῶσι περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Ὀλίγιστα ποιήματα μετεφράσθησαν εἰς ξένας γλώσσας, τὸ ὀλίγον δὲ ὅπερ οὕτω ἐγένετο γνωστόν, καίπερ πολὺ ἀπέχον τοῦ ν' ἀναπαριστᾷ τὸ ἀκριβὲς πρωτότυπον, ἐφείλκυεν ἐν τούτοις οὐκ ὀλίγην προσοχὴν. Λίαν ἐκπληκτικὸν εἶνε πόσον ἀνώτερος εἶνε ὁ τόνος τῆς ποιητικῆς ἐργασίας ἀφ' ὅτου ἐπετεύχθη ἡ πολιτικὴ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ ἐνεστὼς αἰὼν ἄρχεται μὲ τὴν ποίησιν τοῦ Ἰωάννου Βηλαρά, ἡπειρώτου γεννηθέντος τῷ 1770. Ἦτο ἀνὴρ μεγάλης μαθησεως καὶ ἐγκρατῆς τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Πράγματι εἶνε ὁ πρῶτος βοτανολόγος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Τὸ πλεῖστον τῆς ποιήσεώς του εἶνε λυρικόν, καὶ ἐλέγχει φύσιν ὑπερτέραν καὶ χαρ-
κτῆρα σεμνικόν. Εὐδοκίμει λίαν ἐν τῇ σατυρικῇ διαθέσει τῆς μου-
σης σου. Ὁ σύγχρονος αὐτῷ Ἀθανάσιος Χριστόπουλος, μακε-

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΤΣ

δών, ἔγραψε λυρικά ποιήματα παραβληθέντα πρὸς τὰ τοῦ Ἀνα-
κρέοντος. Γλυκύτης καὶ χάρις εἰσὶ τὰ κύρια χαρακτηριστικά των.
Ἡ στιχουργία εἶνε μελωδικωτάτη καὶ τάσσει αὐτὸν μεταξὺ τῶν
ἀρίστων ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Αἱ εἰκόνες τοῦ εἶνε
λίαν εὐστοχοι, καὶ ἀξιοσημεῖωτοι διὰ τὴν δροσερότητα, γαλη-
νιότητα καὶ χαρμολύπην αὐτῶν. Ἐκαστον τῶν ἀσμάτων τοῦ ἔχει
ιδίαν τινὰ ἐνότητα καὶ ἀποτελεῖ μικροσκοπικὸν δράμα ἀρίστης
συλλήψεως. Ἡ τάσις τοῦ Χριστοπούλου ἦτο νὰ ἀναζητῇ καὶ
ὑποδεικνύῃ τὰς ἀργυρόχρους γραμμὰς τῆς νεφέλης. Ἴσως ἐπιτυ-
χέστερα εἰσὶν ἐκεῖνα ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ ἅτινα ἠδύναντο νὰ
ὀνεμασθῶσιν «ἀντισταθμίσματα». Συνίστανται εἰς περιγραφὴν
ἐνὸς ἐκ τῶν διαφόρων ἀνθρωπίνων δεινῶν. Μετὰ τὴν περιγραφὴν
εὐθὺς ἔρχεται ἀπάντησις ἀπὸ τὸ πεπληγμένον πρόσωπον δεικνύ-
ουσα τὴν καλὴν ὄψιν τοῦ κακοῦ τόσῳ ζωηρῶς ὥστε κλίνομεν νὰ
λησμονήσωμεν ὅτι ὑπῆρξε τι κακόν.

Καλὰ ποιήματα καὶ πολλὰ δράματα ἔγραψε ὁ Ἰάκωβος Ρί-
ζος, θεῖος τοῦ Ραγκαβῆ. Εἶχε χρηματίσει πρωθυπουργὸς τῆς
Ρωμανίας ὅτε ἡ χώρα ἐκείνη ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ ἐλλήνων πριγκήπων,
κατόπιν δὲ ἐδίδαξε τὴν νεοελληνικὴν φιλολογίαν ἐν τῷ πανεπι-
στημίῳ τῆς Γενεύης πρὸ ἐβδομήκοντα ἐτῶν. Σατυρίζει δι' ἀρκετὰ
καλῶν κωμωδιῶν τὴν χυδαιότητα τῶν πλευσίων καὶ τὸν ὑπέρμε-
τρον ζῆλον τῶν ὑπαδῶν τοῦ Κοραῆ περὶ τὴν ἀνακάθαρσιν τῆς
γλώσσης. Τὸ θυμῆρες τῆς ἐκφράσεώς του προδίδει τὴν ἐπιρροὴν
γάλλων ποιητῶν ὡς ὁ Βοαλώ.

Δύο ἄνδρες οὐκ εὐκαταφρονήτου ποιητικῆς ἐμπνεύσεως ἐγκαι-
νίζουσι μετὰ τὴν ἐθνικὴν ἀναβίωσιν, μακράν σειρὰν ποιητῶν, πάν-
των ἐμπνεομένων ὑπὸ τοῦ μεγέθους τοῦ ἐθνικοῦ κατορθώματος καὶ
ὑπὸ τῶν ἐλπίδων τοῦ μέλλοντος. Οὗτοι εἰσὶν οἱ δύο ἀδελφοὶ Ἀλέ-
ξανδρος καὶ Παναγιώτης Σοῦτσος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Εἶχον
ἐκπαιδευθῇ ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, ἐν τοῖς πρώτοις δὲ ἔδρασαν
ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν πολιτικῶν ζητημάτων τῆς ἐποχῆς, — χρῆσιν

ποιούμενοι τῆς σατύρας ὡς εὐδοκιμωτάτου ὀργάνου κατὰ τῶν ἀπολυταρχικῶν τάσεων τῶν πρώτων κυβερνήσεων τῆς Ἑλλάδος. Ὁ σατυρικώτερος τῶν δύο εἶνε ὁ Ἀλέξανδρος, ἐνῶ ὁ Παναγιώτης διεκρίθη ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει. Ὁ Βύρων, ὁ Λαμαρτῖνος, καὶ ὁ Βερανζὲ εἰσὶν οἱ διδάσκαλοί των. Ἡ κυρία ἀξία των συνίσταται εἰς τὸ ὅτι εἰσήγαγον ἐν Ἑλλάδι τὴν ρωμαντικὴν σχολὴν μεγάλως ἐκτιμωμένην μέχρι τοῦ 1862. Ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος ἦτο εἷς τῶν δεξιωτάτων ἐλλήνων λογογράφων τοῦ αἵωνος. Τὸ μυθιστόρημα αὐτοῦ «Ὁ Ἐξόριστος» δημοσιευθὲν ἐν Ἀθήναις τῷ 1835, ὑπῆρξε τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ νέου ἐλληνικοῦ βίου, καὶ ὀφείλεται εἰς τὴν κρίσιν ἣν προυκάλεσεν ὁ πρόεδρος τῆς Ἑλλάδος Καποδίστριας πειραθεὶς νὰ περιορίσῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Τύπου.

Ὁ τελευταῖος ἀντιπρόσωπος τῆς σχολῆς ταύτης εἶνε ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος, ἀθηναῖος, οὗ τὰ ποιήματα ἦσαν δημοτικώτατα ἐν Ἑλλάδι διὰ τὴν γοργότητα, πρωτοτυπίαν, καὶ ἰσχυρὰν ἐθνοφροσύνην. Ἀλλ' ἐπέζησε τῆς δημοτικότητος αὐτοῦ.

Τὸ τελετουργικὸν μέρος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἡ δραματικὴ παράστασις τῶν δογμάτων της παίζουσι μέγα μέρος ἐν τῇ ποιήσει του. Ἀνακαλοῦσι δὲ εἰς τὴν μνήμην τὰς ἐν τῇ Ἰλιάδι προσομοίας ἐκκλήσεις. Ἰκεσῖαι αὐτοῦ ὡς ἡ ἐπομένη πρὸς τὴν Παρθένον ὑπὲρ ἀναρρώσεως τῆς θυγατρὸς του κατὰ μετάφρασιν τῆς κ. Edmonds :

Within thy quiet church I come again,
O Virgin Mother, all my griefs to tell.
I come to speak to Thee of my heart's pain.
None other have I, as thou knowest well.

Do me this good, sweet Lady, and I'll light
A lamp above thy holy picture—fair
As her dear form, and as her pure soul white.

Yes, if I've ever brought Thee frequent flowers,
If I have ever incense to Thee thrown,
If I have wept Thy holy Son's sad hours.

Δύο ποιηταὶ πολλὰ ὑπισχνούμενοι, ἐμπνεόμενοι δὲ πλείοτερον ὑπὸ τοῦ κοινωνικοῦ ἢ ὑπὸ τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος ἀπέθανον νεώτατοι. Οὗτοι ἦσαν ὁ Δημήτριος Παπαρηγόπουλος, υἱὸς τοῦ ἐπιφανοῦς ἱστοριογράφου, καὶ ὁ Σπυρίδων Βασιλειάδης ἐκ Πατρῶν. Ἀμφότεροι ἔγραψαν ποιήματα μεγάλης πρωτοτυπίας. Ὅπως προκειμένου περὶ ὅλων σχεδὸν τῶν ἄλλων ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ὁ λυρισμὸς εἶνε τὸ ἰσχυρότατον στοιχεῖον τῶν δύο εἰρημένων ψαλτῶν. Ὁ Βασιλειάδης ἔγραψε δράματά τινα μεγάλην σχόντα ἐπιτυχίαν, ἀφιέρωσε δὲ τὰς δυνάμεις του εἰς φιλάνθρωπικὰ ἐγχειρήματα καὶ ἔργα κοινωνικῆς βελτιώσεως. Τὸ πνεῦμά του συγγενεὺς πῶς πρὸς τὸ τοῦ Εὐριπίδου, ἐν τῷ πόθῳ ὃν δεικνύει τοῦ ἐξεγείρειν συμπάθειαν ὑπὲρ τῶν ἀσθενῶν καὶ πενήτων καὶ ἐν ταῖς προσπαθείαις του ὅπως προστατεύῃ ἀπόρους καὶ ἐγκαταλελειμμένους παῖδας. Ἀξιοσημείωτον τυγχάνει ὅτι πάντες οἱ ποιηταὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἔσχον πλήρες τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης δυσμοίρας. Τὸ πικρὸν μέρος τῆς ἐπιδικασθείσης εἰς τοὺς θνητοὺς φαίνεται ὑπερτεροῦν ἐν τῷ βίῳ ἐκάστου σχεδὸν ἐξ αὐτῶν. Εἰς τῶν γλυκυτέρων ψαλτῶν τῶν καλλωνῶν τῆς φύσεως ἦν ὁ Ἥλιος Τανταλίδης ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ πρώτης νεότητος στερηθεὶς τῆς ὁράσεως αὐτοῦ. Οὐδεὶς στόνος δυσαρεσκείας ἢ ἀδημονίας ἀνευρίσκεται ἐν τῷ μεγάλῳ ἀριθμῷ ποιημάτων ἅπερ ἔγραψε καὶ ἅπερ ἀντανακλῶσιν ἀθράν, παιδράν, αἰθερίαν διάθεσιν ψυχῆς. Μία στροφή ἐκ τῆς πρὸς τὸν Μάϊον ὠδῆς αὐτοῦ δύναται νὰ μνημονευθῇ ὡς ἡ μόνη περίπτωσις ἄλγους. Ἡ ἀνάμνησις περὶ φημένων ἡμερῶν ὅτε ἔχων τὴν ὁρασίν του ἠδύνατο νὰ δρέπῃ ἄνθη κατὰ τὰς πρωϊνάς τῆς πρώτης Μαΐου ὥρης, πικραίνει τὰ αἰσθήματά του οὕτως ὥστε νὰ ἀποκαλῇ τὴν ζωὴν του «μοχθηράν ἀντ' εὐκταίου θανάτου». Ἐν τούτοις ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ στροφῇ περιγράφει τὴν συμφορὰν του ὡς ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐπιτραπεῖσαν, ἡ δὲ τελευταία λέξις τῶν ἐπομένων στίχων παρέχει τὴν φιλοσοφικὴν αὐτοῦ ἐξήγησιν τῆς συμφορᾶς ὡς μέσου ψυχικῆς διαπλάσεως.

Πρῶτος ὄρθριζον πάντοτε πρῶτος
 Τῶν ἀπείρων σου Μάϊε φίλων
 Ν' ἀπομάξω ἀγνὰς ἔτι σκότος
 Τὰς μίτιδας δρόσους τῶν φύλλων.
 Ἀπό θάμνου εἰς θάμνον μεταίρων
 Ἀγαλλόμενον Μάϊε πόδα
 Μὲ χαρὰν χρυσαλίδων εὐπτέρων
 Ἔτι κάλυκας ἔδρεπον ρόδα.
 Πλὴν ψαλὶς συμφορᾶς θεηλάτου
 Ριζηδὸν τὰ πτερά μου ταμοῦσα
 Μοχθηρὰν ἀντ' εὐκταίου θανάτου
 Μοὶ χαρίζει ζωὴν τιμωροῦσα.

Ὁ Τανταλίδης ἦν ἐκ τῶν πολυμαθεστέρων ἀνδρῶν τοῦ αἰῶνος, ἐτέλεσε δὲ καθηγητὴς ἐν τῇ θεολογικῇ Σχολῇ τῆς Χάλκης μέχρι τοῦ τέλους τοῦ μακροῦ βίου του.

Ὅσον ἀφορᾷ καλλιτεχνικὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης ἐν τῇ στιχουργίᾳ, ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας δύναται νὰ μνημονευθῇ πάνυ εὐφύμως. Ἐγράψε κυρίως ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν πατριωτικῶν κατορθωμάτων, εἰ καὶ τὰ ἐρωτικὰ αὐτοῦ ποιήματα θὰ ἤρκουν νὰ ἀσφαλίσωσιν αὐτῷ φήμην λυρικοῦ ποιητοῦ. Τόνος τις μελαγχολίας διαθέει τὴν ποίησιν αὐτοῦ ἐξηγούμενος ἐκ τῶν πολλῶν θανάτων οἵτινες συνέβησαν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ του ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου. Καίπερ γεννηθεὶς τῷ 1804 δὲν ἔγραψεν εἰμὴ κατὰ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος. Ἐπολέμησε καθ' ὅλα τὰ ἔτη τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Τὰ χαρακτηριστικά του εἶνε ζωηρότης, γραφικὸν λεκτικόν, πρωτοτυπία, καὶ δρασεις. Εἰ καὶ ἀνέγνωσε πολὺ ἐκ τῆς ἰταλικῆς ποιήσεως καὶ μετεφράσε πολλὰ τῶν ἀσμάτων τοῦ Βούλβερ Λύττον, δὲν φαίνεται μιμούμενος ξένην μοῦσαν.

Ὁ Βιζυηνὸς εἶνε ἕτερος σφοδρότατα λυρικός ποιητής, οὐ πολλὰ τῶν ἔργων ἀνακαλοῦσιν εἰς τὴν μνήμην ἔργα τοῦ Σέλλεϋ οἷα τὸ Desire of the Moth κλπ. ἅτε ἀποπνέοντα δυσπερίγραπτόν τι πνεῦμα πόθου ἀγνώστου τινὸς καλοῦ. Παθὼν τὰς φρένας ὁ Βιζυη-

νὸς ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις πρό τινων ἐτῶν. Τὸ ἐπόμενον ἀποτελεῖ
μίαν τῶν θελκτικωτέρων αὐτοῦ μικρῶν εἰκόνων. Καθιστᾷ ὁρατὰ
τὰ γόητρα ἐκρινῆς ἐσπέρας, καὶ ἀξίζει νὰ ἀναγνώσω ὑμῖν αὐτὸ ἐν
πρωτοτύπῳ διὰ τὴν θαυμασίαν αὐτοῦ μελωδίαν καὶ τὸν ρυθμόν.
Θὰ ἀναγνώσω δὲ ὑμῖν καὶ τὴν ἀγγλικὴν μετάφρασιν δι' ἣν ὀφεί-
λέτης εἰμὶ τῇ κυρίᾳ Ἑδμονδς εὐμενῶς γραψάσῃ αὐτὴν ἐπίτηδες
διὰ τὴν διάλεξιν μου ταύτην.

Ἑ α ρ ι ν ῖ ἐ ὁ π έ ρ α

Πρὸς δύσιν ὁ ἥλιος κλίνει
Κ' εἰς νέφη ἐκρύβη χρυσᾶ,
Λεπτὴ ζεφυρῖτις φυσᾷ
Κ' ἀρώματα χύνει.

Ἡ γλαυὺς τὸν κλαυθμόν της τονίζει
Τὸ ᾄσμα σιγᾷ τῶν πτηνῶν,
Ἀχλὺς τὰς μορφὰς τῶν βουνῶν
Ἡρέμα σκοτίζει.

Ἀγέλη λευκὴ κατὰβαίνει
Τὸν λόφον, καὶ ἤχον γνωστόν,
Συμφάλει ὁμάς ἐργατῶν
Ἐνῶ διαβαίνει.

Πρὸς τ' ᾄσμα των μελπ' ἡ φλογέρα
Κ' ἤχεϊ τῶν ἁμνῶν βλυχηθμός,
Κ' εὐήχων κωδῶνων ρυθμός
Πληροῖ τὸν ἄερα.

Ἰδοὺ καὶ ἡ λίμν' ἡ μεγάλη!
Εὐθύμως τραχεῖς ἀλιεῖς,
Ἀνέλκουν τὴν ἄγκυραν εἰς
Τὸ δίχτυον ἄλλοι

Κ' μ' ἔρρυθμον δούπον τῆς κώπης
Ἡ λέμβος ἐγγύς μου περᾷ
Κυλίου μ' ἄφρους τὰ νερὰ
Καὶ τρίζει ἡ τρόπις.

The sun to the west declining
Is hidden in clouds of gold.
A softly murm'ring zephyr
Sheds odorous sweets untold.

The owlet her cry beginneth
Now the song of the birds is still,
And a quiet mist o'ershadows
The outlines of each hill.

A comely flock descendeth
The mountain; a well-known song
Is sung by the whole of the workers
As together they move along;

With their ditty the pipe doth
mingle,
And the bleating of the sheep,
While the air is full of the echoes
Their tuneful bells aye keep.

See the lake where the sturdy
fishers

Draw merrily to the shore—
One with the anchor laden,
While others the tackle store.

With the strong oar's measured
beating

The boat is drawing nigh,
The foam of the waters circling
As the creaking keel goes by.

Ὡχρὰ δ' ἀπ' ἀντίκρου Σελήνη
Τὰς ἄκρας ἀρεῖτα τῆς γῆς
Ἐν μέσῳ βυθείας σιγῆς
Τὴν λάμψιν τῆς χύνει.

When the pale moon forthwith
lavishly,
Upon earth's every height,
In the midst of the thrilling silence,
Sheddeth her lambent light.

Ὁ πατριωτικὸς ποιητής, Συνοδινός, δέον νὰ μνημονευθῇ ἐν-
ταῦθα ἕνεκα τῆς ἀξιοθαυμάστου αὐτοῦ προφητείας ὡς πρὸς τὴν
ἐκβάσιν τοῦ προσφάτου θεσσαλικοῦ πολέμου. Τὸ ποίημα αὐτοῦ τὸ
καλούμενον «Τὰ Βέλη» ἐδημοσιεύθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1883, ἀλλὰ
κατέστη περιώνυμον μόνον πρὸ τινων ἐβδομάδων ἕνεκα τῆς μονο-
νουχί κατὰ λέξιν προρρήσεως τῆς προελάσεως τῶν τούρκων εἰς
Ἀθήνας. Μέρος τοῦ ποιήματος αὐτόχροημα φερεῖ τὸν τίτλον
«Τοῦρκοι ἐν Ἀθήναις» καὶ περιέχει τοὺς ἐκπληκτικoὺς τούτους
στίχους :

Ἐξ Ἀλαμάνας ἔφθασεν ἀσθμαίνων ταχυδρόμος
Καὶ λέγει πῶς οἱ βάρβαροι ἐμβῆκαν εἰς Λαμίαν . . .
Μαίνεται τῶν ἀγαρηνῶν βαρύοπλον τὸ πλῆθος,
Οἱ νεοσύλληκτοι ἡμῶν θερίζονται ὡς στάχεις,
Οἱ δεκαεῖς μας ἐφορμοῦν μὲ λαθωμένον στῆθος,
Κ' οἱ εὐζωνοὶ λοχίαί μας εἰν' ἀρχηγοὶ τῆς μάχης.
Τῶν τελετῶν οἱ ἥρωες, τῶν μισθωτῶν οἱ πρῶτοι
Εἰς τοῦ πυρός τὴν τελετὴν πρὸς τί δὲν καταφθάνουν ;
Τοὺς εὐαισθητοὺς τῶν μαχῶν συγχίζουσιν οἱ κρότοι,
Δυνάμενοι νὰ ζήσωσι δὲν θέλουν ν' ἀποθάνουν.

Εἰς τὴν Ἐπτάνησον ἴσως ἀνήκει ἡ τιμὴ ὅτι παρήγαγε τοὺς μεγί-
στους ποιητὰς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ὁ Διονύσιος Σολομὸς κατ'
ἀρχὰς ἔγραψεν ἰταλιστί. Ἐγεννήθη ἐν Ζακύνθῳ τὸ 1798 (τὸ ἔτος
τοῦ θανάτου τοῦ Ρήγα) καὶ ἀνῆκεν εἰς οἰκογένειαν κρητικῆς κατα-
γωγῆς. Ἐξεπαιδεύθη ἐν Ἰταλίᾳ ἔνθα μετέβη δεκαετῆς, βιώσας
ἐκεῖ μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας του, ὅτε ἐπέστρεψεν

εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ πρὸς τὴν Ἑλευθερίαν ὕμνος αὐτοῦ κατέστη διάσημος μεταφρασθεὶς εἰς πλείστας γλώσσας. Εἶνε δὲ τὸ ποίημα μακρὸν καὶ ἀντακλᾷ ὅλον τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ ὅλην τὴν σφοδρότητα τῶν συναισθημάτων τῆς θαυμαστῆς ἐκείνης γενεᾶς τῶν ἐλλήνων οἵτινες κατῴρθωσαν τὴν ἐθνικὴν χειραφέτησιν. Αἱ δύο πρωταῖοι στροφαὶ τῆς ᾠδῆς ταύτης ἐξελέχθησαν ὅπως ἀποτελέσωσι τὸν ἐθνικὸν ὕμνον. Ὁ Σολομὸς ἔγραψε πλεῖστα ποιήματα ἐξαισίου λυρισμοῦ, ἀλλ' αἱ διανοητικαὶ αὐτοῦ δυνάμεις ἐξησθένησαν ἔπαυσε δὲ παράγων, ἐν τῇ ἀκμῇ ἔτι τῆς ἡλικίας του εὐρισκόμενος. Ἀπέθανεν ἐν Κερκύρᾳ τὸ 1857.

Ἡ Κεφαλληνία παρήγαγε τοὺς ἀρίστους μεθυγράφους τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Προεξάρχει δὲ αὐτῶν ὁ Ἀνδρέας Λασκαράτος. Πάντα τὰ ἔργα του ἔγραψε ἐν τῇ δημῳδῇ γλώσσῃ, ἡ δὲ σάτυρα αὐτοῦ διευθύνεται ὡς τὸ πλεῖστον κατὰ τοῦ ἐκκλησιαστικισμοῦ. Ἡ γενέτειρα αὐτοῦ πόλις καλεῖται Ληξοῦρι καὶ δὲν εἶνε μείζων ἀγγλικῷ χωρίου, εἰκονίζει δὲ τὸ εἶδος τοῦ γιοῦμορ τοῦ Λασκαράτου ἡ μνεία τῶν πρώτων στίχων ἐνὸς τῶν ποιημάτων του : «Ὅντες ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸν κόσμον, τὸ Ληξοῦρι καὶ τόσους ἄλλους τόπους εἶπε : τώρα γέμου ἅς κάμουμε κι' ἀνθρώπους». Ἡ Κεφαλληνία ὅπως καὶ ἡ Ζάκυνθος εἶνε λίαν γόνιμος εἰς ποιητάς, ἐξ ὧν καιρὸν μόνον ἔχω ν' ἀναφέρω πλὴν τοῦ προσημειωθέντος τὸν Χ. Ἀννινὸν διακρινόμενον ἐπὶ πνεύματι, μελωδίᾳ καὶ φαντασίᾳ, τὸν Παναγιώτην Πανᾶν ἐπὶ πρωτοτυπίᾳ, θέρμῃ, σαρκασμῷ καὶ ἀρμονικῇ στιχουργίᾳ· τὸν Βεργωτὴν οὗ ἡ μετάφρασις τινῶν τῶν βιβλίων τοῦ Δαντου εἰς τὸ δημῳδὸν ἰδίωμα εἶνε ἐξόχως ἐπιτυχής. Ἡ νῆσος εἶνε ἐπίσης πλουσία εἰς σοφοὺς, μαθηματικούς, νομομαθεῖς καὶ ἰατρούς.

Ἀξιοσημείωτον ἐπικὸν ποίημα καλούμενον ὁ Ὅρκος καὶ ἀποτελούμενον ἐκ 1800 στίχων, ἔγραψεν ὑπὸ τοῦ Μαρκοῦ ἐκ Κερκύρας. Ἀναφέρεται εἰς ἓν τῶν δραματικωτάτων ἐπεισοδίων τοῦ ὑπερ

ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, καὶ δεικνύει γλωσσικὴν δεξιότητα, ἀγνοοῦν πειαν ὕψους καὶ φαντασίας, καὶ ὠραῖον τόνον πνευματικότητος.

Ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης ἐκλήθη ἐθνικὸς ποιητὴς τῆς Ἑλλάδος. Ἐγεννήθη ἐν Λευκάδι τὸ 1824 τὸ ἔτος καθ' ὃ συνέβη ὁ θάνατος τοῦ Βύρωνος ἐν Μεσολογγίῳ. Κατήγετο ἐξ ἡπειρωτικῆς οἰκογενείας τὰ στρατιωτικὰ κατορθώματα τῆς ὁποίας ἐν τοῖς πολέμοις τῶν ἐνετῶν κατὰ τῶν τούρκων ἤσκησαν μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς φαντασίας του. Εἶχε καλῶς ἐκπαιδευθῇ ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Εὐρώπης, κατέστησε δὲ ἔργον τοῦ βίου του τὸ σπουδάζειν τὰ αἰσθήματα, τὰς ἐξέεις καὶ τὰ ὀρμέφυτα τοῦ λαοῦ ἰδίως τῶν ποιμένων καὶ χωρικῶν, ὧν καὶ τὴν γλῶσσαν ἀναπαράγει ἐν τῇ ποιήσει του. Ἀγαπᾷ σφόδρα τὴν συμβολικὴν παράστασιν τῶν πραγμάτων, ἐὰν δὲ ἐγοητεύετο ὀλιγώτερον ὑπὸ παντός ὅ,τι φοβερόν καὶ φρικαλέον, θὰ προσεπέλαζεν αἰσχύλειον ὕψος. Μεταξὺ τῶν πολλῶν νεωτάτων ποιητῶν οἵτινες εἶνε εὐέλπιδες καὶ φαίνονται ἐγκαινίζοντες σχολὴν πνευματικοῦ καὶ κοινωνικοῦ χαρακτῆρος δύναται τις νὰ ἀναφέρῃ τὸν Δροσίνην, τὸν Παλαμᾶν, τὸν Στεφάνου, τὸν Προβελέγγιον, τὸν Πολέμην, τὸν Στρατήγην κλπ.

Ἡ νεοελληνικὴ στιχουργία βασίζεται ἐπὶ τοῦ τονισμοῦ. Τοῦτο δὲ λέγων ἐννοῶ ὅτι δὲν διακρίνομεν πλέον μεταξὺ μακρῶν καὶ βραχείων συλλαβῶν. Οὕτω ἐνῶ οἱ ἀρχαῖοι ἠναγκάζοντο ἐν τῇ ποιήσει νὰ προφέρωσιν ἐμφαντικῶς συλλαβὰς ἄλλας ἢ τὰς τονιζομένας οἱ νεώτεροι Ἕλληνες δὲν ὑποβάλλονται εἰς τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην. Μεταχειριζόμεθα μόνον τὴν χρωματικὴν ποιότητα τοῦ ἤχου, τουτέστιν ὕψος φωνῆς, στοιχεῖον ὅπερ ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ὑπερίσχυεν ἐν τῷ ὁμιλεῖν ἔνθα τὸ μῆκος τῶν φωνηέντων δὲν ἦτο πρωτίστης σπουδαιότητος, ὡς ἦτο ἐν τῇ ποιήσει, ἥτις πιθανῶς ἐψάλλετο μόνον, δὲν ἀνεγινώσκετο.

Ἐκ τῶν πεζογράφων πολλοὶ διεκρίθησαν ἐν διαφόροις κλάδοις. Ἐν τῇ μυθιστορίᾳ ὁ Ροῖδης ἔγραψεν ἀριστουργήματα φανταστικὰ καὶ σατύρας, ὡς φερ' εἰπεῖν ἡ Πάπυσσα Ἰωάννα. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι

εἶνε κριτικὸς καὶ φιλόλογος εὐδοκίμησεν ἐπίσης ὡς μεθυγράφος κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Λουκιανοῦ καὶ τοῦ Βολταίρου. Ὁ Ξενόπουλος, ὁ Δροσίνης, ὁ Ἑφταλιώτης ὧν τὰ διηγήματα ἐσχάτως μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἀγγλικὴν εἰσὶν ἐκ τῶν ἀρίστων ἀνατελλούσης σχολῆς διηγηματογράφων. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὰ μάλιστα ἀξιωμακροῦντα ὀνόματα ἱστοριογράφων εἰσὶ Φιλῆμων, Τρικούπης καὶ Παπαρρηγόπουλος τῆς παρελθούσης γενεᾶς, ἐνῶ ἡ ἐνεστῶσα γενεὰ ἀριθμεῖ πολλοὺς δεξιούς ἐρευνητάς ὡς τὸν Σπυρίδωνα Λάμπρον, τὸν Καρολίδην, τὸν Σωτηριάδην. Ἡ φιλολογία ὑπῆρξε πάντοτε ὀχυρὸν σημεῖον παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, εἰσὶ δὲ ἐν τῷ πεδίῳ τούτῳ πολὺ τιμοὶ τινες ἐργάται χωροῦντες μέχρις ὑπερβάλλοντος ζήλου περὶ γλωσσικὰς μεταρρυθμίσεις. Ἐξοχοὶ νομομαθεῖς ἐπίσης ὑπάρχουσι πλεῖστοι, σχεδὸν δὲ πᾶς εὐπαίδευτος Ἕλλην εἶνε νομικός.

Ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐρευνῇ ἱκανὴ πρόοδος ἐγένετο ἐπ' ἐσχάτων καθὼς καὶ ἐν τῇ θρησκευτικῇ φιλοσοφίᾳ. Ἀλλὰ τὸ μέγιστον μέρος τῆς λογογραφικῆς δράσεως ἀπορροφᾶται ὑπὸ τοῦ Τύπου. Οἱ Ἕλληνες σφόδρα ἀγαπῶσι νὰ ἀναγινώσκωσι, ἀλλὰ δὲν πληθύνουσι διὰ βιβλία, εὐκολώτερον δυνάμενοι νὰ δαπανήσωσι τὴν μετριόφρονα τιμὴν τῆς ἡμερησίας ἐφημερίδος καὶ τοῦ περιοδικοῦ. Κατὰ συνέπειαν σχεδὸν ἡ ὅλη φιλολογικὴ παραγωγὴ συνεκεντρώθη ἐν ταῖς στήλαις τῶν ἐφημερίδων. Ἔργα παντὸς εἶδους ἀπὸ ἐπιστημονικῶν πραγματειῶν μέχρι ὁδοιπορικῶν σημειώσεων δημοσιεύονται ἐν τοῖς φύλλοις τούτοις ἀκκαταπαύστως καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν φύλλων εἶνε μέγας. Ἡ ποίησις αὐτὴ συγκταβαίνει νὰ ἐνθρονισθῇ εἰς ἐβδομαδιαίαν τετρασέλιδον φύλλον γραφόμενον ἀποκλειστικῶς εἰς στίχους ἀπὸ τοῦ τίτλου μέχρι τῆς τελευταίας εἰδοποιήσεως. Εἶνε δὲ ὁλόκληρον ἔργον ἑνὸς μόνου ἀνθρώπου, τοῦ Γεωργίου Σουρῆ, ἐξόχως ἀνταξίου τῆς μεγάλης δημοτικότητος ἧς ἀπολαύει. Ἡ σατυρικὴ δύναμις αὐτοῦ εἶνε μεγίστη, περὶ δὲ τῆς ἀξίας τῆς ἀρκεῖ νὰ εἴπω ὅτι καθίσταται προσφιλὴς ὁ συντάκτης καὶ αὐτοῖς ἔτι καθ' ὧν ἐπιτίθεται. Ἐχει βαθεῖαν ἀντίληψιν τῶν ἐλατηρίων τῆς ἀνθρωπί-

νης φύσεως, Εἶνε πάντοτε δροσερός καὶ θαυμασίως γόνιμος εἰς ρέοντας στίχους, αἱ δὲ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐκρήξεις τοῦ λυρισμοῦ του εἰσὶ πρώτης τάξεως. Ἐν τῇ γλώσσῃ εἶνε ἐνίοτε ἄγαν δημώδης μέχρι ἄκρου χυδαϊσμοῦ, ἀλλὰ πιθανῶς εἶνε προωρισμένος νὰ συντελέσῃ συγχώνευσιν τῶν δύο ἰδιωμάτων — τοῦ φιλολογικοῦ καὶ τοῦ δημώδους. Ταῦτα πάντα εἰπὼν εἶμαι βέβαιος ὅτι ἀφεύκτως ἀνέμνησα ὑμῖν τὸν Ἀριστοφάνην· ἀλαθῆτως ὅμως μέρος τοῦ πνεύματός του εἶνε καὶ τις φλέψ σαικσπέρειος. Ἀναγινώσκων τις αὐτὸν ἀμυμνήσκεται χαρακτηριστικῶν τινων τοῦ Τσῶσερ. Αἱ τρέλλαι τοῦ περὶ αὐτὸν κόσμου προκαλοῦσι τὴν ἀποτελεσματικὴν σάτυραν αὐτοῦ, ἀλλὰ εἶνε τόσῳ ἔμπλεως τρυφερότητος καὶ συμπαθείας ὥστε φαίνεται μειδιῶν εὐμενῶς ἀπὸ τῶν ἐβδομηχδιαίων στηλῶν του ἐνώπιον τῶν παντοίων ἀτελειῶν ἃς παρατηρεῖ. Ὁ τόπος τῆς γεννήσεως του ἀμφισβητεῖται, καὶ αὐτὸς δὲ ἐν ὠραίῳ ποιηματίῳ του, ὁμολογεῖ ἄγνοιαν ἐν τῷ ζητήματι. Ἀλλὰ πιθανώτατα εἶνε Χίος. Τὸ ἔργον του προδήλως σημειοῖ νέαν ἐποχὴν ἐν τῇ φιλολογικῇ ἱστορίᾳ τῇ Ἑλλάδος συμπέπτουσαν, ἐλπίζωμεν, πρὸς ἐποχὴν νηφαλιωτέρων βλέψεων βίου. Ὁ πολιτικὸς βίος τῆς χώρας πράγματι χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος, ὅτι δὲ ὑφίσταται φιλολογικὴ κίνησις οἷαν ἀμυδρῶς παρέστησα ὑμῖν, εἶνε λίαν ἐκπληκτικὸν λαμβανομένου ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ χρονικὴ αὕτη περίοδος ὑπῆρξεν ἐποχὴ θυελλῶν καὶ στενοχωρίας. Ποιά τις μικρολογία καὶ μακρηγορία χαρακτηρίζει τὴν φιλολογικὴν παραγωγὴν ἐν τῷ συνόλῳ, ὑπάρχει δὲ πλειότερον ποιητικὸν πνεῦμα παρὰ καλλιτεχνικὸν αἶσθημα· ἀλλ' ἡ νεοελληνικὴ φιλολογία βεβαίως εἶνε ἐν τῷ γίγνεσθαι, δὲν ὑπάρχει δὲ λόγος οὐ ἔνεκα νὰ μὴ κρίνωμεν πιθανὸν ὅτι ἐνδέχεται νὰ καταστῇ σημαίνουσα φιλολογία. Ὑπάρχει βέβαιος ἰσχυρισμὸς ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ἰδιοσυγκρασία παρέχει θέμα μελέτης ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐπίδρασιν τὴν ἀσκουμένην ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς διαγωγῆς ὑπὸ τῶν κλιματικῶν συνθηκῶν. Γεωγραφικῶς καὶ γεωλογικῶς ἡ Ἑλλὰς παρουσιάζει μοναδικὴν

εὐκαιρίαν πρὸς τοιαύτην μελέτην. Τὸ νὰ λαμβάνωμεν μόνον ὑπ' ὄψει τὰ ἐλαττώματα τῶν ἐλλήνων, ἅτινα εἰσὶ κοινὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ γεννῶνται ὑπὸ τοῦ ἐπιπλάστου πολιτισμοῦ μας εἶνε ἀφιλόσοφον. Αἱ λανθάνουσαι ιδιότητες ἔδει νὰ ἐνδιαφέρωσι τὸν κοινωνιολογικὸν παρατηρητήν, ὑπάρχει δὲ ἄφθονος ἐνδείξις θαυμασίων λανθανουσῶν ιδιοτήτων ἐν τῇ ἐλληνικῇ φύσει, τὴν μελέτην καὶ καλλιέργειαν τῶν ὁποίων, θὰ ἦτο σφάλμα νὰ παραβλέψωμεν. Ὅχι χάριν τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ χάριν τοῦ μέλλοντος φρονῶ τοὺς Ἕλληνας ἀνταξίους προσοχῆς. Ἑλληνικὸν αἷμα ὑπάρχει ἐν τοῖς λαοῖς τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς· τὰ ἐλληνικὰ χαρακτηριστικά — ὁ ἔρως τῆς μαθήσεως καὶ ἡ τάσις πρὸς τὴν φιλολογίαν — ὑπῆρξαν αἱ κινητήριαι δυνάμεις τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Ἄλλ' ὑπάρχει χρεῖα περαιτέρως δόσεως ἐλληνικοῦ αἵματος, πότεν δὲ ἔλλοθεν δυνάμεθα νὰ δημιουργήσωμεν αὐτὸ εἰμὴ ἐκ τοῦ ἀκατεργάστου ὕλικου τοῦ ζῶντος ὑπὸ τὸν ἐλληνικὸν ἥλιον; Πολλὰ σημεῖα εἰσὶ δεικνύοντα ὅτι ὁ ἡμέτερος πολιτισμὸς δὲν κέκμηται τὴν πλήρη ἀναλογίαν τῆς ἀπαραιτήτου ἐκείνης δυνάμεως ἣν καλοῦμεν ἐλληνισμόν, ἐνῷ ὁ ἐβραϊσμὸς ὑφίσταται ἐν μέτρῳ πλείονι τοῦ πλήρους. Πρὸς ἐπίτευξιν τῆς εὐκταίας ἐκείνης ἰσοσταθμίσεως μεταξὺ τῶν δύο τούτων εὐεργετίδων δυνάμεων περὶ ἧς ὁ Ματθαῖος Ἀριστὸ τόσῳ εὐγλώττως ὁμιλεῖ, ὁ ἐλληνισμὸς ἀπαιτεῖται ἐν ἀναλογίᾳ. Δὲν δύναται νὰ γίνῃ μεγαλύτερον σφάλμα ἢ τὸ νὰ ἐκτραπῇ ἡ ἀπώλεια τοῦ ἀκατεργάστου ὕλικου τοῦ ἐλληνισμοῦ λόγῳ τῶν παρουσῶν αὐτοῦ κακιῶν. Αὐταὶ αἱ πλημμελεῖς ιδιότητες αὐταὶ μαρτυροῦσι τὴν ἐν λανθανούσῃ καταστάσει ὑπαρξίν τῶν ἀρχαίων ἀρετῶν. Ἐπετράπη νὰ γίνῃ τὸ μῆλον ἀγριόμηλον, ἀλλὰ πᾶσαι αἱ λανθάνουσαι αὐτοῦ ιδιότητες ὑφίστανται ἐν αὐτῷ, ἀρκεῖ δὲ νὰ ἔχωμεν τὴν γνῶσιν ὅπως ἐξελίξωμεν ἐξ αὐτοῦ πολυτιμοτάτας δυνάμεις.

Οὐχὶ εἰς μάτην ὁ Χριστιανισμὸς ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα. Οὐχὶ εἰς μάτην αἱ τελευταῖαι λέξεις τοῦ Σωκράτους συνώψιζον τὴν χρι-

στιανικὴν φιλοσοφίαν τῆς ἀγάπης. Ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει ἀνάγκην τοῦ ἡλιόφωτος τοῦ ἑλληνισμοῦ, τουτέστι γλυκύτητος καὶ γνώσεως. Ὅχι πλέον δόγματα χριστιανικῆς συμβολογίας παρουσιαζόμενα ἡμῖν ὑπὸ τὰς ἀπηρχαιωμένας ἀπεκρυσταλλωμένας μορφάς των ἀλλὰ τὸν τεῦθεν θέλομεν αὐτὰ ζωογονημένα ὑπὸ τοῦ δροσεροῦ ρεύματος τῆς πνευματικότητος καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ—θέλομεν ἀπλοῦν, εὐληπτον, εὐρύν, ἑλληνικὸν Χριστιανισμὸν δυνάμενον νὰ ὁμιλῇ εὐθὺ πρὸς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐχομεν ἀνάγκην νέας ἀναλαμπῆς τοῦ στοιχείου τῆς Ἀγάπης, τῆς Ημερότητας, καὶ ἀνγνωρίσεως τοῦ πνευματικοῦ Σύμπαντος, ὡς πηγῆς τοῦ ἡμετέρου κόσμου. Ταῦτα δὲ ὧν ἔχομεν ἀνάγκην εἰσὶν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἡ ἱεροκρατία, ἣτις εἶνε ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἑβραϊσμοῦ, ἔσχε τὴν ἐποχὴν της, τὸ δὲ μέλλον τῆς θρησκείας καί-ται· μὲ τὰς αὔρας τοῦ ἑλληνικοῦ δημοκρατισμοῦ, ὅστις εὐλαβεῖται τὸν ἱερέα, ἀλλὰ προσέχει τὸν νοῦν εἰς τὸν προφήτην.

Ἐνόσω ἡ ἑλληνικὴ δύναται νὰ καλῇται ζῶσα γλῶσσα, ὁ ἑλληνισμὸς θ' ἀποτελῇ ἐν τῶν ζωτικῶν συμφερόντων τῆς Ἀνθρωπότητος. Ὁ Κόλριτζ λέγει ὅτι ἡ γλῶσσα εἶνε ὅπως τὸ ἤλεκτρον συγκρατεῖ καὶ διαπλάσσει τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς παρωχημένης σοφίας. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διέσωσεν ἡμῖν ἐσαεὶ τὰ ἠθικώτατα στοιχεῖα ἀνθρωπίνης διαγωγῆς. Ἐχει ἀκόμη ἀποστολὴν νὰ ἐκπληρώσῃ, διότι ἐν αὐτῇ συγκρατεῖται καὶ διαφυλάσσεται τὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα τῆς Ἀνατολῆς, ὅπερ προώριται νὰ ἀποκαλυφθῇ εἰς τὸν κόσμον διὰ τῆς ἀποστολῆς ἣν ἔχει ἡ Ἀγγλία ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Ἰνδίᾳ.

Ἡ ἀνθρωπίνη πρόοδος ἔλαβεν ἐσφαλμένην διεύθυνσιν ἀπὸ ἀρχαίας περιόδου τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐὰν ἡ εἰς τὴν εὐθειαν διεύθυνσιν ἐπάνοδος, ἣτις φκίνεται μέλλουσιν νὰ συμβῇ ἐντὸς τριακονταετίας, εὖρη τὰς ἑλληνικὰς δυνάμεις ἀπαξ ἔτι ἀχμαίᾳς καὶ ζωτικὰς, θὰ εἶνε ἴσως δυνατὸν ἡ ἀνθρωπότης νὰ εἰσέλθῃ ἄνευ περαιτέρως ἀναβολῆς εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐνσυνειδήτως ὀρθῆς διαγω-

γῆς εἰς ἣν ἔπρεπε νὰ εἰσέλθῃ ὅτε ἡ Ἑλλάς ἦτο ἡ τὴν ἀνθρωπίνην πρόοδον καθορίζουσα δύναμις.

Προδήλως αὕτη ἡ σκέψις ἦν ἡ πείσασα τὸν Κοραῆν νὰ ἀφιερῶσιν τὸν μακρὸν βίον του εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀνοικτοδομήσεως τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Τὸ παράδειγμα τοῦ Κοραῆ ἐγέννησεν ἀμιλλαν ἐν μέσῳ εὐρείαν τὴν διάνοιαν ἐχόντων ἐλλήνων ὡς δὲ λέγει ἡ βιογράφος τοῦ Ρήγα κυρία Ἐδμονδς «δὲν ὑπῆρχεν ἐντιμωτέρα περιωπὴ εἰς ἣν ἡ φιλοδοξία νέου τινὸς ν' ἀτενίζῃ, ἢ ἡ περιωπὴ διδασκάλου τοῦ λαοῦ. Μὴ ὑπάρχοντος πολιτικοῦ σταδίου τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου ὑπισχνεῖτο τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἐκείνην ὑπεροχὴν ἣτις εἶνε τόσῳ προσφιλὴς εἰς τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα καὶ ἣτις παρέχει πεδίου ἀσκήσεως μεγάλης καὶ εὐεργέτιδος ἐπιρροῆς». Τὸ πολιτικὸν στάδιον ὅπερ δὲν ὑπῆρχεν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις κατέστη σήμερον δυνατόν, ἀλλὰ δυστυχῶς ἐπεσκίασε τὴν εὐγενῆ φιλοδοξίαν περὶ ἧς λέγει ἡ κυρία Ἐδμονδς—τοῦ νὰ εἶνε τις ἀπλοῦς διδάσκαλος. Οὕτω συνέβη ὥστε ἡ Ἑλλάς ἀντὶ ἠθικῶν ἡγετῶν ἔχει πολιτευομένους, οἵτινες οὐδὲν ἀγαθὸν δύνανται νὰ διδάξωσιν αὐτήν, καὶ εἰς χεῖρας τῶν ὁποίων ἡ φιλόπονος, ἐργατική, λιτή, βαρύντατα φορολογουμένη καὶ φοβερώτατα ἀμελουμένη Ἑλλάς περιοδικῶς ἀποπλανᾶται, ἀπλῶς καὶ μόνον ἵνα παρέχῃ αὐτοῖς τὴν ἡδονὴν νὰ καλῶσιν ἑαυτοὺς κυβερνήτας της—κυβερνήτας οἵτινες οὐδέποτε πράγματι ἐμερίμνησαν περὶ ἐκπαιδεύσεως, καὶ οὐδὲ ἔπραξάν τι πρὸς ἠθικὴν μόρφωσιν, καὶ ἀνθρωπρεπῆ ἀνατροφὴν—οἵτινες ἐνῶ ἀπὸ τῶν χειρῶν των ἐξήρτητο νὰ ἀναγεννήσωσιν τὴν πατρίδα των, ἐνθαρρύνοντες τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ εὐγενεστεροῦ μέρους τῆς ἐλληνικῆς φύσεως, ἐσπατάλησαν τὰς προσόδους της εἰς ἀνειλικρινεῖς στρατιωτικὰς παρασκευάς. Ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων ἡ Ἑλλάς ἀξίζει νὰ σωθῇ ἵνα φωτισθῇ καὶ δείξῃ ὅτι εἶνε ἀγαθοποιὸς ἐπίδρασις ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Διὰ τίνος μέσου ὁ σκοπὸς οὗτος ἐπιτευχθήσεται δὲν γνωρίζομεν. Ἀλλὰ εἰς σημεῖα νέου πνεύματος ἀφανῶς ἀνατέλλοντος ἐν μέσῳ ὀλίγων ἐμ-

φορουμένων ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ καταστῶσιν ἠθικοὶ διδάσκαλοι αὐ-
τῆς, συνεχίζοντες τὴν ἀμεληθεῖσαν ὅπιν τοῦ ἔργου ὅπερ ἀνεκαί-
νισεν ὁ Κοραῆς. Τὸ νέον τοῦτο πνεῦμα εἶνε ἀπηλλαγμένον δογ-
ματισμοῦ ὅσῳ καὶ πολιτικῆς. Σκοπεῖ νὰ καθιερώσῃ κανόνα ὁρθῆς
διαγωγῆς. Ἀποβλέπει εἰς τε τὴν θρησκευτικὴν κληρονομίαν καὶ
εἰς τὴν κλασικὴν παράδοσιν πρὸς ἀνεύρεσιν ἐρμηνείας ἱκανοποι-
οῦσης τὴν νόησιν καὶ χορηγούσης κανόνα διαγωγῆς ἐκ τῶν ἑνδόν.
Τοιοιουτρόπως ὁ κόσμος θὰ ἐργάζεται χάριν τῆς ἐργασίας ἀπο-
τασσόμενος τῷ κράτει τῶν πολιτευομένων, οὓς θ' ἀφήσῃ νὰ ἐκλεί-
ψωσι διὰ φυσικῆς ἀποσθέσεως. Ἡ παραγωγικὴ ἐργασία ἢ ἀντι-
καταστήσῃ τὴν παροῦσαν χρονίαν ἀκαταστασίαν, ἠθικός τις χα-
ρακτήρ θὰ γίνῃ δυνατὸν νὰ ἐξελιχθῇ καὶ θὰ γεννηθῇ εὖρωστος
πόθος εἰρήνης—οὐδὲν αἰ ὁμάδες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ποθοῦσι δια-
καέστερον ἢ νὰ ζῶσιν ἐν εἰρήνῃ πρὸς πάντας, ἀρκεῖ νὰ ἀφίνωνται
ἡσυχοὶ ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν.—Αἱ ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ ιδιότητες
αἵτινες ὑφίστανται περικεκαλυμμέναι ὑπὸ φαυλοτέρων ἀπόψεων,
θὰ ἀναλάμψωσι, νέα δὲ δυναμικὴ θὰ παρασχεθῇ εἰς τὸ ἔθνος, ἐξ
ἧς θὰ δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν καὶ φιλολογικὴν ἀναγέννησιν, ἀνα-
πτυσσόμενων τῶν σπερμάτων τῆς ἑλληνικῆς διανοίας τῶν ὑπαρ-
χόντων εἰς τὰ παρόντα φιλολογικὰ προϊόντα.

Πλείότερος ἑλληνισμὸς ὑπάρχει ὅλοεν ἐν Ἀγγλίᾳ παρὰ ἐν Ἑλ-
λάδι. Ἀλλὰ, ἐὰν ἔχω γνῶσιν τινὰ τοῦ λαοῦ, διδομένης χρονικῆς
τινος περιόδου γαλήνης καὶ ἡσυχίας, μετὰ δρακὸς ἐνθέρμων δι-
δασκάλων τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ ἰδεώδους εἰς ἀντικατάστασιν τῶν
πολιτευομένων, ἐλλόγως δύναται τις νὰ πιστεύῃ ὅτι ἀπὸ τὴν
ἀκατέργαστον ὕλην τῶν παρημελημένων ὀλίγων ἑκατομμυρίων
ἑλλήνων, νέα δόσις μεγαλοφυΐας καὶ ἠθικῆς δυνάμεως θὰ ἀναφανῇ
ὡς ἀπρότελεσμα καταλλήλου ἐπεξεργασίας—δύναμις προωρισμένη
νὰ ἀναγεννήσῃ καὶ νὰ ἀνυψώσῃ.

ΤΥΠΟΙΣ
ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΟΛΑΤΑΙΤΕ

Ἡ πρακτικὴ ἀξία τοῦ Χριστιανισμοῦ.....	Τιμᾶται φρ.	30
Ἑλληνικὴ καὶ Ἑθικὴ, ἑκδόσις τετάρτη.....	λεπτ.	30
Τὸ ἔργον τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως.....	» » »	2.30
Ἡ Κοινωνία τοῦ Μέλλοντος.....	» » »	1.
Νεοελληνικὴ Γλῶσσα καὶ Φιλολογία. Τρεῖς διωδεκίαι ἐκ- φωνηθεῖσαι ἀγγλιστὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ὀξφόρδης.		
Ἐκδόσις ἑλληνικὴ.....	Τιμᾶται φρ. χρ.	1.
Ἐγκληματοκρίτης καὶ Ἀνθρωπισμός. Μελέτη περὶ ἀναμορ- φώσεως τοῦ Ποινικοῦ Συστήματος.....	Τιμᾶται φρ. χρ.	1.
Τὸ Ἐγχειρίδιον τοῦ Ἐργάτου ἦτοι αἱ βάσεις τοῦ σοσιαλισμοῦ. λ.		30
Φῶς ἐκ τῶν ἔνδον.....	φρ. χρ.	3.
Ἡ δύναμις τῶν ιδεῶν.....	λεπτ.	30

"Ερευνα

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

Κοινωνιολογία Ἀνθρωπισμός
Μυχιολογικαὶ Ἐπιστήμαι.

ΤΙΜΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΗΣ: 1 Ο ΦΡ. ΚΑΤ'ΕΤΟΣ.
Διεύθυνσις: 14 Park Square, London.

Ὁ καλλήτερος καὶ ἀσφαλδέστερος
τρόπος ὅπως ἐμβάδῃ τις τὸ τιμή-
μα τῆς ἐγγραφῆς του, εἶναι διὰ
ταχυδρομικῆς ἐπιταγῆς κατ' εὐ-
θεσίαν πρὸς τὸν κ. Π. Ε. Δρακοῦλιν
14 Park Square, LONDON, Angleterre

Ἡ ΕΡΕΥΝΑ ἰδρύθη ἐν Ὀξφόρδῃ τῷ
1901 καὶ κυκλοφορεῖ εἰς ὅλας σχεδὸν
τὰς χώρας. Ἀφορᾷ εἰς τὴν διεξήγησιν
τῶν νόμων τοῦ βίου καὶ εἰς τὴν ἀνύ-
ψωσιν τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος ἐντεν-
θεν δὲ εἰς τὴν κοινωνικὴν μεταμόρφωσιν.

Στοιχεῖα Βιονομίας. Τὸ ἔργον
τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ἀρετὴ καὶ ἐπί-
μονος προσπάθεια εἶναι βέβαιος θρί-
αμβος, καὶ ἡ Βιονομία ἀναλύει τὰς
συνθήκας ὑφ' ἃς ὁ θριαμβος ἀκο-
λουθεῖ τὴν μετ' ἀρετῆς ἐπίμονον
προσπάθειαν. Οἰοσδήποτε θέσῃ εἰς
ἐφαρμογὴν τὴν γνώσιν ἡνθ' ἀποκτή-
σῃ μελετῶν τὸ ἔργον ἐπὶ ἐνέτος, θὰ
ἴδῃ ταχύτατα τοὺς καρπούς τῆς δη-
μιουργικῆς του δυνάμεως ὑπὸ μορ-
φὴν εὐπορίας καὶ γαλήνης.
Τιμᾶται φρ. χρ..... 10.